

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗΣ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ

ΜΟΡΦΕΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ: ΑΠΑΤΗ ΜΕΣΩ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ
ΑΠΑΤΗ ΜΕ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗ

Διπλωματική Εργασία

της

Χριστίνας – Νικολέττας Γιωτοπούλου

Θεσσαλονίκη, Ιούνιος 2023

ΜΟΡΦΕΣ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ: ΑΠΑΤΗ ΜΕΣΩ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗ ΚΑΙ
ΑΠΑΤΗ ΜΕ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗ

Χριστίνα-Νικολέττα Γιωτοπούλου

Πτυχίο Νομικής, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, 2015

Διπλωματική Εργασία

υποβαλλόμενη για τη μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων του

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΤΙΤΛΟΥ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΟ ΔΙΚΑΙΟ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ

Επιβλέποντες Καθηγητές

Θεοχάρης Δαλακούρας
Γεώργιος Δανιήλ

Εγκρίθηκε από την τριμελή εξεταστική επιτροπή την 28/06/2023

Θεοχάρης Δαλακούρας

Νικόλαος Αποστολίδης

Γεώργιος Δανιήλ

.....

.....

.....

Χριστίνα-Νικολέττα Γιωτοπούλου

Περίληψη

Η ραγδαία τεχνολογική ανάπτυξη έχει επηρεάσει όλους τους τομείς της κοινωνικής και οικονομικής ζωής και έχει συμβάλει σημαντικά στη βελτίωση της καθημερινότητάς μας. Η χρήση του διαδικτύου συνεχώς αυξάνεται και αδιαμφισβήτητα προσφέρει τη δυνατότητα μετάδοσης της πληροφορίας με ιλιγγιώδη ταχύτητα. Ωστόσο, εκτός από τις θετικές πτυχές του διαδικτύου, η συνεχώς αυξανόμενη χρήση του δημιούργησε πρόσφορο έδαφος για την ευδοκίμηση γνωστών εγκληματικών συμπεριφορών, αλλά και για την ανάδειξη νέων εγκλημάτων. Το ηλεκτρονικό έγκλημα λαμβάνει διάφορες μορφές και κάποιες εξ'αυτών πλήττουν τα περιουσιακά αγαθά.

Με την παρούσα εργασία πραγματοποιείται μια προσπάθεια προσέγγισης της έννοιας του ηλεκτρονικού εγκλήματος και καταγράφονται οι προσπάθειες αντιμετώπισης της ηλεκτρονικής εγκληματικότητας, που έχουν πραγματοποιηθεί τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Επιπρόσθετα, αναλύονται τα εγκλήματα κατά των περιουσιακών αγαθών, της απάτης μέσω υπολογιστή του άρθρου 386 ΠΚ, καθώς και της απάτης με υπολογιστή του άρθρου 386Α ΠΚ, ως μορφές ηλεκτρονικού εγκλήματος.

Λέξεις Κλειδιά: ηλεκτρονικό έγκλημα, κυβερνοέγκλημα, κυβερνοχώρος, απάτη, απάτη με υπολογιστή, διαδίκτυο

Abstract

The rapid technological development has affected all areas of social and economic life and has significantly contributed to the improvement of our daily life. The use of the internet is constantly increasing and undoubtedly offers the possibility of transmitting information at breakneck speed. However, in addition to the positive aspects of the internet, its ever-increasing use has created fertile ground for the flourishing of known criminal behaviors, but also for the emergence of new crimes. E-crime takes various forms and some of them affect property.

With this paper, an attempt is made to approach the concept of e-crime and the efforts to deal with e-crime, which have been carried out both at national and international level, are recorded. In addition, property crimes, fraud under Article 386 of the Penal Code, as well as computer fraud under Article 386A of the Penal Code are analyzed as forms of electronic crime.

Keywords: e-crime, cybercrime, cyberspace, fraud, computer fraud, internet

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά τους επιβλέποντες καθηγητές μου, κ. Θεοχάρη Δαλακούρα και κ. Γεώργιο Δανιήλ, για την πολύτιμη καθοδήγηση που μου παρείχαν κατά τη διάρκεια συγγραφής της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄	12
1 Ηλεκτρονικό Έγκλημα	12
1.1 Έννοια και μορφές του ηλεκτρονικού εγκλήματος	12
1.2 Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο	14
1.3 Η Σύμβαση της Βουδαπέστης	15
1.3.1 Εισαγωγή	15
1.3.2 . Οι διατάξεις της Σύμβασης	16
1.4 Η με αριθμό 2013/40/ΕΕ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄	25
2 Τα εγκλήματα κατά των περιουσιακών αγαθών με τον ν. 4619/2019	25
2.1 Το αδίκημα της απάτης μέσω υπολογιστή του άρθρου 386 ΠΚ	28
2.1.1 Εισαγωγή	28
2.1.2 Προστατευόμενο έννομο αγαθό	29
2.1.3 Αντικειμενική υπόσταση	31
2.1.4 Υποκειμενική υπόσταση	48
2.1.5 Απόπειρα	48
2.1.6 Συμμετοχή	50
2.1.7 Συρροή	51
2.1.8 Διακεκριμένες μορφές απάτης	53
2.1.9 Προνομιούχες μορφές απάτης	54
2.2 Το αδίκημα της απάτης με υπολογιστή του άρθρου 386 ^Α ΠΚ	55
2.2.1 Η ανάγκη εισαγωγής της διάταξης	55
2.2.2 Η διαμόρφωση της διάταξης του άρθρου 386 ^Α ΠΚ	57
2.2.3 Αντικειμενική υπόσταση	59
2.2.4 Ο επηρεασμός των στοιχείων του υπολογιστή «με οποιονδήποτε άλλον τρόπο» κατά την προϊσχύσασα διάταξη	61
2.2.5 Υποκειμενική υπόσταση	62
2.2.6 Απόπειρα	62
2.2.7 Ποινικοποίηση προπαρασκευαστικών πράξεων	63

2.2.8 Συμμετοχή	63
2.2.9 Συρροή	63
2.2.10 Διακεκριμένες μορφές απάτης με υπολογιστή	64
2.2.11 Προνομιούχες μορφές απάτης με υπολογιστή	64
2.3 Χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή και διάκριση μεταξύ απάτης μέσω υπολογιστή και απάτης με υπολογιστή	65
2.4 Ο τόπος τέλεσης	67
2.4.1 Ο τόπος τέλεσης του εγκλήματος σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο	67
2.4.2 Ο τόπος τέλεσης του διαδικτυακού εγκλήματος	68
2.5 Έμπρακτη μετάνοια και απαλλαγή από την ποινή	70
2.6 Ποινική συνδιαλλαγή	72
2.7 Αποχή από την ποινική δίωξη	74
2.7.1 Αποχή από την ποινική δίωξη πλημμελημάτων υπό όρους	74
2.7.2 Αποχή από την ποινική δίωξη κακουργημάτων υπό όρους	75
2.8 Ποινική Διαπραγμάτευση	76
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'	78
3 Ποινική αξιολόγηση ιδιαίτερων εγκληματικών συμπεριφορών	78
3.1 Η χωρίς δικαίωμα ανάληψη μετρητών από ΑΤΜ	78
3.1.1 Εισαγωγή	78
3.1.2 Ποινική αξιολόγηση ανάληψης χρημάτων μέσω ΑΤΜ από μη δικαιούχο ή καθ' υπέρβαση του πιστωτικού υπολοίπου	81
3.2 Η αξιολόγηση των περιπτώσεων "Phishing" και "Pharming" υπό το πρίσμα του ποινικού δικαίου	87
3.2.1 Η περίπτωση του "Phishing"	87
3.2.2 Η περίπτωση του "Pharming"	91
Συμπεράσματα	93
Βιβλιογραφία – Αρθρογραφία	96

Εισαγωγή

Η τεχνολογία εξελίσσεται με ιλιγγιώδη ταχύτητα και έχει ήδη διεισδύσει σε πολλούς τομείς της καθημερινότητάς μας. Η χρήση του διαδικτύου αυξάνεται συνεχώς, καθώς, μεταξύ άλλων, προσφέρει ευκολία και ταχύτητα. Με την επιβολή των μέτρων στο πλαίσιο της προσπάθειας αντιμετώπισης της πανδημίας λόγω covid-19, παρατηρήθηκε περαιτέρω αύξηση του χρόνου χρήσης του διαδικτύου, για λόγους τηλεργασίας, τηλεεκπαίδευσης, αλλά και για πραγματοποίηση ηλεκτρονικών αγορών.

Το διαδίκτυο, ο κυβερνοχώρος και η Κοινωνία της πληροφορίας είναι έννοιες συνυφασμένες με την ανάπτυξη, καθώς και με την παροχή ευκαιριών, ευχερειών και γνώσεων¹. Εκτός, όμως, από τις θετικές πτυχές, η ολοένα και αυξανόμενη χρήση του διαδικτύου συνδέεται άμεσα με την τέλεση παλιών, καθώς και νέων μορφών ποινικών αδικημάτων². Περί τα τέλη της δεκαετίας 1980, επικρατούσε η αντίληψη ότι ο ηλεκτρονικός υπολογιστής χρησιμοποιείται ως μέσο για την τέλεση γνωστών μέχρι τότε αδικημάτων. Ωστόσο, στα μέσα της δεκαετίας 1990, η οποία συνδέεται με την εξέλιξη του διαδικτύου, άρχισε να γίνεται αντιληπτό ότι υπάρχουν εγκληματικές συμπεριφορές, οι οποίες, απλώς, διευκολύνονται με τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή, αλλά και συμπεριφορές που αποτελούν «εγκλήματα του κυβερνοχώρου»³.

Οι πρωτοφανείς, για τα δεδομένα της εποχής, μορφές εγκληματικότητας δημιούργησαν την ανάγκη ειδικής νομοθετικής ρύθμισης. Δυνάμει του ν. 1805/1988 προστέθηκαν στον Ποινικό Κώδικα: α) το εδ. β' στο άρθρ. 13 περ. γ', β) το άρθρο 370B, γ) το άρθρο 370Γ και δ) το άρθρο 386^A. Με την εξέλιξη του διαδικτύου και τη χρήση του ως μέσο επικοινωνίας σε παγκόσμια κλίμακα, αναδύθηκαν νέες μορφές εγκληματικής συμπεριφοράς, που έρχονταν αντιμετώπισης⁴. Έτσι, θεσπίστηκαν νέες διατάξεις τόσο στην ελληνική έννομη τάξη, όσο και σε διεθνές επίπεδο, με σκοπό να αντιμετωπισθούν οι νέες εγκληματικές συμπεριφορές, που εκδηλώνονται στο

¹ Γ. Ζέκος, Διαδίκτυο & τεχνητή νοημοσύνη στο ελληνικό δίκαιο, εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2022, σελ. 349

² Θ. Δαλακούρας, Ηλεκτρονικό έγκλημα, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2019, σελ. 1

³ Γ. Νούσκαλης, Απάτη με ηλεκτρονικό υπολογιστή (H/Y): Το παρελθόν και το μέλλον του άρθρου 386^A ΠΚ, ιδίως υπό το πρίσμα των εξελίξεων στο Συμβούλιο της Ευρώπης και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ΠοινΔικ 2/2003, σελ 178

⁴ Ι. Ιγγλεζάκης, Δίκαιο πληροφορικής, 4η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2021, σελ 399

περιβάλλον του κυβερνοχώρου, σε κοινό ή ηλεκτρονικό περιβάλλον (δικτύου), καθώς και αποκλειστικά σε περιβάλλον ηλεκτρονικού υπολογιστή, χωρίς σύνδεση στο διαδίκτυο⁵.

Η πρώτη προσπάθεια αντιμετώπισης του ηλεκτρονικού εγκλήματος από το Συμβούλιο της Ευρώπης έλαβε χώρα κατά την πραγματοποίηση του Συνεδρίου, για τις εγκληματολογικές πλευρές του Οικονομικού Εγκλήματος, στο Στρασβούργο το 1976⁶. Εν συνεχεία, εκδόθηκαν τρεις σχετικές Συστάσεις και συγκεκριμένα η Σύσταση Νο R (89) 9, για τα εγκλήματα που διαπράττονται με ηλεκτρονικό υπολογιστή [Recommendation No R (89) 9, on Computer –related crime], η Σύσταση Νο R (95) 13, για ζητήματα ποινικού δικονομικού δικαίου, τα οποία σχετίζονται με την τεχνολογία των πληροφοριών [Recommendation No R (95) 13 Problems of criminal procedural Law connected with information technology] και η Σύσταση Νο R (2001) 8, για την αυτορρύθμιση σε θέματα που σχετίζονται με το περιεχόμενο του διαδικτύου [Recommendation No R (2001) 8 on self-regulation concerning cyber-content], με την οποία τονίσθηκε τόσο η ανάγκη για την προστασία της ελεύθερης πρόσβασης και χρήσης του Διαδικτύου όσο και η ανάγκη για ενίσχυση της συνεργασίας των κρατών – μελών, στο πλαίσιο της προσπάθειας αντιμετώπισης του κυβερνοεγκλήματος⁷.

Το 1997, το Συμβούλιο της Ευρώπης έκρινε αναγκαία τη σύσταση επιτροπής, προκειμένου να προωθηθεί μια διεθνής νομοθεσία, με σκοπό να αντιμετωπισθεί η εγκληματικότητα στον Κυβερνοχώρο. Στις 23.11.2001 υπεγράφη στη Βουδαπέστη η με αριθμό 185 Σύμβαση «για το έγκλημα στον Κυβερνοχώρο», η πρώτη διεθνής συνθήκη, για την εφαρμογή ενιαίας πολιτικής σε υποθέσεις ποινικού δικαίου, με στόχο την αντιμετώπιση εγκλημάτων που τελούνται μέσω διαδικτύου ή άλλων δικτύων ηλεκτρονικών υπολογιστών⁸. Στις 28.1.2003 υπεγράφη στο Στρασβούργο το πρόσθετο

⁵ Θ. Δαλακούρας, ό.π., σελ. 2

⁶ Θ. Δαλακούρας, ό.π., σελ. 2

⁷ Ι. Αγγελής, Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την καταπολέμηση του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο (Convention on Cyber-crime), ΠοινΔικ 12/2001, σελ. 1218, Θ. Δαλακούρας, ό.π., σελ. 2, Ι. Ιγγλεζάκης, ό.π., σελ. 399 επ.

⁸ Επιτροπή Πολιτικών Ελευθεριών, Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, 2ο Έγγραφο Εργασίας(B), σχετικά με την πρόταση κανονισμού για την ευρωπαϊκή εντολή υποβολής και την ευρωπαϊκή εντολή διατήρησης ηλεκτρονικών αποδεικτικών στοιχείων σε ποινικές υποθέσεις (2018/0108 (COD)) - Πεδίο εφαρμογής και σχέση με άλλα μέσα, σελ. 5, διαθέσιμο από

πρωτόκολλο αυτής, σχετικά με την ποινικοποίηση πράξεων ρατσιστικής και ξενοφοβικής φύσης που διαπράττονται μέσω συστημάτων υπολογιστών.

Εν συνεχεία, εκδόθηκε η με αριθμό 2013/40/ΕΕ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, σχετικά με τις επιθέσεις κατά συστημάτων πληροφοριών. Η έκδοση της Οδηγίας κρίθηκε αναγκαία, προκειμένου να καθιερωθούν κάποιοι ελάχιστοι κανόνες αναφορικά με τα ποινικά αδικήματα κατά των συστημάτων πληροφοριών και να ενισχυθεί η συνεργασία των αρμοδίων αρχών⁹.

Στην ελληνική έννομη τάξη, η κύρωση της Σύμβασης της Βουδαπέστης και του πρόσθετου πρωτοκόλλου αυτής, καθώς και η ενσωμάτωση της ως άνω Οδηγίας πραγματοποιήθηκαν με τον ν. 4411/2016. Τον Ιούνιο του 2017, εγκρίθηκε από τη σχετική επιτροπή η κατάρτιση του δεύτερου πρόσθετου πρωτοκόλλου της Σύμβασης, για την ενίσχυση της συνεργασίας και τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων σε ηλεκτρονική μορφή, στο πλαίσιο συγκεκριμένων ποινικών ερευνών και διώξεων. Τον Νοέμβριο του 2021, το Συμβούλιο, με απόφασή του, εξουσιοδότησε τα κράτη μέλη να υπογράψουν το δεύτερο πρωτόκολλο της Σύμβασης¹⁰.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η προσέγγιση της έννοιας του ηλεκτρονικού εγκλήματος και η ανάλυση συγκεκριμένων μορφών του, ήτοι της απάτης μέσω υπολογιστή, που εμπίπτει στο άρθρο 386 ΠΚ και της απάτης με υπολογιστή του άρθρου 386^Α ΠΚ. Επίσης, στην παρούσα μελέτη καταγράφονται οι προσπάθειες αντιμετώπισης της ηλεκτρονικής εγκληματικότητας τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο και παρουσιάζονται κάποιες ιδιαίτερες εγκληματικές συμπεριφορές, που απασχόλησαν τόσο τη θεωρία όσο και τη νομολογία και δημιούργησαν διάσταση απόψεων, σχετικά με την ποινική τους αξιολόγηση.

Στο 1ο Κεφάλαιο προσεγγίζεται η έννοια του ηλεκτρονικού εγκλήματος και παρουσιάζονται οι διάφορες μορφές του. Επίσης, παρουσιάζονται η Σύμβαση της Βουδαπέστης και η με αριθμό 2013/40/ΕΕ Οδηγία, για τις επιθέσεις κατά συστημάτων πληροφοριών. Στο 2ο Κεφάλαιο περιγράφονται κάποιες σημαντικές αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν δυνάμει του ν. 4619/2019 και αναλύονται τα αδικήματα των

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/LIBE-DT-634730_EL.pdf?redirect, προσπέλαση στις 9.9.2022

⁹ Αιτιολογική σκέψη 1 της Οδηγίας

¹⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0718&from=EN>,

προσπέλαση στις 9.9.2022

άρθρων 386 ΠΚ και 386Α ΠΚ. Στο 3ο Κεφάλαιο αναλύονται κάποιες ιδιαίτερες περιπτώσεις, ήτοι η περίπτωση της άνευ δικαιώματος ανάληψης μετρητών από ΑΤΜ, καθώς και οι περιπτώσεις «Phishing» και «Pharming» και εξετάζεται η δυνατότητα υπαγωγής τους στις διατάξεις των άρθρων 386 ΠΚ και 386Α ΠΚ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

1 Ηλεκτρονικό Έγκλημα

1.1 Έννοια και μορφές του ηλεκτρονικού εγκλήματος

Η έννοια του ηλεκτρονικού εγκλήματος αποδίδεται, σε διεθνές επίπεδο, με τους γενικούς όρους *e-crime* και *computer crime*, καθώς με τους ειδικούς όρους *cybercrime* και *internet related crime*. Στην Ελλάδα, αντίστοιχα, χρησιμοποιούνται οι όροι *ηλεκτρονικό έγκλημα*, *δικτυακό έγκλημα* και *κυβερνοέγκλημα/έγκλημα του κυβερνοχώρου*. Από τους αναφερθέντες όρους το ηλεκτρονικό έγκλημα είναι ο πιο γενικός, ενώ οι υπόλοιποι είναι ειδικότεροι¹¹. Κατά τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), οποιαδήποτε παράνομη, ανήθικη, μη εγκεκριμένη συμπεριφορά σχετίζεται με μεταφορά στοιχείων και την αυτόματη επεξεργασία, συνδέεται με την «εγκληματικότητα δια υπολογιστών»¹².

Έχει διατυπωθεί η άποψη¹³ ότι το ηλεκτρονικό έγκλημα είναι αναγκαίο να προσεγγιστεί ως:

- καινούρια μορφή εγκλήματος που τελείται με τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή
- παραλλαγή των υφιστάμενων εγκλημάτων, τα οποία τελούνται με ηλεκτρονικό υπολογιστή
- εγκληματική συμπεριφορά, η εκδήλωση της οποίας πραγματοποιείται με τη με οποιοδήποτε τρόπο συμμετοχή ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Περαιτέρω, με βάση το κριτήριο τέλεσης τα ηλεκτρονικά εγκλήματα μπορούν να ταξινομηθούν στις εξής κατηγορίες¹⁴: α) στα εγκλήματα που τελούνται και σε κοινό και σε διαδικτυακό περιβάλλον, β) στα εγκλήματα που τελούνται μόνο σε περιβάλλον ηλεκτρονικών υπολογιστών, δίχως να γίνεται χρήση του διαδικτύου και γ) στα

¹¹ Θ. Δαλακούρας, ό.π., σελ. 3

¹² Γ. Ζεκός, ό.π., σελ. 351

¹³ Θ. Δαλακούρας, ό.π., σελ. 4 που παραπέμπει σε Ι. Αγγελή, Διαδίκτυο (internet) και ποινικό δίκαιο, ΠοινΧρ 2000, σελ. 675 επ., Κ. Βλαχόπουλο, Ηλεκτρονικό Έγκλημα. Μορφές, Πρόληψη, Αντιμετώπιση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007, σελ.135

¹⁴ Θ. Δαλακούρας, ό.π., σελ. 4

κυβερνοεγκλήματα, στα εγκλήματα δηλαδή που τελούνται αποκλειστικά στον κυβερνοχώρο.

Το ηλεκτρονικό έγκλημα (computer crime) εμφανίζει χρονική, καθώς και λογική προτεραιότητα σε σχέση με το κυβερνοέγκλημα (cybercrime)¹⁵. Στην έννοια του ηλεκτρονικού εγκλήματος εμπίπτουν οι εγκληματικές πράξεις που διαπράττονται με τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή ή άλλων συσκευών, όπως τα έξυπνα τηλέφωνα, καθώς και μέσω συστημάτων επεξεργασίας δεδομένων¹⁶. Με άλλα λόγια, η εγκληματικότητα δια μέσου ηλεκτρονικού υπολογιστή ή άλλης συσκευής περιλαμβάνει κάθε αξιόποινη συμπεριφορά στην οποία ο ηλεκτρονικός υπολογιστής είναι είτε εργαλείο είτε στόχος της πράξης¹⁷.

Στην έννοια του διαδικτυακού εγκλήματος¹⁸ υπάγονται όλες οι εγκληματικές συμπεριφορές οι οποίες διαπράττονται στο διαδίκτυο, δηλαδή αφενός παραδοσιακά εγκλήματα, όπως τα αδικήματα της συκοφαντικής δυσφήμισης και της απάτης και αφετέρου αδικήματα, τα οποία εξ ορισμού έχουν ως μέσο ή αντικείμενο ένα πληροφοριακό σύστημα, όπως τα αδικήματα της απάτης με υπολογιστή και της αθέμιτης πρόσβασης σε δεδομένα πληροφοριακού συστήματος. Έτσι, είναι δυνατόν κάποιο κοινό έγκλημα να διευκολύνεται με τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή ή κάποιας άλλης συσκευής, χωρίς να μεταβάλλεται ουσιωδώς ο χαρακτήρας του. Ο δράστης προβαίνει στην τέλεση ενός κοινού αδικήματος, με τη διαφορά ότι δρα στο ιδιαίτερο περιβάλλον του διαδικτύου¹⁹.

Ως εγκλήματα του κυβερνοχώρου ορίζονται εγκληματικές πράξεις που τελούνται στον κυβερνοχώρο, μέσω της χρήσης ηλεκτρονικών δικτύων επικοινωνιών και συστημάτων πληροφοριών ή κατά των αναφερθέντων δικτύων και συστημάτων²⁰. Ως «κυβερνοχώρος» ή αλλιώς cyber – space έχουν χαρακτηριστεί το διαδίκτυο, οι Τεχνολογίες Πληροφοριών και Επικοινωνιών (ΤΠΕ), καθώς και τα συνδεδεμένα δίκτυα. Κατά τον ορισμό που δίδεται στο λεξικό της Οξφόρδης, κυβερνοχώρος είναι «*το πλασματικό περιβάλλον στο οποίο συμβαίνει η επικοινωνία μέσω δικτύων υπολογιστών*».

¹⁵ Γ. Ζεκός, ό.π., σελ. 351

¹⁶ Θ. Δαλακούρας, ό.π., σελ. 4, Α. Καργόπουλος, Κυβερνο-έγκλημα: Βασικές έννοιες και ζητήματα ουσιαστικού ποινικού δικαίου, σελ. 3

¹⁷ Γ. Ζεκός, ό.π., σελ. 351

¹⁸ Δ. Κιούπης σε Θ. Δαλακούρα, ό.π., σελ. 41

¹⁹ Γ. Ζεκός, ό.π., σελ. 351

²⁰ Θ. Δαλακούρας, ό.π., σελ. 4, Α. Καργόπουλος, ό.π., σελ. 3

Με άλλα λόγια, πρόκειται για ένα περιβάλλον διασύνδεσης προσώπων, μέσω υπολογιστών και τηλεπικοινωνιών, ανεξαρτήτως φυσικής γεωγραφίας²¹. Ο εν λόγω όρος χρησιμοποιείται από τη Διεθνή Ένωση Τηλεπικοινωνιών (International Telecommunication Union - ITU), προκειμένου να περιγραφούν συστήματα και υπηρεσίες, που συνδέονται είτε με άμεσο είτε με έμμεσο τρόπο με το διαδίκτυο, τις τηλεπικοινωνίες και τα δίκτυα υπολογιστών²². Κατά τον Διεθνή Οργανισμό Τυποποίησης (ISO), ο κυβερνοχώρος είναι ένα πολύπλοκο περιβάλλον, το οποίο διαμορφώνεται κατόπιν της αλληλεπίδρασης μεταξύ ανθρώπων, λογισμικού και υπηρεσιών στον διαδίκτυο, μέσω των συνδεδεμένων στο διαδίκτυο συσκευών και δικτύων τεχνολογίας. Όπως γίνεται αντιληπτό, ο κυβερνοχώρος δεν είναι μόνο ο παγκόσμιος ιστός, το λογισμικό, το υλικό και τα πληροφοριακά συστήματα, αντιθέτως περιλαμβάνονται σε αυτόν και τα φυσικά πρόσωπα και η κοινωνική αλληλεπίδραση μέσα στα αναφερθέντα δίκτυα²³.

Τα εγκλήματα του κυβερνοχώρου μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις κατηγορίες²⁴ εγκλημάτων: στα γνήσια πληροφοριακά εγκλήματα, στα ποινικά αδικήματα με ψηφιακό περιεχόμενο και στα εγκλήματα που στρέφονται κατά των πληροφοριακών συστημάτων.

1.2 Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά²⁵ του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο

Η «κυβερνοεγκληματικότητα» (cybercriminality), δηλαδή η τέλεση ποινικών αδικημάτων μέσω του διαδικτύου, απειλεί σοβαρά όχι μόνο τα φυσικά και νομικά πρόσωπα, αλλά και την εύρυθμη λειτουργία των κρατών (κυβερνοπόλεμος)²⁶.

²¹ <https://cyberalert.gr/cybercrime/>, προσπέλαση στις 8.7.2022

²² <https://cyberalert.gr/cybercrime/>, προσπέλαση στις 8.7.2022

²³ <https://cyberalert.gr/cybercrime/>, προσπέλαση στις 8.7.2022

²⁴ Θ. Δαλακούρας, ό.π., σελ. 5

²⁵ Θ. Δαλακούρας, ό.π., σελ. 5 επ., Γ. Ζέκος, ό.π., σελ. 356 επ.

²⁶ Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για το έγκλημα στον Κυβερνοχώρο και του Προσθέτου Πρωτοκόλλου της, σχετικά με την ποινικοποίηση πράξεων ρατσιστικής και ξενοφοβικής φύσης, που διαπράττονται μέσω Συστημάτων Υπολογιστών – Μεταφορά στο ελληνικό δίκαιο της Οδηγίας 2013/40/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τις επιθέσεις κατά συστημάτων πληροφοριών και την αντικατάσταση της απόφασης – πλαισίου 2005/222/ΔΕΥ του Συμβουλίου, ρυθμίσεις σωφρονιστικής και αντεγκληματικής πολιτικής και άλλες διατάξεις», σελ. 1

Το έγκλημα στον κυβερνοχώρο τελείται με ιλιγγιώδη **ταχύτητα**, σε χρόνο μερικών δευτερολέπτων και πολύ συχνά δεν γίνεται καν αντιληπτό από το θύμα. Ο δράστης έχει τη δυνατότητα να τελέσει το έγκλημα με **ευκολία**, χρησιμοποιώντας ηλεκτρονικό υπολογιστή ή έξυπνο κινητό τηλέφωνο, χωρίς να χρειάζεται να μεταβεί στην τοποθεσία που βρίσκεται το θύμα, καθώς μπορεί να το προσεγγίσει μέσω κοινών ομάδων συζήτησης (news groups), ή chat rooms.

Επιπλέον, είναι δυνατή η απόκρυψη της αληθινής ταυτότητας και η διατήρηση της **ανωνυμίας**. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο αποτελεί και ο **διασυνοριακός χαρακτήρας**, ο οποίος μπορεί να οδηγήσει σε διάφορη νομική αξιολόγηση της ίδιας συμπεριφοράς από χώρα σε χώρα, ενώ ένα έγκλημα με διασυνοριακό χαρακτήρα μπορεί να εμφανίζει τα αποτελέσματά του ταυτόχρονα σε περισσότερες χώρες. Τα θύματα αυτών των εγκλημάτων, συνήθως, δεν προβαίνουν στην καταγγελία τους και έτσι η καταγεγραμμένη εγκληματικότητα στον κυβερνοχώρο, λόγω της **απροθυμίας καταγγελιών**, δεν αντανακλά την πραγματικότητα.

Τέλος, απαραίτητη κρίνεται η **διακρατική συνεργασία** λαμβάνοντας υπόψη ότι η τοποθεσία του δράστη και η τοποθεσία των αποδεικτικών μέσων είναι πιθανό να διαφέρουν, καθώς και ότι το αποτέλεσμα της εγκληματικής συμπεριφοράς μπορεί να εκδηλωθεί σε διαφορετικό τόπο από τον τόπο που βρίσκονται τα αποδεικτικά μέσα.

1.3 Η Σύμβαση της Βουδαπέστης

1.3.1 Εισαγωγή

Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο ανέδειξαν την ανάγκη δημιουργίας μιας κοινής αντεγκληματικής πολιτικής. Κατέστη σαφές ότι η αποτελεσματική αντιμετώπιση του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο δεν δύναται να επιτευχθεί, χωρίς τη συντονισμένη διεθνή συνεργασία.

Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για το έγκλημα στον Κυβερνοχώρο αποτελεί την πρώτη διεθνή συνθήκη, με την οποία επιχειρήθηκε να εφαρμοστεί μια ενιαία πολιτική σε υποθέσεις ποινικού δικαίου, με σκοπό να αντιμετωπισθούν

αποτελεσματικά τα εγκλήματα που τελούνται μέσω διαδικτύου ή άλλων δικτύων ηλεκτρονικών υπολογιστών²⁷.

Σκοπός της Σύμβασης είναι η προστασία της κοινωνίας από το έγκλημα στον κυβερνοχώρο, μέσω της θέσπισης της κατάλληλης νομοθεσίας και της ενθάρρυνσης της διεθνούς συνεργασίας. Έτσι, στη Σύμβαση περιλαμβάνονται διατάξεις, για την εναρμόνιση των εθνικών ποινικών νομοθεσιών, σχετικά με συγκεκριμένα ποινικά αδικήματα και προβλέπονται οι αρμοδιότητες, με βάση την εθνική ποινική δικονομία, σχετικά με τη διερεύνηση και δίωξη των σχετικών εγκλημάτων²⁸. Θα πρέπει να τονιστεί ότι η Σύμβαση δεν τυγχάνει εφαρμογής μόνο στα γνήσια εγκλήματα του διαδικτύου, αλλά εφαρμόζεται και στις περιπτώσεις αδικημάτων που για την καταστολή τους προϋποτίθεται η συλλογή ηλεκτρονικών αποδεικτικών μέσων (εγκλήματα δια του διαδικτύου)²⁹.

Αξίζει να αναφερθεί ότι η Σύμβαση υιοθετήθηκε από σειρά κρατών παγκοσμίως, ενώ έχουν κυρώσει τη Σύμβαση και κράτη που δεν αποτελούν μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, για παράδειγμα ΗΠΑ, Καναδάς, Αυστραλία, Ιαπωνία και Νότια Αφρική³⁰.

1.3.2 . Οι διατάξεις της Σύμβασης

Οι διατάξεις ουσιαστικού δικαίου

Στο δεύτερο κεφάλαιο της Σύμβασης περιλαμβάνονται οι διατάξεις ουσιαστικού δικαίου, οι οποίες τυποποιούν τα εγκλήματα κατά της εμπιστευτικότητας, της ακεραιότητας και διαθεσιμότητας των δεδομένων και των συστημάτων ηλεκτρονικού υπολογιστή, τα εγκλήματα που σχετίζονται με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, τα

²⁷ Επιτροπή Πολιτικών Ελευθεριών, Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, 2ο Έγγραφο Εργασίας(B), σχετικά με την πρόταση κανονισμού για την ευρωπαϊκή εντολή υποβολής και την ευρωπαϊκή εντολή διατήρησης ηλεκτρονικών αποδεικτικών στοιχείων σε ποινικές υποθέσεις (2018/0108 (COD)) - Πεδίο εφαρμογής και σχέση με άλλα μέσα, σελ. 5, διαθέσιμο από https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/LIBE-DT-634730_EL.pdf?redirect, προσπέλαση στις 9.9.2022

²⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0718&from=EN>, προσπέλαση στις 9.9.2022

²⁹ Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου για την κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για το έγκλημα στον Κυβερνοχώρο, ό.π., σελ. 2

³⁰ I. Ιγγλεζάκης, ό.π., σελ 400

εγκλήματα σχετικά με το περιεχόμενο και τέλος τα εγκλήματα κατά των πνευματικών και συγγενικών δικαιωμάτων.

i. Αδικήματα κατά της εμπιστευτικότητας, ακεραιότητας και διαθεσιμότητας των δεδομένων και συστημάτων υπολογιστών

Το άρθρο 2 της Σύμβασης υποχρεώνει τα Συμβαλλόμενα Μέρη να λαμβάνουν μέτρα για την αντιμετώπιση εγκλημάτων, με τα οποία πραγματοποιείται χωρίς δικαίωμα πρόσβαση σε σύνολο ή σε μέρος συστήματος ηλεκτρονικού υπολογιστή. Η διατήρηση του απορρήτου ορισμένων δεδομένων κρίνεται αναγκαία, ενώ αδιάφορο παραμένει το εάν από την εγκληματική συμπεριφορά επέρχεται και περιουσιακό όφελος ή περιουσιακή ζημία³¹.

Δυνάμει του άρθρου 3 της Σύμβασης, προβλέπεται η ποινικοποίηση της εκ προθέσεως και άνευ δικαιώματος παρέμβασης ή υποκλοπής που πραγματοποιείται με τη χρήση τεχνικών μέσων.

Το άρθρο 4 της Σύμβασης υποχρεώνει τα Συμβαλλόμενα Μέρη να λάβουν μέτρα για ποινικοποίηση της εκ προθέσεως και άνευ δικαιώματος πρόκλησης βλάβης/διαγραφής/καταστροφής/μεταβολής/απόκρυψης δεδομένων ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Το άρθρο 5 της Σύμβασης καθιστά υποχρεωτική την ποινικοποίηση της σοβαρής παρεμπόδισης της λειτουργίας συστήματος υπολογιστή μέσω εισαγωγής/διαβίβασης/πρόκλησης βλάβης/διαγραφής/χειροτέρευσης/μεταβολής/απόκρυψης δεδομένων υπολογιστή.

Το άρθρο 6 της Σύμβασης υποχρεώνει τα Συμβαλλόμενα Μέρη να λαμβάνουν μέτρα για την ποινικοποίηση της παραγωγής/πώλησης/προμήθειας προς χρήση/εισαγωγής/κατοχής/διανομής ή με άλλο τρόπο διακίνησης συσκευών ή προγραμμάτων υπολογιστών, που σχεδιάστηκαν ή προσαρμόστηκαν κυρίως για τον σκοπό διάπραξης οποιουδήποτε από τα αδικήματα που περιγράφονται στα άρθρα 2-5 της Σύμβασης.

ii. Αδικήματα σχετικά με ηλεκτρονικούς υπολογιστές

Σύμφωνα με το άρθρο 7 της Σύμβασης, κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος οφείλει να προβαίνει στη λήψη μέτρων για την ποινικοποίηση της εκ προθέσεως και άνευ δικαιώματος εισαγωγής/αλλοίωσης/διαγραφής/καταστολής δεδομένων υπολογιστή, που έχουν ως συνέπεια την παραγωγή μη αυθεντικών δεδομένων, με σκοπό να εκληφθούν τα

³¹ Θ. Δαλακούρας, ό.π., σελ. 7 επ.

δεδομένα αυτά ως αυθεντικά ή να πραγματοποιηθούν ενέργειες βάσει αυτών σαν να ήταν αυθεντικά για σύννομους σκοπούς, ανεξάρτητα εάν τα εν λόγω δεδομένα είναι άμεσα αναγνώσιμα ή αντιληπτά.

Κατά το άρθρο 8 της Σύμβασης, τα Συμβαλλόμενα Μέρη θα πρέπει να λαμβάνουν τα απαιτούμενα μέτρα για την ποινικοποίηση της εκ προθέσεως και άνευ δικαιώματος πρόκλησης απώλειας ξένης περιουσίας είτε με την εισαγωγή/αλλοίωση/διαγραφή/καταστολή δεδομένων είτε με την παρέμβαση στη λειτουργία συστήματος υπολογιστή με δόλια ή αθέμιτη πρόθεση, με σκοπό το χωρίς δικαίωμα οικονομικό όφελος του δράστη ή άλλου προσώπου.

iii. Αδικήματα σχετικά με το περιεχόμενο

Αντικείμενο του άρθρου 9 της Σύμβασης αποτελεί η υποχρέωση ποινικοποίησης συμπεριφορών που σχετίζονται με την παιδική πορνογραφία. Έτσι, κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος οφείλει να λαμβάνει νομοθετικά και άλλα μέτρα, με σκοπό την ποινικοποίηση των ακόλουθων εκ προθέσεως, άνευ δικαιώματος και μέσω συστήματος υπολογιστή συμπεριφορών: α) παραγωγή παιδικής πορνογραφίας, με σκοπό τη διανομή της, β) προσφορά /διάθεση παιδικής πορνογραφίας, γ) διανομή / μετάδοση παιδικής πορνογραφίας, δ) προμήθεια παιδικής πορνογραφίας, ε) κατοχή παιδικής πορνογραφίας.

iv. Αδικήματα σχετικά με παραβιάσεις των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων

Από το άρθρο 10 της Σύμβασης απορρέει η υποχρέωση των Συμβαλλόμενων Μερών να ποινικοποιούν συμπεριφορές, που συνιστούν παραβίαση των πνευματικών δικαιωμάτων (copyright), όπως αυτά ορίζονται από την εθνική τους νομοθεσία, σε εκτέλεση των υποχρεώσεων που έχουν αναληφθεί δυνάμει της Πράξης του Παρισιού της 24 Ιουλίου 1971, με την οποία αναθεωρήθηκε η Σύμβαση της Βέρνης περί της Προστασίας των Λογοτεχνικών και Καλλιτεχνικών Έργων (the Bern Convention for the Protection of Literary and Artistic Works), της Συμφωνίας περί Εμπορικών Πτυχών των Δικαιωμάτων Πνευματικής Ιδιοκτησίας (the Agreement on Trade - Related Aspects of Intellectual Property Rights) και της Συνθήκης του Παγκόσμιου Οργανισμού Διανοητικής Ιδιοκτησίας WIPO, σχετικά με την πνευματική ιδιοκτησία (the WIPO Copyright Treaty).

Οι διατάξεις δικονομικού δικαίου

Στο δεύτερο μέρος του δεύτερου κεφαλαίου της Σύμβασης και συγκεκριμένα στα άρθρα 14 έως 21 περιλαμβάνονται οι διατάξεις δικονομικού δικαίου. Κατά το άρθρο 14 της Σύμβασης, κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα, νομοθετικά και άλλα, με σκοπό τη θέσπιση των αρμοδιοτήτων και των διαδικασιών που προβλέπονται στη Σύμβαση, για τις ανάγκες ποινικών ερευνών ή διώξεων (άρθρο 14 παρ. 1 της Σύμβασης). Οι αναφερόμενες στην παράγραφο 1 του άρθρου 14 αρμοδιότητες και διαδικασίες τυγχάνουν εφαρμογής: α) στα ποινικά αδικήματα που προβλέπονται στα άρθρα 2 έως 11 της Σύμβασης, β) στα ποινικά αδικήματα που τελούνται μέσω συστήματος υπολογιστή και γ) στη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων για ένα ποινικό αδίκημα, σε ηλεκτρονική μορφή. Σύμφωνα με την παράγραφο 3 του ως άνω άρθρου, προβλέπεται δυνατότητα επιφύλαξης των Συμβαλλόμενων Μερών, αναφορικά με την εφαρμογή των μέτρων των άρθρων 20 και 21 της Σύμβασης.

i. Κατεπείγουσα διατήρηση αποθηκευμένων δεδομένων υπολογιστών

Στα άρθρα 16 και 17 της Σύμβασης προβλέπονται τα μέτρα, για την ταχεία διατήρηση των αποθηκευμένων σε σύστημα υπολογιστή δεδομένων. Κατά τα οριζόμενα του άρθρου 16 παρ. 1 της Σύμβασης, τα Συμβαλλόμενα Μέρη πρέπει να λαμβάνουν τα αναγκαία νομοθετικά και λοιπά μέτρα, προκειμένου να δίνεται η δυνατότητα στις αρμόδιες αρχές να προβαίνουν στη διάταξη/διασφάλιση της κατεπείγουσας διατήρησης συγκεκριμένων δεδομένων, αποθηκευμένων σε υπολογιστή. Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου, τα Συμβαλλόμενα Μέρη οφείλουν να λαμβάνουν τα απαιτούμενα νομοθετικά και λοιπά μέτρα, για τη διατήρηση/διαφύλαξη της ακεραιότητας των δεδομένων αυτών, μέχρι να είναι δυνατή η χορήγησή τους. Σε κάθε περίπτωση, η χρονική αυτή περίοδος δεν μπορεί να υπερβαίνει τις 90 ημέρες. Περαιτέρω, θα πρέπει να λαμβάνονται τα αναγκαία μέτρα, για την τήρηση εχεμύθειας, κατά το διάστημα φύλαξης των αναφερθέντων δεδομένων (άρθρο 16 παρ. 3 της Σύμβασης).

Το άρθρο 17 της Σύμβασης προβλέπει την υποχρέωση λήψης νομοθετικών και άλλων μέτρων, αναφορικά με τη διαφύλαξη των δεδομένων κίνησης. Συγκεκριμένα, θα πρέπει να διασφαλίζεται η δυνατότητα της κατεπείγουσας διατήρησης των δεδομένων κίνησης, ανεξάρτητα από τον αριθμό των παρόχων, που εμπλέκονται στη διαβίβαση της επικοινωνίας (άρθρο 17 παρ. 1 στοιχείο α' της Σύμβασης). Επιπρόσθετα, θα πρέπει να διασφαλίζεται η γνωστοποίηση ικανοποιητικού αριθμού δεδομένων κίνησης, ώστε να

είναι εφικτός ο εντοπισμός των παρόχων υπηρεσιών, καθώς και της διαδρομής, που ακολουθήθηκε, προκειμένου να διαβιβαστεί η επικοινωνία (άρθρο 17 παρ. 1 στοιχείο β' της Σύμβασης).

ii. Διαταγή επίδειξης

Κατά το άρθρο 18 της Σύμβασης, τα Συμβαλλόμενα Μέρη υποχρεούνται να λαμβάνουν τα αναγκαία νομοθετικά και λοιπά μέτρα, προκειμένου να δίδεται η δυνατότητα στις αρμόδιες αρχές να διατάσσουν τη χορήγηση συγκεκριμένων δεδομένων υπολογιστή από φυσικό ή νομικό πρόσωπο, που έχει τον έλεγχο των δεδομένων αυτών (άρθρο 18 παρ. 1 στοιχείο α' της Σύμβασης). Επιπλέον, θα πρέπει να δίδεται η δυνατότητα στις αρμόδιες αρχές να διατάσσουν την παροχή συγκεκριμένων πληροφοριών, για συνδρομητές, από τους παρόχους υπηρεσιών (άρθρο 18 παρ. 1 στοιχείο β' της Σύμβασης).

iii. Έρευνα και κατάσχεση αποθηκευμένων δεδομένων υπολογιστή

Το άρθρο 19 της Σύμβασης προβλέπει την υποχρέωση λήψης των αναγκαίων νομοθετικών και λοιπών μέτρων, προκειμένου να δίδεται στις αρμόδιες αρχές η δυνατότητα έρευνας και πρόσβασης: α) σε ένα σύστημα υπολογιστή ή σε μέρος αυτού και στα δεδομένα υπολογιστή που αποθηκεύονται σε αυτό, β) σε ένα μέσο αποθήκευσης δεδομένων υπολογιστή, στο οποίο υπάρχουν αποθηκευμένα δεδομένα υπολογιστή, εντός της επικράτειας του Συμβαλλόμενου Μέρους. Στην παράγραφο 2 προβλέπεται η υποχρέωση λήψης μέτρων που είναι αναγκαία για τη διασφάλιση της δυνατότητας ταχείας επέκτασης της έρευνας ή πρόσβασης σε άλλο σύστημα, υπό την προϋπόθεση ότι πιθανολογείται ότι τα δεδομένα που αναζητούνται αποθηκεύονται σε άλλο σύστημα υπολογιστή ή σε μέρος αυτού, εντός της επικράτειας του Συμβαλλόμενου Μέρους και τα αναφερθέντα δεδομένα είναι νόμιμα προσιτά ή διαθέσιμα στο αρχικό σύστημα. Η παράγραφος 3 του ως άνω άρθρου προβλέπει την υποχρέωση λήψης μέτρων για τη δυνατότητα κατάσχεσης ή διασφάλισης δεδομένων υπολογιστή, στα οποία η πρόσβαση πραγματοποιήθηκε δυνάμει της παραγράφου 1 ή της παραγράφου 2. Συγκεκριμένα, θα πρέπει να δίδεται στις αρμόδιες αρχές η εξουσία: α) να κατάσχουν ή ομοίως να ασφαλίζουν ένα σύστημα υπολογιστή ή μέρος αυτού ή ένα μέσον αποθήκευσης δεδομένων υπολογιστή, β) να δημιουργούν και να διατηρούν ένα αντίγραφο αυτών των δεδομένων υπολογιστή, γ) να διατηρούν την ακεραιότητα των σχετικών αποθηκευμένων δεδομένων υπολογιστή, δ) να καθιστούν απρόσιτα ή να αφαιρούν αυτά τα δεδομένα υπολογιστή από το εξεταζόμενο σύστημα υπολογιστή. Τέλος, σύμφωνα με την

παράγραφο 4 του ίδιου άρθρου, θα πρέπει να δίδεται στις αρμόδιες αρχές η δυνατότητα να διατάσσουν οποιοδήποτε πρόσωπο γνωρίζει τη λειτουργία του συστήματος υπολογιστή ή τα μέτρα προστασίας των δεδομένων υπολογιστή που υπάρχουν σε αυτό να γνωστοποιεί τις απαραίτητες πληροφορίες, προκειμένου να τύχουν εφαρμογής τα προβλεπόμενα στις παραγράφους 1 και 2 μέτρα.

iv. Συλλογή δεδομένων κίνησης σε πραγματικό χρόνο

Το άρθρο 20 της Σύμβασης προβλέπει την υποχρέωση λήψης των απαραίτητων νομοθετικών και λοιπών μέτρων, με σκοπό να παρέχεται η δυνατότητα στις αρμόδιες αρχές: α) να προβαίνουν σε συλλογή ή καταγραφή δεδομένων κίνησης σε πραγματικό χρόνο με τεχνικά μέσα στην επικράτεια του Συμβαλλόμενου Μέρους και β) να υποχρεώνουν τους παρόχους υπηρεσιών τόσο σε συλλογή ή καταγραφή των εν λόγω δεδομένων με την εφαρμογή τεχνικών μέσων στην επικράτεια του Συμβαλλόμενου Μέρους, όσο και σε συνεργασία και παροχή βοήθειας αναφορικά με τη συλλογή ή καταγραφή των δεδομένων κίνησης, σε πραγματικό χρόνο, σχετικά με συγκεκριμένες επικοινωνίες, η διαβίβαση των οποίων λαμβάνει χώρα μέσω συστήματος υπολογιστή στο έδαφος του Συμβαλλόμενου Μέρους.

v. Άρση του απορρήτου των δεδομένων περιεχομένου

Κατά το άρθρο 21 της Σύμβασης, τα Συμβαλλόμενα Μέρη υποχρεούνται να λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα, προκειμένου να είναι δυνατή η άρση του απορρήτου των δεδομένων περιεχομένου, στις περιπτώσεις σοβαρών αδικημάτων. Έτσι, τα μέτρα αυτά θα πρέπει να δίνουν στις αρμόδιες αρχές τη δυνατότητα: α) συλλογής ή καταγραφής δια της εφαρμογής τεχνικών μέσων στην επικράτεια του Συμβαλλόμενου Μέρους και β) να υποχρεώνουν τους παρόχους υπηρεσιών να συλλέγουν ή να καταγράφουν δια της εφαρμογής τεχνικών μέσων στην επικράτεια του Συμβαλλόμενου Μέρους, καθώς και να συνεργάζονται ή να παρέχουν τη βοήθειά τους αναφορικά με τη συλλογή ή καταγραφή των δεδομένων περιεχομένου, σε πραγματικό χρόνο, σχετικά με συγκεκριμένες επικοινωνίες, η διαβίβαση των οποίων λαμβάνει χώρα μέσω συστήματος υπολογιστή στο έδαφος του Συμβαλλόμενου Μέρους.

Λοιπές διατάξεις

Με το άρθρο 12 της Σύμβασης ρυθμίζεται η ευθύνη των νομικών προσώπων, η οποία μπορεί να είναι ποινική, αστική ή διοικητική. Περαιτέρω, δυνάμει του άρθρου 35 της Σύμβασης προβλέπεται το Δίκτυο 24/7, για τη διασφάλιση παροχής άμεσης

συνδρομής, σε περιπτώσεις έρευνας ή δίωξης για αδικήματα που σχετίζονται με συστήματα και δεδομένα υπολογιστή ή σε περιπτώσεις συλλογής αποδεικτικών στοιχείων σε ηλεκτρονική μορφή.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η κατάρτιση της Σύμβασης της Βουδαπέστης ήταν αναγκαία. Λόγω του διασυνοριακού χαρακτήρα του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο ήταν απαραίτητη η θέσπιση των ανωτέρω ρυθμίσεων με μια διεθνή συνθήκη. Επιβεβλημένη ήταν και η κύρωσή της από την Ελλάδα, η οποία σίγουρα θα έπρεπε να πραγματοποιηθεί αρκετά χρόνια νωρίτερα. Παρατηρούμε ότι σε όλες τις περιπτώσεις τυποποίησης των εγκληματικών συμπεριφορών γίνεται λόγος για εκ προθέσεως και άνευ δικαιώματος τέλεσης της εκάστοτε πράξης. Όπως είναι εμφανές, σκοπός της Σύμβασης ήταν η ποινικοποίηση των συγκεκριμένων πράξεων μόνο όταν αυτές τελούνται με δόλο και όχι η υπερβολική διεύρυνση του αξιοποίνου που θα μπορούσε να οδηγήσει σε πολλές περιπτώσεις και σε εν γένει ποινικοποίηση της χρήσης των σύγχρονων τεχνολογικών μέσων. Άξια μνείας είναι και η αποτύπωση αυθεντικών ορισμών του συστήματος υπολογιστή, των δεδομένων υπολογιστών, του παρόχου υπηρεσιών και των δεδομένων κίνησης, όπως αποτυπώνονται στο άρθρο 1 της Σύμβασης. Ωστόσο, αναγκαία κρίνεται η συμπλήρωση της Σύμβασης, με στόχο την προστασία του ατόμου και την αποφυγή της άνευ ορίων αστυνόμευσης του διαδικτυακού περιβάλλοντος³².

1.4 Η με αριθμό 2013/40/ΕΕ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου

Η εξάρτηση της κοινωνίας από τα συστήματα πληροφοριών είναι μεγάλη και αυξάνεται συνεχώς. Η απρόσκοπτη λειτουργία και η ασφάλεια των συστημάτων αυτών αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις, για την άνθηση της εσωτερικής αγοράς και τη δημιουργία μιας ισχυρής, ανταγωνιστικής οικονομίας, που βασίζεται στην καινοτομία. Οι επιθέσεις που πραγματοποιούνται κατά των συστημάτων πληροφοριών απειλούν την ασφάλεια της κοινωνίας της πληροφορίας, σε διεθνές επίπεδο³³. Μάλιστα, ελλοχεύει ο

³² Θ. Δαλακούρας, ό.π. σελ. 21

³³ Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για το έγκλημα στον Κυβερνοχώρο και του Προσθέτου Πρωτοκόλλου της, σχετικά με την ποινικοποίηση πράξεων ρατσιστικής και ξενοφοβικής φύσης, που διαπράττονται μέσω Συστημάτων Υπολογιστών – Μεταφορά στο ελληνικό δίκαιο της Οδηγίας 2013/40/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τις

κίνδυνος τρομοκρατικών επιθέσεων ή επιθέσεων κατά σημαντικών συστημάτων πληροφοριών των κρατών³⁴.

Στο πλαίσιο της προσπάθειας αντιμετώπισης αυτής της απειλής, στις 12 Αυγούστου 2013, εκδόθηκε η με αριθμό 2013/40/ΕΕ Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου³⁵, για τις επιθέσεις κατά συστημάτων πληροφοριών, η οποία αντικατέστησε την απόφαση-πλαίσιο 2005/222/ΔΕΥ του Συμβουλίου.

Η έκδοση της εν λόγω Οδηγίας πραγματοποιήθηκε, με σκοπό: α) να υιοθετηθούν κάποιοι βασικοί κανόνες, αναφορικά με τον ορισμό των ποινικών αδικημάτων και των κυρώσεων που αυτά επισύρουν, β) να βελτιωθεί η συνεργασία των αρμόδιων αρχών, καθώς και των αρμόδιων οργανισμών (Eurojust, Europol, Ευρωπαϊκό Κέντρο Ηλεκτρονικού Εγκλήματος, Ευρωπαϊκός Οργανισμός για την Ασφάλεια δικτύων και Πληροφοριών)³⁶.

Για τη διασφάλιση της συνεκτικής προσέγγισης των κρατών – μελών, κρίθηκε σκόπιμο να διατυπωθούν ορισμένοι σημαντικοί ορισμοί³⁷. Έτσι, στο άρθρο 2 της Οδηγίας αποτυπώνονται οι ορισμοί αναφορικά με : α) το σύστημα πληροφοριών, β) τα ηλεκτρονικά δεδομένα, γ) το νομικό πρόσωπο και δ) την έννοια «χωρίς δικαίωμα» Επιπλέον, αναδύθηκε η ανάγκη επίτευξης μιας κοινής προσέγγισης, σχετικά με τα στοιχεία που συνθέτουν την αντικειμενική υπόσταση των ποινικών αδικημάτων. Έτσι, στην Οδηγία τυποποιούνται τα ποινικά αδικήματα: α) της παράνομης πρόσβασης σε σύστημα πληροφοριών, β) της παράνομης παρεμβολής σε σύστημα, γ) της παράνομης παρεμβολής σε δεδομένα, δ) της παράνομης υποκλοπής³⁸. Σε όλες τις περιπτώσεις

επιθέσεις κατά συστημάτων πληροφοριών και την αντικατάσταση της απόφασης – πλαισίου 2005/222/ΔΕΥ του Συμβουλίου, ρυθμίσεις σωφρονιστικής και αντεγκληματικής πολιτικής και άλλες διατάξεις», σελ. 1

³⁴ Αιτιολογική σκέψη 3 της Οδηγίας

³⁵ Οδηγία 2013/40/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12ης Αυγούστου 2013 για τις επιθέσεις κατά συστημάτων πληροφοριών και την αντικατάσταση της απόφασης-πλαισίου 2005/222/ΔΕΥ του Συμβουλίου, διαθέσιμη από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0040&from=HU>, προσπέλαση στις 10.9.2022

³⁶ Αιτιολογική σκέψη 1 της Οδηγίας

³⁷ Αιτιολογική σκέψη 7 της Οδηγίας

³⁸ Αιτιολογική σκέψη 8 της Οδηγίας, άρθρο 3 της Οδηγίας για την παράνομη πρόσβαση σε συστήματα πληροφοριών, άρθρο 4 της Οδηγίας για την παράνομη παρεμβολή σε σύστημα, άρθρο 5 της Οδηγίας για την παράνομη παρεμβολή σε δεδομένα, άρθρο 6 της Οδηγίας για την παράνομη υποκλοπή

ορίζεται ότι τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα «τουλάχιστον όταν δεν πρόκειται για ήσσονος σημασίας περιπτώσεις».

Περαιτέρω, στην ίδια κατεύθυνση της προώθησης της ποινικοποίησης προπαρασκευαστικών πράξεων (άρθρο 6 της Σύμβασης της Βουδαπέστης), δυνάμει του άρθρου 7 της Οδηγίας, ποινικοποιείται η χρήση εργαλείων, που χρησιμεύουν στη διάπραξη των αδικημάτων που προβλέπονται στα άρθρα 3 έως 6 της Οδηγίας. Συγκεκριμένα, το άρθρο 7 ορίζει ότι: «τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να εξασφαλίσουν ότι η εκ προθέσεως παραγωγή, πώληση, προμήθεια προς χρήση, εισαγωγή, διανομή ή με άλλο τρόπο διάθεση ενός εκ των ακόλουθων εργαλείων χωρίς δικαίωμα και με την πρόθεση να χρησιμοποιηθούν προς διάπραξη οποιουδήποτε εκ των αδικημάτων που αναφέρονται στα άρθρα 3 έως 6, τιμωρείται ως ποινικό αδίκημα, τουλάχιστον όταν δεν πρόκειται για ήσσονος σημασίας περιπτώσεις: α) πρόγραμμα υπολογιστή, που έχει σχεδιασθεί ή προσαρμοσθεί κατά κύριο λόγο με σκοπό τη διάπραξη οποιουδήποτε εκ των αδικημάτων που αναφέρονται στα άρθρα 3 έως 6· β) συνθηματικού κωδικού υπολογιστή, κωδικού πρόσβασης ή παρόμοιων στοιχείων μέσω των οποίων μπορεί να αποκτηθεί πρόσβαση στο σύνολο ή σε μέρος συστήματος πληροφοριών».

Η έκδοση της εν λόγω Οδηγίας ήταν αναγκαία, λόγω της παρατηρούμενης αύξησης των επιθέσεων μεγάλης κλίμακας κατά των πληροφοριακών συστημάτων, τα οποία πολλές φορές είναι ζωτικής σημασίας για την υγεία, την ασφάλεια και την προστασία της κοινωνικής/οικονομικής ευημερίας³⁹. Η Οδηγία έλαβε υπόψη την εξέλιξη της τεχνολογίας και τις νέες μεθόδους που χρησιμοποιούν οι δράστες, προκειμένου να τελέσουν τα σχετικά εγκλήματα. Ιδιαίτερη μνεία έγινε στη χρήση των «botnet», τα οποία αποτελούν δίκτυα προγραμμάτων ρομπότ και κρίθηκε σκόπιμο να εισαχθούν ποινικές κυρώσεις στις περιπτώσεις που αυτά δημιουργούνται, με σκοπό να διαπραχθεί κάποιο από τα εγκλήματα που τυποποιούνται στην Οδηγία. Ωστόσο, τονίσθηκε ότι τα «botnet» είναι δυνατόν να χρησιμοποιούνται και για νόμιμους σκοπούς, όπως για παράδειγμα για να ελεγχθεί η ασφάλεια των συστημάτων πληροφοριών.

Επιπρόσθετα, στην εν λόγω Οδηγία, όπως και στη Σύμβαση της Βουδαπέστης προωθείται η ποινικοποίηση των συγκεκριμένων πράξεων μόνο όταν αυτές τελούνται με δόλο. Εν αντιθέσει με τα οριζόμενα στη Σύμβαση, εδώ προωθείται η λήψη μέτρων, όταν δεν πρόκειται για περιπτώσεις «ήσσονος σημασίας», κάτι το οποίο καταδεικνύει την ανάγκη λήψης των κατάλληλων μέτρων υπό το φως της αρχής της αναλογικότητας.

³⁹ Αιτιολογική σκέψη 4 της Οδηγίας

Ωστόσο, ίσως, η διατύπωση αυτή είναι αρκετά αφηρημένη και θα έπρεπε να εξειδικευθούν οι περιπτώσεις ήσσονος σημασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

2 Τα εγκλήματα κατά των περιουσιακών αγαθών με τον ν. 4619/2019

Με την αναθεώρηση του ΠΚ δυνάμει του ν. 4619/2019, πραγματοποιήθηκε μια προσπάθεια εξορθολογισμού και εκσυγχρονισμού του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης. Απαραίτητη κρίθηκε η ανανέωση των διατάξεων του Ειδικού Μέρους του ΠΚ, οι οποίες είχαν απολέσει τη ρυθμιστική τους εμβέλεια. Επιπρόσθετα, στόχο αποτέλεσε η ρύθμιση ζητημάτων που επηρεάζονται από τη ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας και από τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές αλλαγές. Μεταξύ άλλων, τα εγκλήματα που διαπράττονται στο διαδίκτυο, καθώς και το οργανωμένο έγκλημα με διασυνοριακό χαρακτήρα κατέστησαν αναγκαία τη νομοθετική αλλαγή⁴⁰.

Στο 23^ο Κεφάλαιο του αναθεωρημένου Ποινικού Κώδικα με τίτλο «Εγκλήματα κατά περιουσιακών αγαθών» περιλαμβάνονται τα εγκλήματα, που στρέφονται κατά της ιδιοκτησίας, καθώς και τα εγκλήματα κατά της περιουσίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα άρθρα 385 έως 406 του προϊσχύσαντος ΠΚ, επομένως και τα άρθρα 386 και 386^Α, αποτελούσαν το 24^ο Κεφάλαιό του.

Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση, πραγματοποιήθηκε ενοποίηση του 23^{ου} και 24^{ου} Κεφαλαίου του Ειδικού Μέρους ΠΚ, προκειμένου να καταστεί σαφές «ότι ιδιοκτησία και περιουσία αποτελούν τις δύο όψεις ενός έννομου αγαθού»⁴¹. Ο Μπιτζιλέκης⁴² αναφέρει ότι η περιουσία και η ιδιοκτησία αποτελούν ίδιας φύσεως αγαθά, τα οποία, όμως, δεν ταυτίζονται σημασιολογικά. Συνήθως, τα αναφερθέντα έννομα αγαθά συμπίπτουν, διότι πολύ συχνά τα αντικείμενα ιδιοκτησίας έχουν οικονομική αξία⁴³. Ωστόσο, υπάρχουν αντικείμενα ιδιοκτησίας, τα οποία δεν είναι

⁴⁰ Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση του Ποινικού Κώδικα», ανατύπωση 7.6.2019, σελ.2

⁴¹ Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση του Ποινικού Κώδικα», ανατύπωση 7.6.2019, σελ. 7

⁴² Ν. Μπιτζιλέκης, Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 1 επ.

⁴³ Ν. Μπιτζιλέκης, ό.π., σελ. 7

εφικτό να αποτιμηθούν χρηματικά, με αποτέλεσμα να μην περιλαμβάνονται στην περιουσία, η οποία αποτελεί «σύνολο αξίας»⁴⁴. Επίσης, κατά τον Παπαδαμάκη, περιουσία και ιδιοκτησία συνιστούν κατά κανόνα ένα έννομο αγαθό, το οποίο έχει μια «διπλή λειτουργική διάσταση»⁴⁵. Υπό το πρίσμα αυτό, το ίδιο αντικείμενο δύναται να συνιστά ιδιοκτησία και περιουσία ταυτόχρονα. Ο Μπέκας αναφέρει χαρακτηριστικά ότι ιδιοκτησία και περιουσία είναι έννοιες επάλληλες, πρόκειται δηλαδή για «τεμνόμενα σύνολα»⁴⁶.

Εκτός, όμως, από την ένταξη των εγκλημάτων κατά της περιουσίας και κατά της ιδιοκτησίας στο ίδιο Κεφάλαιο του ΠΚ, δυνάμει των ν. 4619/2019 και ν. 4637/2019, πραγματοποιήθηκαν και άλλες ρυθμίσεις, εκ των οποίων οι κυριότερες⁴⁷ είναι οι εξής:

- εισήχθη ως στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της απάτης η υλική αντιστοιχία μεταξύ του σκοπούμενου περιουσιακού οφέλους και της περιουσιακής βλάβης. Το εν λόγω στοιχείο χαρακτηριζόταν ως άγραφο στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης
- θεσπίστηκε η διάταξη «απάτη σχετικά με τις επιχορηγήσεις» (άρθρο 386B ΠΚ)
- εντάχθηκε η «δωροληψία και δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα» (άρθρο 396 ΠΚ)
- εισήχθη ενιαίο ποσοτικό κριτήριο (άνω των 120.000 ευρώ) για τις κακουργηματικές μορφές των βασικών εγκλημάτων
- προβλέπεται μεγαλύτερη ποινή και συγκεκριμένα κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών στις κακουργηματικές μορφές που στρέφονται κατά του Ελληνικού Δημοσίου, Ν.Π.Δ.Δ. ή Ο.Τ.Α.
- διευρύνεται η κατ'έγκληση δίωξη κάποιων εκ των προβλεπόμενων αδικημάτων του κεφαλαίου, λόγω του ατομικού χαρακτήρα των εννόμων αγαθών που πλήττονται

⁴⁴ Ν. Μπιτζιλέκης, ό.π., σελ. 8. Όπως για παράδειγμα μια οικογενειακή φωτογραφία, μια παιδική ζωγραφιά κλπ

⁴⁵ Α. Παπαδαμάκης, Τα περιουσιακά εγκλήματα, 3η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 3 επ.

⁴⁶ Σ. Παύλου/ Ι. Μπέκας/Α. Αποστολίδου, Ποινικό Δίκαιο Ειδικό Μέρος Τ.Α': Τα εγκλήματα κατά των περιουσιακών αγαθών (άρθρα 372 επ., 385 επ. ΠΚ), της ζωής (άρθρα 299 επ. ΠΚ) και της σωματικής ακεραιότητας (άρθρα 308 επ. ΠΚ), εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, 2021, σελ. 357

⁴⁷ Ν. Δελιδήμος, Τα περιουσιακά εγκλήματα κατά τις ισχύουσες διατάξεις, Εισήγηση της 25.9.2020, σελ. 1 επ., Αιτιολογική Έκθεση, ό.π., σελ. 72, Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη, Ποινικός Κώδικας: Ερμηνεία – Εφαρμογή, 4η έκδοση, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, 2020, σελ. 1096 επ.

- διευρύνεται η εξάλειψη του αξιοποιήσιμου, με σκοπό τη διευθέτηση των υποθέσεων με περιουσιακό χαρακτήρα (έμπρακτη μετάνοια, πλήρης ικανοποίηση του παθόντος)

Ειδικότερα, στο δεύτερο υποκεφάλαιο του 23^{ου} Κεφαλαίου του Ειδικού Μέρους ΠΚ, εντάσσονται τα εγκλήματα κατά της περιουσίας, τα οποία μπορούν να υπαχθούν στις ακόλουθες υποκατηγορίες⁴⁸:

- Αδικήματα περιουσιακής μετάθεσης**, κατά τα οποία λαμβάνει χώρα μετάθεση περιουσιακών στοιχείων από την περιουσία του θύματος στην περιουσία του δράστη ή άλλου προσώπου. Η εν λόγω περιουσιακή μετάθεση είναι εφικτό να πραγματοποιείται μέσω εξαναγκασμού, μέσω εξαπάτησης, με κατάχρηση σχέσης εμπιστοσύνης ή τέλος με εκμετάλλευση της προσωπικής αδυναμίας που επιδεικνύουν ορισμένα πρόσωπα.

Στην πρώτη περίπτωση καταφάσκει το αδίκημα της εκβίασης, όπως ορίζεται στο άρθρο 385 ΠΚ, στη δεύτερη περίπτωση τα αδικήματα της κοινής απάτης, της απάτης με υπολογιστή και της απάτης σχετικά με τις επιχορηγήσεις, όπως τυποποιούνται στα άρθρα 386 ΠΚ, 386Α ΠΚ και 386Β ΠΚ, στην τρίτη περίπτωση το αδίκημα της απιστίας του άρθρου 390 ΠΚ και στην τέταρτη περίπτωση το αδίκημα της τοκογλυφίας του άρθρου 404 ΠΚ.

- Αδικήματα απλής περιουσιακής ζημίας**, κατά τα οποία η ξένη περιουσία υφίσταται ζημία, χωρίς όμως ο δράστης ή κάποιο άλλο πρόσωπο να γίνεται πλουσιότερο. Με άλλα λόγια, ο δράστης δεν προβαίνει σε μετακίνηση αλλά σε μείωση της περιουσίας του θύματος. Όπως, χαρακτηριστικά, αναφέρει ο Παπαδαμάκης, *«η περιουσία, ενώ δεν αλλάζει χέρια, συρρικνώνεται»*⁴⁹. Εδώ εντάσσεται το αδίκημα της απατηλής πρόκλησης βλάβης του άρθρου 389 ΠΚ.
- Αδικήματα μικτού χαρακτήρα** συνιστούν οι εγκληματικές συμπεριφορές, που οδηγούν και σε απλή περιουσιακή ζημία και σε μετάθεση της περιουσίας. Εδώ εμπίπτουν οι περιπτώσεις των αδικημάτων της παρακώλυσης συναγωνισμού και της καταδολίευσης δανειστών, όπως τυποποιούνται στα άρθρα 395 ΠΚ και 397 ΠΚ, αντίστοιχα.

⁴⁸ Α. Παπαδαμάκης, Τα περιουσιακά εγκλήματα, 3η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 28

⁴⁹ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 28

- iv. **Εγκληματικές συμπεριφορές κατά της περιουσίας ως συνόλου, αλλά και ως ατομικά προσδιορισμένου πράγματος.** Εδώ γίνεται λόγος για το αδίκημα του άρθρου 394 ΠΚ περί αποδοχής και διάθεσης προϊόντων εγκλήματος.
- v. **Το αδίκημα της δωροληψίας και δωροδοκίας στον ιδιωτικό τομέα,** όπως τυποποιείται στο άρθρο 396 ΠΚ. Σε αυτή την περίπτωση, η εγκληματική συμπεριφορά πλήττει και τη δέουσα «έντιμη και αδιάφθορη άσκηση έργων στον ιδιωτικό τομέα»⁵⁰.

2.1 Το αδίκημα της απάτης μέσω υπολογιστή του άρθρου 386 ΠΚ

2.1.1 Εισαγωγή

Η απάτη που τελείται μέσω διαδικτύου μπορεί να λαμβάνει είτε τη μορφή της κλασικής απάτης του άρθρου 386 ΠΚ είτε τη μορφή της απάτης με υπολογιστή του άρθρου 386^A ΠΚ. Στην πρώτη περίπτωση, ο δράστης χρησιμοποιεί τον ηλεκτρονικό υπολογιστή ως μέσο για την πρόκληση πλάνης σε φυσικό πρόσωπο. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις διαδικτυακής απάτης του άρθρου 386 ΠΚ αποτελούν η «νιγηριανή απάτη» και το «ισπανικό λόττο».

Για παράδειγμα, στην περίπτωση της «νιγηριανής απάτης», ο χρήστης ενημερώνεται, μέσω μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail), ότι έχει επιλεγεί βάσει φερεγγυότητας, προκειμένου να μεταφέρει ένα μεγάλο χρηματικό ποσό, για λογαριασμό κάποιου πρώην στελέχους της νιγηριανής κυβέρνησης με αντάλλαγμα μία υψηλή χρηματική αμοιβή⁵¹. Αρχικά, ζητείται η συγκατάθεση του χρήστη, καθώς και η παροχή στοιχείων, μεταξύ των οποίων και αυτών που αφορούν τους τραπεζικούς του λογαριασμούς. Οι δράστες τονίζουν τον εμπιστευτικό χαρακτήρα της διαδικασίας και πολλές φορές προσκομίζουν έγγραφα, που φαίνονται επίσημα ή αυθεντικά. Σε περίπτωση που ο χρήστης πεισθεί τελικά, εκκινεί μια αδιάκοπη διαδικασία ανταλλαγής μηνυμάτων, τηλεφωνημάτων και επιστολών, προκειμένου να πιστέψει ότι η απόκτηση του ποσού είναι κοντά. Πριν το στάδιο της μεταβίβασης του ποσού, ο υποτιθέμενος αξιωματούχος προφασίζεται προσωρινή αδυναμία πληρωμής, λόγω κάποιου

⁵⁰ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 29

⁵¹ http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=53816&Itemid=0&lang=&lang=, προσπέλαση στις 6.5.2023

προβλήματος. Έπειτα, ζητείται η καταβολή του ποσού από το θύμα, με τη διαβεβαίωση της επιστροφής του, κατόπιν της ολοκλήρωσης της συναλλαγής⁵².

Κατά το «ισπανικό λόττο», πραγματοποιείται μαζική αποστολή μηνυμάτων ηλεκτρονικής αλληλογραφίας σε χρήστες του διαδικτύου, με τυχαία επιλογή. Μέσω των μηνυμάτων αυτών, ο χρήστης ενημερώνεται ότι δήθεν έχει κερδίσει ένα υπέρογο χρηματικό ποσό, το οποίο μπορεί να ανέρχεται σε εκατομμύρια δολάρια, κατόπιν ηλεκτρονικής κλήρωσης, στην οποία δεν έλαβε καν μέρος⁵³. Εν συνεχεία, με διάφορες προφάσεις πραγματοποιούνται προσπάθειες απόσπασης χρηματικού ποσού. Συγκεκριμένα, ζητείται από τον υποτιθέμενο νικητή η προπληρωμή φόρων/εξόδων για τις ανάγκες της εκταμίευσης του χρηματικού ποσού. Συνήθως, γίνεται χρήση παρόμοιων ονομάτων μεγάλων εταιρειών (λ.χ. Microsoft, Yahoo), καθώς και πλαστών πιστοποιητικών⁵⁴.

Πέραν των αναφερθέντων περιπτώσεων, είναι δυνατή η κατάφαση του αδικήματος της απάτης μέσω υπολογιστή του άρθρου 386 ΠΚ και με άλλους τρόπους, εφόσον ο δράστης χρησιμοποιεί τον ηλεκτρονικό υπολογιστή ως μέσο για την παραπλάνηση φυσικού προσώπου και πληρούνται τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης του αδικήματος, όπως αυτά θα αναφερθούν εν συνεχεία.

2.1.2 Προστατευόμενο έννομο αγαθό

Κατά την κρατούσα τόσο στη θεωρία όσο και στη νομολογία άποψη, το προστατευόμενο από τις διατάξεις των άρθρων 386 και 386^A ΠΚ έννομο αγαθό είναι η περιουσία⁵⁵. Προστατεύεται η ιδιωτική και δημόσια περιουσία, ημεδαπή και αλλοδαπή. Ωστόσο, έχουν σημειωθεί διαφορετικές απόψεις σχετικά με την αποσαφήνιση της έννοιας της περιουσίας. Οι κυριότερες είναι τρεις: η νομική θεωρία, η αμιγώς οικονομική θεωρία και η νομικοοικονομική θεωρία⁵⁶.

⁵² <https://cyberalert.gr/nigiriani-apatil/>, προσπέλαση στις 6.5.2023

⁵³ <https://cyberalert.gr/ispaniko-lotto/>, προσπέλαση στις 6.5.2023

⁵⁴ http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=53816&Itemid=0&lang=&lang=, προσπέλαση στις 6.5.2023

⁵⁵ Μ. Δέτσης, Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, Τα εγκλήματα σχετικά με τα υπομνήματα και με την υπηρεσία - κατά της ιδιοκτησίας και των περιουσιακών δικαιωμάτων (άρθρα 216-223, 235-263B, 372-406A Π.Κ.) Θεωρία - νομολογία, εκδ. Μένανδρος, 2015, σελ. 551, ΑΠ 556/2020, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

⁵⁶ Σ. Παύλου / Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 247, Κ. Βαθιάτης, σε Συλλογικό Έργο, Τιμητικός τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη, τόμος 2, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2007, σελ. 193

Η νομική θεωρία

Ως περιουσία, σύμφωνα με τη νομική θεωρία⁵⁷, ορίζεται το άθροισμα των περιουσιακών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του προσώπου - φορέα της περιουσίας, που αναγνωρίζονται ή δεν αποδοκιμάζονται από την έννομη τάξη, ασχέτως αν αυτά έχουν ή δεν έχουν οικονομική αξία. Σύμφωνα, λοιπόν, με τη θεωρία αυτή είναι δυνατόν να υφίσταται περιουσιακή ζημία από την απώλεια ενός και μόνο δικαιώματος. Η προκαλούμενη βλάβη μπορεί να συντελείται στα επιμέρους συστατικά της, ενώ αδιάφορο παραμένει εάν προκαλείται βλάβη στο σύνολο της περιουσίας. Επομένως, δεν μπορεί να γίνεται λόγος για συμψηφισμό βλάβης – τυχόν ωφελειών.

Η οικονομική θεωρία

Σύμφωνα με την οικονομική θεωρία, ως περιουσία νοείται το σύνολο των οικονομικών αγαθών, το αλγεβρικό άθροισμα, δηλαδή, των αγαθών, που έχουν χρηματική αξία, κατόπιν αφαίρεσης των υποχρεώσεων⁵⁸. Τα οικονομικά αυτά αγαθά θα πρέπει να μπορούν να διαπιστωθούν λογιστικά, ενώ είναι αδιάφορο εάν προσδιορίζονται, επιδοκιμάζονται ή αποδοκιμάζονται από το ισχύον δίκαιο⁵⁹.

Η νομικο-οικονομική θεωρία

Με τη νομικο-οικονομική θεωρία επιχειρήθηκε ο συνδυασμός των πλεονεκτημάτων των δύο αναφερθέντων θεωριών, της νομικής και της αμιγώς οικονομικής⁶⁰. Κατά την εν λόγω θεωρία, ως περιουσία ορίζεται το άθροισμα των οικονομικών αγαθών, κατόπιν αφαιρέσεως των υποχρεώσεων, υπό την προϋπόθεση ότι τα αγαθά αυτά δεν αποδοκιμάζονται από την έννομη τάξη⁶¹. Η προστασία, λοιπόν, καταλαμβάνει αγαθά με οικονομικο-χρηματική αξία, τα οποία μπορεί κάποιος να

⁵⁷ Κ. Βαθιώτης, ό.π., σελ. 193

⁵⁸ Σ. Παύλου / Γ. Μπέκας, Εγκλήματα κατά της Ιδιοκτησίας, Περιουσίας & Ζωής, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, 2011, σελ. 247 και 248, ΑΠ 1470 / 2019, ΠοινΧρ 2019, 665

⁵⁹ Μ. Δέτσης, ό.π., σελ. 552, Κ. Βαθιώτης, ό.π., σελ. 194 Σε αντίθεση με τη νομική θεωρία, στην οικονομική εκτός από δικαιώματα και υποχρεώσεις περιλαμβάνονται και πραγματικές καταστάσεις που έχουν περιουσιακή αξία.

⁶⁰ Κ. Βαθιώτης, ό.π., σελ. 195

⁶¹ Σ. Παύλου/Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 248

διαθέτει νόμιμα. Επομένως, δεν τυγχάνουν προστασίας ναρκωτικά ή πλαστά χαρτονομίσματα⁶².

Περαιτέρω, ως παράδοξο εμφανίζεται να παράγει συνέπειες στο πλαίσιο του Ποινικού Δικαίου κάτι που δεν παράγει νομικές συνέπειες κατά το Αστικό Δίκαιο⁶³. Κάτι τέτοιο θα προσέκρουε στη συνοχή της εννόμου τάξεως. Άλλωστε, «προς αποφυγή αξιολογικών αντινομιών»⁶⁴, αγαθά με οικονομική αξία, που αποδοκιμάζονται από το Δίκαιο, δεν μπορούν να τυγχάνουν ποινικής προστασίας.

2.1.3 Αντικειμενική υπόσταση

Σύμφωνα με το άρθρο 386 ΠΚ «1. Όποιος με την εν γνώσει παράσταση ψευδών γεγονότων σαν αληθινών ή την αθέμιτη απόκρυψη ή παρασιώπηση αληθινών γεγονότων βλάπτει ξένη περιουσία πείθοντας κάποιον σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή με σκοπό από τη βλάβη αυτής της περιουσίας να αποκομίσει ο ίδιος ή άλλος παράνομο περιουσιακό όφελος τιμωρείται με φυλάκιση, και αν η ζημία που προξενήθηκε είναι ιδιαίτερα μεγάλη, με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών και χρηματική ποινή". Αν η ζημία που προκλήθηκε υπερβαίνει συνολικά το ποσό των 120.000 ευρώ επιβάλλεται κάθειρξη έως δέκα έτη και χρηματική ποινή⁶⁵.

⁶² Μ. Δέτσης, ό.π., σελ. 552 Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ενεργητικό υποκείμενο της απάτης το πρόσωπο που παραπλάνησε με πλαστά χαρτονομίσματα κάποιον έμπορο ναρκωτικών, ώστε να του πουλήσει και παραδώσει ποσότητα ναρκωτικών ουσιών.

⁶³ Κ. Βαθιώτης, ό.π., σελ. 195

⁶⁴Κ. Βαθιώτης, ό.π., σελ. 196 Εφόσον κατά το Αστικό Δίκαιο ο εντολέας – ηθικός αυτουργός ανθρωποκτονίας δεν υποχρεούται να καταβάλει στον εντολοδόχο το συμφωνηθέν χρηματικό ποσό, δεν μπορεί να κρίνεται αξιόποινος για το αδίκημα της απάτης, επειδή παραπλάνησε τον εντολοδόχο και δεν κατέβαλε εν τέλει τη συμφωνηθείσα αμοιβή.

⁶⁵ ΑΠ 1054/2020, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, με τον νέο ΠΚ καθιερώνεται μια μορφή κακουρηγηματικού χαρακτήρα του αδικήματος της απάτης, ήτοι όταν η προκληθείσα ζημία υπερβαίνει συνολικά το ποσό των 120.000 ευρώ. Στις περιπτώσεις που η συνολική ζημία δεν υπερβαίνει τις 120.000 ευρώ, υπό την ισχύ του νέου ΠΚ, η πράξη τιμωρείται σε βαθμό πλημμελήματος. Επομένως, η διάταξη του νέου ΠΚ είναι επεικέστερη της αντίστοιχης διάταξης του προϊσχύσαντος ΠΚ, καθότι καταργούνται οι επιβαρυντικές περιστάσεις της ιδιαίτερα μεγάλης ζημίας και της τέλεσης της πράξης της απάτης κατ' επάγγελμα ή κατά συνήθεια με συνολικό όφελος ή συνολική ζημία που υπερβαίνουν το ποσό των 30.000 ευρώ, Ομοίως ΑΠ 527/2020, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 412 / 2020, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, «Η διάταξη που απαιτεί πλέον την υποβολή έγκλησης για αξιόποινη πράξη που πριν διωκόταν αυτεπαγγέλτως, συνιστά αναμφισβήτητα επεικέστερο νόμο κατά την έννοια του όρου 2 παρ.1 ΠΚ»

2. Αν η απάτη στρέφεται άμεσα κατά του νομικού προσώπου του ελληνικού δημοσίου, των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου ή των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και η ζημιά που προκλήθηκε υπερβαίνει συνολικά το ποσό των 120.000 ευρώ επιβάλλεται κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή έως χίλιες ημερήσιες μονάδες. Η πράξη αυτή παραγράφεται μετά είκοσι έτη»⁶⁶.

Τα στοιχεία⁶⁷ που είναι ρητώς διατυπωμένα στην αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος είναι τα ακόλουθα: α) πράξη εξαπάτησης, β) πειθώ (δημιουργία πλάνης και επηρεασμός της βούλησης του θύματος), γ) περιουσιακή διάθεση, δ) περιουσιακή ζημία. Εκτός από τα αναφερθέντα στοιχεία, για τη θεμελίωση της απάτης απαιτείται και ένα ακόμα στοιχείο, ήτοι η προσφορότητα της συμπεριφοράς του δράστη να προσπορίσει είτε στον ίδιο είτε σε κάποιον τρίτο παράνομο περιουσιακό όφελος, αντίστοιχο της περιουσιακής ζημίας. Το εν λόγω στοιχείο αποτελεί άγραφο, αλλά εννοούμενο στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης⁶⁸. Υποκείμενο της τέλεσης του αδικήματος μπορεί να είναι οιοσδήποτε.

Μεταξύ του κάθε στοιχείου με το προηγούμενο, αλλά και με το επόμενο του θα πρέπει να υπάρχει αντικειμενικός αιτιώδης σύνδεσμος. Η αιτιώδης συνάφεια διαπιστώνεται με τη θεωρία του ισοδύναμου των όρων (conditio sine qua non). Επομένως, η πειθώ θα πρέπει να είναι αποτέλεσμα της πράξης εξαπάτησης, η περιουσιακή διάθεση αποτέλεσμα της πλάνης και η περιουσιακή ζημία άμεσο αποτέλεσμα της περιουσιακής διάθεσης. Υπό το πρίσμα αυτό, η απάτη, ορθώς,

⁶⁶ ΑΠ 651/2020, διαθέσιμη από <http://www.areiospagos.gr/>, Κατάργηση του ν. 1608/1950 δυνάμει του άρθρου 462 του νέου ΠΚ. Κατά το άρθρο 1 παρ. 1 του ν. 1608/1950 επιβαλλόταν ποινή κάθειρξης (5 έως 20 έτη, σύμφωνα με το άρθρο 52 παρ. 3 του προϊσχύσαντος ΠΚ) και σε περίπτωση που συνέτρεχαν ιδιαίτερα επιβαρυντικές περιστάσεις επιβαλλόταν η ποινή της ισόβιας κάθειρξης. Ευμενέστερη η διάταξη του άρθρου 386 παρ. 2 του νέου ΠΚ

⁶⁷ Σ. Παύλου/Γ. Μπέκας, Εγκλήματα κατά της Ιδιοκτησίας, Περιουσίας & Ζωής, Εκδόσεις Π.Ν. Σάκκουλας, 2011, σελ. 252 επ., Χρ. Μυλωνόπουλος, Ποινικό δίκαιο. Ειδικό μέρος. Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (άρθρα 372-384 ΠΚ), εγκλήματα κατά της περιουσίας (άρθρα 385-406Α ΠΚ), εγκλήματα περί τα υπομνήματα (άρθρα 216-223ΠΚ), 3^η έκδοση, Π.Ν. Σάκκουλας, 2016, σελ. 402

⁶⁸ Σ. Παύλου/ Ι. Μπέκας/Α. Αποστολίδου, Ποινικό Δίκαιο Ειδικό Μέρος Τ.Α': Τα εγκλήματα κατά των περιουσιακών αγαθών (άρθρα 372 επ., 385 επ. ΠΚ), της ζωής (άρθρα 299 επ. ΠΚ) και της σωματικής ακεραιότητας (άρθρα 308 επ. ΠΚ), εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, 2021, σελ. 365

εντάχθηκε στα «εγκλήματα αποτελέσματος από ειδική συμπεριφορά», καθότι το εγκληματικό αποτέλεσμα προκύπτει από μια αλληλουχία συμπεριφορών⁶⁹.

2.1.3.1 Οι τρόποι τέλεσης του εγκλήματος – Η πράξη εξαπάτησης

Η απάτη είναι υπαλλακτικώς μικτό έγκλημα. Η πράξη εξαπάτησης μπορεί να τελεστεί με εναλλακτικούς τρόπους: α) με την παράσταση ψευδούς γεγονότος ως αληθούς, β) με την αθέμιτη απόκρυψη αληθινού γεγονότος και γ) με την αθέμιτη παρασιώπηση αληθινού γεγονότος. Οι περισσότεροι τρόποι τέλεσης δεν αλληλοαποκλείονται, αντιθέτως μπορούν να εναλλαχθούν. Είναι, λοιπόν, δυνατόν να έχουμε εναλλαγή ή σώρευση των διάφορων προαναφερόμενων τρόπων τέλεσης στο ίδιο υλικό αντικείμενο, όσο αυτό εκφράζει μία μονάδα εννόμου αγαθού και να πρόκειται για ένα έγκλημα και όχι για συρροή εγκλημάτων⁷⁰. Σε περίπτωση προσπάθειας προσβολής ενός συγκεκριμένου μέρους της περιουσίας του θύματος, με έναν η περισσότερους εκ των αναφερθέντων τρόπους, η πράξη εξαπάτησης είναι μία. Τούτο βέβαια δεν ισχύει σε περίπτωση που έχει μεσολαβήσει ειρήνευση του έννομου αγαθού⁷¹. Σύμφωνα με τη νομολογία του ΑΠ, καταφάσκεται μια πράξη απάτης, όταν προκαλείται μια πλάνη η οποία έχει ως συνέπεια περισσότερες επίσημες πράξεις. Ενδεικτικά, Η ΑΠ 13/2020⁷² αναφέρει ότι «...τελείται μία πράξη απάτης και όχι περισσότερες εξακολουθητικές τελούμενες, όταν συνεπεία της άπαξ προκληθείσας πλάνης, ο εξαπατηθείς προβαίνει σε

⁶⁹ Α. Παπαδαμάκης, Τα περιουσιακά εγκλήματα, 3^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2020, σελ 77

⁷⁰ Ι. Μανωλεδάκης, Ποινικό Δίκαιο – Γενική Θεωρία, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2004, σελ. 289, ΑΠ 2030/ 2019, διαθέσιμη από <http://www.areiospagos.gr/>, η οποία δέχεται ότι τελείται μία πράξη απάτης στην περίπτωση που ο δράστης προβαίνει σε συνεχιζόμενες ψευδείς παραστάσεις, οι οποίες επαναλαμβάνονται μέχρι να δημιουργηθεί στο θύμα η επιδιωκόμενη πλάνη. Ο χρόνος τέλεσης της πράξης συμπίπτει με την τελική ολοκλήρωση της απατηλής συμπεριφοράς του δράστη και ο τυχόν μεταγενέστερος χρόνος επέλευσης της περιουσιακής ζημίας του παθόντος είναι αδιάφορος, Ν. Χαράνα, Απάτη με αθέμιτη παρασιώπηση γεγονότων, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1999, σελ. 27

⁷¹ Σ. Παύλου/ Γ.Μπέκας, ο.π. , σελ. 254

⁷² ΑΠ 13/2020, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, Ομοίως ΑΠ 1061/2020, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 825/2020, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 128 / 2018, ΠοινΔικ 2018, 1126, Ολ. ΑΠ 3/2019, ΠοινΔικ 2019, 594, η οποία δέχεται ότι περί απάτης τελούνται περισσότερες πράξεις, που αν συνδέονται με την ταυτότητα της απόφασης τέλεσής τους, πρόκειται για κατ'εξακολούθηση τέλεση του αδικήματος, μόνο αν κάθε επίσημη πράξη συνιστά αποτέλεσμα χωριστής πλάνης, που προκλήθηκε από χωριστή απατηλή συμπεριφορά. Αντιθέτως, τελείται μια πράξη όταν ο εξαπατηθείς εξαιτίας της άπαξ προκληθείσας πλάνης προβαίνει σε περισσότερες και διαδοχικές επίσημες πράξεις

περισσότερες και σε διαφορετικούς χρόνους (διαδοχικές) επιζήμιες πράξεις. Έτσι, επί απάτης που συνεπάγεται περιοδικές καταβολές εκ μέρους του εξαπατηθέντος, συνιστάμενες στη χωρίς υποχρέωση καταβολή ενός επιδόματος ή μισθού, δεν συντρέχει περίπτωση κατ' εξακολούθηση τέλεσης της απάτης, αφού, για να υπάρξει εξακολουθούν έγκλημα, θα πρέπει να διαπράττεται κάθε φορά μια νέα αυτοτελής απάτη. Εξάλλου, όταν η εξαπάτηση είναι το αποτέλεσμα της θετικής ενέργειας της ψευδούς παράστασης, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνεχίζεται με τη μορφή της παράλειψης άρσης της πλάνης του θύματος, ως ένα δήθεν έγκλημα μη γνήσιας παράλειψης. Κάτι τέτοιο θα οδηγούσε στη μετατροπή κάθε στιγμιαίου εγκλήματος σε διαρκές και κάθε εγκληματική ενέργεια σε σύνθετη συμπεριφορά (ενέργειας και παράλειψης), που έχει ως συνέπεια η διάπραξη της να διαρκεί για όσο χρονικό διάστημα δεν επέρχονται ακόμη τα τελικά αποτελέσματά τους. Έτσι, σε περίπτωση που η πλάνη του θύματος και η περιουσιακή διάθεση, την οποία επιχειρεί, προκαλείται με θετική ενέργεια, η παράλειψη άρσης αυτής της διάθεσης είναι ποινικά αδιάφορη».

2.1.3.2 Η έννοια του γεγονότος

Το γεγονός εισήχθη ως έννοια στο έγκλημα της απάτης, στον Βαυαρικό Ποινικό Νόμο το 1813. Οι πιο σημαντικές θεωρίες που διατυπώθηκαν σχετικά με τη χρονική έκταση του γεγονότος είναι τρεις. Σύμφωνα με την πρώτη άποψη, οι Merkel & Schwarze αναφέρουν ότι τα γεγονότα αφορούν αποκλειστικά το παρόν, όχι το παρελθόν ή το μέλλον. Κατά την άποψη του Binding, ως γεγονότα νοούνται τα συμβάντα του παρόντος, παρελθόντος ή μέλλοντος, εφόσον αυτά μπορούν να γίνουν αντιληπτά. Σύμφωνα με την άποψη του Listz, τα γεγονότα ανήκουν στο παρελθόν ή στο παρόν, αλλά ποτέ στο μέλλον. Η τελευταία άποψη είναι αυτή που επικράτησε τελικά στο Γερμανικό Ακυρωτικό⁷³.

Ποικίλες συζητήσεις και διαφωνίες έχουν σημειωθεί και στην ελληνική θεωρία, σχετικά με την οριοθέτηση της έννοιας του γεγονότος. Ο Μπέκας⁷⁴ αναφέρει ότι «ως γεγονός ορίζεται ένα συμβάν (περιστατικό) ή μία κατάσταση, που ανάγεται στο παρελθόν ή στο παρόν και που μπορεί να αποδειχθεί (δεκτικό απόδειξης)». Τα συμβάντα αποτελούν μεταβολές του εξωτερικού κόσμου, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα την διαφοροποίηση της υλικής πραγματικότητας, σε σύντομο σχετικά χρονικό διάστημα, με τρόπο δυνητικά

⁷³ Ε. Τεχνίτης, Νομολογική Αντιμετώπιση της Έννοιας του Γεγονότος στο Έγκλημα της Απάτης, σελ. 12 που παραπέμπει σε Γάφο

⁷⁴ Σ. Παύλου/ Γ. Μπέκας, ο.π. , σελ. 255

αντιληπτό με τις αισθήσεις. Η Αποστολίδου⁷⁵ ορίζει τα γεγονότα ως μορφώματα του εξωτερικού ή εσωτερικού κόσμου, ως δηλαδή μορφώματα της εξωτερικής πραγματικότητας, της σωματικής και ψυχικής ύπαρξης του ανθρώπου, τα οποία είναι δεκτικά απόδειξης. Ο Μυλωνόπουλος⁷⁶ αναφέρει ότι το γεγονός είναι περιστατικό ή κατάσταση του εξωτερικού κόσμου αναγόμενο στο παρόν ή το παρελθόν, το οποίο είναι δεκτικό απόδειξης ή τουλάχιστον διϋποκειμενικά ελέγξιμο. Δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν ως γεγονότα περιστατικά αναφορικά με το μέλλον ή αλλιώς «τα εσωτερικά γεγονότα», καθώς και οι αξιολογικές κρίσεις. Κατά τον Μπιτζιλέκη⁷⁷, γεγονός είναι αυτό που ισχύει διϋποκειμενικά ως αληθές, αυτό που έχει αντικειμενικοποιηθεί και αποκρυσταλλωθεί ως μια σταθερή βάση στη γνωστική αναζήτηση και ανθρώπινη επικοινωνία.

Σύμφωνα με τη νομολογία του ΑΠ⁷⁸ *«ως γεγονότα, κατά την έννοια του ως άνω άρθρου, νοούνται τα πραγματικά περιστατικά, ήτοι τα συμβεβηκότα του εξωτερικού κόσμου, που απεικονίζουν την πραγματικότητα, τα οποία ανάγονται στο παρελθόν ή στο παρόν και όχι εκείνα που πρόκειται να συμβούν στο μέλλον, όπως είναι οι απλές υποσχέσεις ή οι συμβατικές υποχρεώσεις. Εάν, όμως, οι υποσχέσεις συνοδεύονται από άλλες παραστάσεις ψευδών γεγονότων, κατά τρόπο που να δημιουργείται η εντύπωση μελλοντικής εκπλήρωσής τους με βάση την εμφανιζόμενη ψευδή κατάσταση, τότε οι υποσχέσεις αυτές αποτελούν απατηλή συμπεριφορά»*. Απλές υποσχέσεις δύνανται να χαρακτηρισθούν ως γεγονότα, ακόμη και στην περίπτωση που δεν συνοδεύονται από παραστάσεις άλλων ψευδών γεγονότων, όταν εμφανίζονται ως αποτέλεσμα κάποιας

⁷⁵ Α. Αποστολίδου, Απάτη. Η πλάνη ως αποτέλεσμα πράξης εξαπάτησης και η περιουσιακή διάθεση στο έγκλημα της απάτης, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2000, σελ. 280

⁷⁶ Χρ. Μυλωνόπουλος, Ποινικό δίκαιο. Ειδικό μέρος. Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (άρθρα 372-384 ΠΚ), εγκλήματα κατά της περιουσίας (άρθρα 385-406Α ΠΚ), εγκλήματα περί τα υπομνήματα (άρθρα 216-223ΠΚ), έκδ.3^η, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, 2016, σελ.404. Ως γεγονότα αναφέρει στοιχεία σχετικά με τις ιδιότητες ενός προσώπου, όπως ταυτότητα, ηλικία, φερεγγυότητα, κατάσταση υγείας, οικογενειακή και περιουσιακή κατάσταση, επάγγελμα, θρήσκευμα, υπηκοότητα, εθνικότητα, κλπ. Κατά την άποψη του γεγονότα θα πρέπει να θεωρούνται και οι γνώσεις, ικανότητες, δεξιότητες ενός προσώπου υπό την προϋπόθεση ότι είναι διϋποκειμενικά ελέγξιμες.

⁷⁷ Ν. Μπιτζιλέκης, Γεγονότα και Κρίσεις στο Δίκαιο και ειδικότερα στο Ποινικό Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1999, σελ. 102

⁷⁸ Ενδεικτικά ΑΠ 121/2021, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1061/2020, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 773/2020, ΠοινΧρ 2021, 91, ΑΠ 937/2020, ΠράξΛόγΠΔ 1/2021, 103

υποκρυπτόμενης δυνατότητας του θύτη, καθώς και όταν είναι συνυφασμένες με γεγονότα, που έχουν εξωτερική υπόσταση⁷⁹.

2.1.3.3 Οι επιμέρους πράξεις εξαπάτησης

Η συμπεριφορά του δράστη τυποποιείται με τρεις τρόπους, την παράσταση ψευδούς γεγονότος ως αληθινού, την αθέμιτη απόκρυψη αληθινού γεγονότος και την αθέμιτη παρασιώπηση αληθινού γεγονότος. Ο δράστης μπορεί να χρησιμοποιήσει έναν ή περισσότερους τρόπους τέλεσης παράλληλα ή διαδοχικά⁸⁰. Το έγκλημα της απάτης, λοιπόν, είναι πολύτροπο ή υπαλλακτικώς μικτό. Ωστόσο, η διάκριση των αναφερθέντων τρόπων τέλεσης δεν είναι πάντοτε ευχερής, καθώς παρατηρείται συχνά συνδυασμός ή εναλλαγή τους στο ίδιο έγκλημα⁸¹.

⁷⁹ Μ. Δέτσης, Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, Τα εγκλήματα σχετικά με τα υπομνήματα και με την υπηρεσία - κατά της ιδιοκτησίας και των περιουσιακών δικαιωμάτων (άρθρα 216-223, 235-263B, 372-406Α Π.Κ.) Θεωρία - νομολογία, εκδ. Μένανδρος, 2015, σελ. 553 επ., Ενδεικτικά ΑΠ 27/2020 η οποία δέχτηκε ως παράσταση ψευδών γεγονότων σαν αληθινών τους ισχυρισμούς του κατηγορουμένου στον παθόντα ότι είχε την ιδιότητα διευθυντικού στελέχους στο τμήμα ομολόγων Τράπεζας, ότι συνεργαζόταν με μεγάλες τράπεζες της αλλοδαπής και ότι είχαν τη δυνατότητα μαζί με τον συγκατηγορούμενο του αξιοποίησης και επένδυσης των χρημάτων του θύματος για λογαριασμό του, σε ομόλογα, που μπορούσαν να εξασφαλίσουν απόδοση από 10% έως 16% ανά τρίμηνο, που είχαν ως αποτέλεσμα ο παθών να χορηγήσει στον κατηγορούμενο το ποσό των 88.000 ευρώ, προκειμένου να το επενδύσει. Σημειωτέον δε ότι οι δράστες δεν είχαν εξ'αρχής πρόθεση επένδυσης του ως άνω ποσού, αλλά είχαν ως σκοπό να το ιδιοποιηθούν παράνομα.

⁸⁰ Κ. Φράγκος, Online κατ'άρθρο ερμηνεία Ποινικού Κώδικα, Άρθρο 386 ΠΚ, διαθέσιμο από <https://www.sakkoulas-online.gr/search/simple/>, προσπέλαση στις 3.7.2022

⁸¹ Χρ. Μυλωνόπουλος, Ποινικό δίκαιο. Ειδικό μέρος. Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (άρθρα 372-384 ΠΚ), εγκλήματα κατά της περιουσίας (άρθρα 385-406Α ΠΚ), εγκλήματα περί τα υπομνήματα (άρθρα 216-223ΠΚ), 3^η έκδοση, εκδ. Π.Ν. Σάκουλας, 2016, σελ. 417, ΑΠ 1093 / 2013, διαθέσιμη από <http://www.areiospagos.gr/>, «Η δόλια παραπλάνηση στην απάτη πραγματώνεται με τους τρεις πιο πάνω υπαλλακτικά μικτούς τρόπους, οι οποίοι διαφέρουν εννοιολογικά, η παραδοχή δε των δύο ή και των τριών αυτών τρόπων τελέσεως της απάτης δημιουργεί αντίφαση και ασάφεια γιατί η παραδοχή του ενός αναιρεί τον άλλο και καθίσταται ανέφικτος από τον Άρειο Πάγο ο έλεγχος για το πώς συντελέστηκε η απάτη, εκτός αν στο σκεπτικό ή το διατακτικό εξειδικεύεται ο ένας τρόπος και η απλή αναφορά των άλλων προσδιορίζει απλώς το δόλο του δράστη», ΑΠ 394/1982, ΠοινΧρ ΛΒ, 929, η παράσταση ψευδούς γεγονότος και η αθέμιτη απόκρυψη είναι δυνατόν να συνυπάρχουν ως τρόποι τέλεσης του αδικήματος της απάτης

2.1.3.3.1 Παράσταση ψευδών γεγονότων

Η παράσταση ψευδούς γεγονότος προϋποθέτει θετική ενέργεια και υπάρχει «όταν ο δράστης εμφανίζει την πραγματικότητα διαφορετική από ότι πράγματι είναι, δημιουργεί δηλαδή μια πλαστή, αλλοιωμένη εικόνα της πραγματικότητας»⁸². Η παράσταση μπορεί να επιτευχθεί με οποιαδήποτε ανακοίνωση, ισχυρισμό ή δήλωση, ενώ μπορεί να είναι ρητή η συναγόμενη από τη συμπεριφορά του δράστη⁸³.

Ο Μπέκας αναφέρει ότι στη φράση «ψευδές γεγονός» διαπιστώνεται μία λογική αντίφαση⁸⁴, διότι στην πραγματικότητα ψευδής είναι η παράσταση και όχι το γεγονός, καθώς το τελευταίο είτε συνέβη και είναι αληθές είτε δεν συνέβη και ως εκ τούτου δεν είναι γεγονός. Υπέρ της ίδιας άποψης τάσσεται και ο Μυλωνόπουλος⁸⁵, υποστηρίζοντας ότι η φράση «ψευδές γεγονός» είναι αντιφατική, καθότι κάτι που συνέβη (γένονε) δεν δύναται να είναι ψευδές. Ο Παπαδαμάκης, επίσης, αναφέρει ότι η διατύπωση αυτή δεν είναι ακριβής και ορθότερο θα ήταν ο νόμος να αναφέρει «ανακοινώσεις που αναφέρονται σε (ανύπαρκτα) γεγονότα»⁸⁶.

Η ρητή παράσταση των ψευδών ή αναληθών γεγονότων μπορεί να πραγματοποιηθεί προφορικώς, γραπτώς, μέσω κάποιας χειρονομίας, σημείου, τεχνικού μέσου, καθώς και μέσω τρίτου. Κατά την κρατούσα άποψη, ρητή παράσταση καταφάσκει και στην περίπτωση που ο δράστης δηλώνει την αλήθεια και ταυτοχρόνως

⁸² Σ. Παύλου /Γ. Μπέκας, ο.π., σελ. 258

⁸³ Χρ.Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ. 417 επ., Γ. Θεοδωράκης, Ποινικό δίκαιο άπάτη εκβίαση, εκδ. Σάκκουλας, 1991, σελ. 16, η παράσταση ψευδούς γεγονότος δύναται να πραγματοποιηθεί είτε με λόγια είτε με έργα είτε με ενδεικτικές πράξεις, ΑΠ 556/2020, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, «Ως παράσταση ψευδών γεγονότων σαν αληθινών, η οποία μπορεί να είναι ρητή ή να συνάγεται σιωπηρά από τη συμπεριφορά του δράστη νοείται οποιαδήποτε ανακοίνωση, δήλωση, διαβεβαίωση ή ισχυρισμός αυτού, που εμπεριέχει ανακριβή παρουσίαση ή απεικόνιση της πραγματικότητας και αποσκοπεί στην απόκτηση από τον ίδιο ή από άλλον παράνομο περιουσιακού οφέλους»

⁸⁴ Σ. Παύλου/ Γ. Μπέκας, ο.π., σελ. 258

⁸⁵ Χρ.Μυλωνόπουλος, Ποινικό δίκαιο. Ειδικό μέρος. Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (άρθρα 372-384 ΠΚ), εγκλήματα κατά της περιουσίας (άρθρα 385-406Α ΠΚ),εγκλήματα περί τα υπομνήματα (άρθρα 216-223ΠΚ),3^η έκδοση, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, 2016, σελ. 404

⁸⁶ Α. Παπαδαμάκης, Τα περιουσιακά εγκλήματα, 3^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 79 επ.

προβαίνει στη δημιουργία περιστάσεων, έτσι ώστε η δήλωση αυτή να αντιμετωπισθεί ως αντίθετη⁸⁷.

Η παράσταση ψευδούς γεγονότος με «*συμπερασματικά συναγόμενη δήλωση*»⁸⁸ καταφάσκει όταν η συμπεριφορά του δράστη, κατά τις αντιλήψεις των συναλλαγών, εκλαμβάνεται ως σιωπηρή δήλωση αναφορικά με ένα γεγονός. Για παράδειγμα κάποιος, που εμφανίζεται σε ένα κατάστημα με πιστωτική κάρτα που έχει κλαπεί και πραγματοποιεί την αγορά κάποιου προϊόντος, θέτοντας υπογραφή, δηλώνει συμπερασματικά ότι είναι δικαιούχος ο ίδιος.

2.1.3.3.2 Αθέμιτη απόκρυψη αληθινού γεγονότος

Ομοίως και ο δεύτερος τρόπος, η αθέμιτη απόκρυψη αληθινού γεγονότος, προϋποθέτει θετική ενέργεια. Σε αυτή την περίπτωση, ο δράστης ενεργεί προκειμένου να εμποδίσει το θύμα να λάβει γνώση πληροφοριών, μεταβάλλοντας την πραγματική κατάσταση⁸⁹. Ο Παπαδαμάκης αναφέρει χαρακτηριστικά ότι πρόκειται για «*ενέργεια συσκότισης συγκαλυπτική της αλήθειας*»⁹⁰. Παράδειγμα αθέμιτης απόκρυψης αληθινού γεγονότος⁹¹ αποτελεί η διαβεβαίωση του εκμισθωτή για την ύπαρξη της απαιτούμενης άδειας λειτουργίας, ενώ στην πραγματικότητα αυτή δεν υπάρχει, σε ενδιαφερόμενο για ενοικίαση ακινήτου. Η απόκρυψη χαρακτηρίζεται ως αθέμιτη όταν απαγορεύεται εκ του νόμου⁹².

⁸⁷ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ. 417 επ. Παραδείγματα παράστασης με ρητή δήλωση: Ο Α λέει στον Β ότι το προϊόν που του πωλεί είναι γνήσια γούνα, ενώ είναι νάυλον (προφορικός), ο Γ ανακοινώνει μέσω επιστολής στον Δ ότι είναι άρρωστος και χρειάζεται χρήματα (γραπτώς), ο Ε σερβίρει φιάλη με ετικέτα φημισμένου ποτού, ενώ στην πραγματικότητα πρόκειται για χρωματισμένο υγρό (με σημείο), ο Ζ προβαίνει σε αλλοίωση στοιχείων ηλεκτρονικού υπολογιστή με σκοπό να παραπλανήσει τον λογιστή, καλόπιστος τρίτος μεταφέρει τους ψευδείς ισχυρισμούς του Θ στον παθόντα(μέσω άλλου, απάτη κατά έμμεση αυτοουργία)

⁸⁸ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ. 418 επ.

⁸⁹ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ. 420

⁹⁰ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 85 επ. Παραδείγματα απόκρυψης: Έμπορος τοποθετεί στο κάτω μέρος το κιβώτιο που είναι κατώτερης ποιότητας, υπάλληλος ΟΓΑ βεβαιώνει ψευδώς τη λήψη σύνταξης από θανόντες, αποκρύπτοντας τον θάνατό τους, προκειμένου να καρπωθεί το χρηματικό ποσό των συντάξεων αυτών

⁹¹ ΑΠ 121/2021, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

⁹² Σ. Παύλου/Ι. Μπέκας/Α. Αποστολίδου, ό.π., σελ. 373

2.1.3.3 Αθέμιτη παρασιώπηση αληθινού γεγονότος

Σε αντίθεση με τους δυο προαναφερόμενους τρόπους εξαπάτησης, η αθέμιτη παρασιώπηση αληθινού γεγονότος τελείται με παράλειψη. Παρασιώπηση καταφάσκειται, όταν ο δράστης παραλείπει να προβεί σε ανακοίνωση των αληθινών γεγονότων⁹³. Παράδειγμα αθέμιτης παρασιώπησης αληθινού γεγονότος εντοπίζουμε στην ΑΠ 13/2020⁹⁴ η οποία δέχτηκε ότι η τέλεση νέου γάμου της κατηγορουμένης, που είχε ως συνέπεια την παραπλάνηση ασφαλιστικού φορέα, με αποτέλεσμα τη συνέχιση είσπραξης σύνταξης λόγω θανάτου του πρώτου συζύγου, συνιστά παρασιώπηση αληθινού γεγονότος. Συγκεκριμένα, η ως άνω απόφαση αναφέρει: «...Συνεπώς, αφού, σύμφωνα με τις παραδοχές της προσβαλλόμενης απόφασης, η κατηγορούμενη και τώρα αναιρεσείουσα στις 30-6-2002 εν γνώσει της αθέμιτα απέκρυψε και παρασιώπησε από τον ασφαλιστικό φορέα Ο.Α.Ε.Ε. Βέροιας (πρώην Τ.Ε.Β.Ε) το γεγονός της τέλεσης νέου γάμου εκ μέρους της, συνεχίζοντας έτσι να λαμβάνει σύνταξη λόγω θανάτου του πρώτου συζύγου της μέχρι 31-3-2013, ημερομηνία διακοπής χορήγησης της ως άνω σύνταξης από τον παραπάνω ασφαλιστικό φορέα, συνολικού ποσού 43.169,33 ευρώ (δηλαδή κατώτερου των 120.000 ευρώ), τελέστηκε μία πράξη απάτης σε βαθμό πλημμελήματος».

Η απάτη που τελείται με παρασιώπηση δίχασε τη θεωρία αναφορικά με τον χαρακτηρισμό του συγκεκριμένου εγκλήματος ως γνήσιο ή μη γνήσιο έγκλημα παράλειψης. Ο Μυλωνόπουλος⁹⁵ υποστηρίζει ότι η απάτη που τελείται με αυτόν τον τρόπο στοιχειοθετεί μη γνήσιο έγκλημα παράλειψης. Επισημαίνει ότι η παρασιώπηση πρέπει να είναι αθέμιτη, επομένως θα πρέπει να υπάρχει ιδιαίτερη νομική υποχρέωση για ενέργεια. Τονίζει ότι σε αντίθετη περίπτωση θα διευρυνόταν σε υπερβολικό βαθμό το

⁹³ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 87 Παράδειγμα παρασιώπησης: Ο Α, υπεύθυνος έκθεσης ζωγραφικής, τοποθετεί πίνακα ζωγραφικής μη αναγνωρισμένου ζωγράφου ανάμεσα σε πίνακες διάσημων ζωγράφων. Ο Β επιλέγει των ως άνω πίνακα, πιστεύοντας ότι είναι έργο κάποιου σπουδαίου ζωγράφου, ΑΠ 206 / 2011, διαθέσιμη από <http://www.areiospagos.gr/>, για τη στοιχειοθέτηση του αδικήματος της απάτης αρκεί η συμπεριφορά του δράστη να είναι γενικά πρόσφορη, αντικειμενικώς κρινόμενη, να προκαλέσει πλάνη στο πρόσωπο που απευθύνεται. Επί οικονομικών συναλλαγών και σε περίπτωση που η συμπεριφορά του δράστη συνίσταται σε παρασιώπηση αληθινών γεγονότων δεν ασκεί επιρροή στη θεμελίωση της απάτης το γεγονός ότι το θύμα μπορούσε να αποφύγει την πλάνη καταβάλλοντας μεγαλύτερη ή εξιδιασμένη επιμέλεια και προσοχή. Ομοίως, η συνυπαιτιότητα του παθόντος δεν οδηγεί σε άρση του αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ της παραπλανητικής συμπεριφοράς του δράστη και της περιουσιακής ζημίας και δεν επηρεάζει τους όρους στοιχειοθέτησης αντικειμενικώς του εγκλήματος της απάτης

⁹⁴ ΑΠ 13/2020, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

⁹⁵ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ. 422

αξιόποιο. Ο Μπέκας⁹⁶ υποστηρίζει ότι εφόσον η πράξη εξαπάτησης τυποποιείται ως παράλειψη, η συγκεκριμένη περίπτωση εμπίπτει στα γνήσια εγκλήματα παράλειψης. Προκειμένου να ερμηνευθεί ο όρος «αθέμιτη» λαμβάνουμε ερμηνευτική βοήθεια από τον όρο «ιδιαίτερη νομική υποχρέωση» του άρ. 15 ΠΚ. Ωστόσο, δεν σημαίνει ότι καταφάσκει δια παραλείψεως τελούμενο έγκλημα και ως εκ τούτου δεν απαιτείται ρητή αναφορά του αρ. 15 ΠΚ. Ομοίως, ο Παπαδαμάκης⁹⁷ θεωρεί ότι η απάτη με παρασιώπηση είναι ορθότερο να χαρακτηριστεί ως «έγκλημα γνήσιας παράλειψης», καθότι στην αντικειμενική της υπόσταση δεν τυποποιείται θετική ενέργεια, αντιθέτως περιγράφεται παράλειψη ορισμένης ενέργειας. Υπό το πρίσμα αυτό, δεν είναι απαραίτητη η απευθείας προσφυγή στη διάταξη του άρθρου 15 ΠΚ.

2.1.3.3.4 Αποσαφήνιση του όρου «αθέμιτη» στην περίπτωση της παρασιώπησης αληθινού γεγονότος

Για τη στοιχειοθέτηση του εγκλήματος της απάτης με παράλειψη, θα πρέπει η παρασιώπηση να είναι αθέμιτη, δηλαδή να προκύπτει κάποια υποχρέωση προς ενέργεια, η οποία μπορεί να πηγάζει: α) εκ του νόμου, β) από εκούσια ανάληψη/ σύμβαση και γ) από προηγούμενη επικίνδυνη ενέργεια⁹⁸.

Αναφορικά με την πρώτη περίπτωση, το καθήκον διαφώτισης πηγάζει από έναν συγκεκριμένο κανόνα δικαίου ή από έναν συνδυασμό κανόνων δικαίου. Οι εν λόγω διατάξεις καθορίζουν, με συγκεκριμένο τρόπο, το περιεχόμενο, την έκταση, καθώς και τον χρόνο της εκάστοτε υποχρέωσης⁹⁹.

Στη δεύτερη περίπτωση, η υποχρέωση ανακοίνωσης μπορεί να πηγάζει από την εκούσια ανάληψή της. Αναφορικά με τις συμβάσεις, ο Μπέκας¹⁰⁰ αναφέρει ότι δεν προκύπτει γενική υποχρέωση διαφώτισης του αντισυμβαλλομένου, αλλά θα πρέπει η υποχρέωση να αναφέρεται ρητώς στη σύμβαση. Επισημαίνει, όμως, ότι στις συμβάσεις

⁹⁶ Σ. Παύλου/ Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 261 επ., Ομοίως Γ. Θεοδωράκης, Ποινικό δίκαιο απάτη εκβίαση, εκδ. Σάκκουλας 1991, σελ. 19

⁹⁷ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 87

⁹⁸ Σ. Παύλου/Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 262 επ.

⁹⁹ Σ. Παύλου/Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 262, Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ. 423 επ. Παράδειγμα υποχρέωσης εκ του νόμου: Ο πωλητής οφείλει να γνωστοποιήσει στον αγοραστή τα πραγματικά και νομικά ελαττώματα του πράγματος (ΑΚ 514, 519, 534-537)

¹⁰⁰ Σ. Παύλου/Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 263 Παραδείγματα συμβάσεων με εμπιστευτικό χαρακτήρα: Η σχέση εντολής μεταξύ πελάτη-δικηγόρου, σχέση σταθερού πελάτη-τραπεζίτη/χρηματιστή

που έχουν εμπιστευτικό χαρακτήρα υπάρχει καθήκον διαφώτισης. Ομοίως, ο Μυλωνόπουλος¹⁰¹ δέχεται ότι η αρχή της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών δεν καθιερώνει υποχρέωση διαφώτισης. Αξίζει να αναφερθεί ότι έχει υποστηριχθεί και η αντίθετη άποψη¹⁰² τόσο στη θεωρία, όσο και στη νομολογία του Αρείου Πάγου, σύμφωνα με την οποία κατά τις διατάξεις των άρθρων ΑΚ 197, 288 και 330 θεμελιώνεται ευθέως καθήκον διαφώτισης.

Τέλος, η υποχρέωση ανακοίνωσης μπορεί να προκύπτει από προηγούμενη επικίνδυνη ενέργεια. Εδώ, ο δράστης θα πρέπει να προβαίνει σε πρόκληση πλάνης, χωρίς να έχει πρόθεση παραπλάνησης, χωρίς δηλαδή άμεσο δόλο και εν συνεχεία να παραλείπει να άρει την πλάνη που έχει δημιουργήσει¹⁰³. Η προηγούμενη ενέργεια θα πρέπει να συνδέεται αιτιωδώς με τη δημιουργία πλάνης, διαφορετικά σε περίπτωση που έχουμε απλή μεταβολή της πραγματικότητας, αλλά η τότε κατάσταση ήταν όπως την αντιλήφθηκε ο τώρα πλανώμενος, δεν μπορούμε να κάνουμε λόγο για υποχρέωση διαφώτισης¹⁰⁴. Όπως εύστοχα επισημαίνει ο Μπέκας, «στην απόκρυψη αθέμιτο είναι ό,τι απαγορεύεται, ενώ στην παρασιώπηση αθέμιτο είναι ό,τι επιβάλλεται και δεν γίνεται»¹⁰⁵.

2.1.3.4 Η έννοια της πλάνης

Για την κατάφαση του αδικήματος του άρθρου 386 ΠΚ, ο δράστης θα πρέπει να πείσει το θύμα, μέσω της απατηλής του συμπεριφοράς, να προβεί σε κάποια επιβλαβή πράξη, παράλειψη ή ανοχή («...πείθοντας κάποιον σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή...»). Το στοιχείο της πλάνης δεν είναι ρητώς διατυπωμένο στην αντικειμενική υπόσταση του άρθρου 386 ΠΚ. Ο Μυλωνόπουλος αναφέρει ότι η πλάνη είναι το αποτέλεσμα της πράξης εξαπάτησης του δράστη¹⁰⁶. Ο Μπέκας, υποστηρίζει ότι η πρόκληση ή η

¹⁰¹ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ. 425

¹⁰² Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ. 425 που παραπέμπει σε Krey 2, 193, Lackner LK § 263 αρ. 65, Schönke-Schröder-Cramer, § 263 αρ. 23, Σπινέλλη 363, Χαράνα, ΑΠ 505/2000, ΠοινΔικ 2000, 803, ΑΠ 488/2002, ΠοινΛογ 2002,600, ΑΠ 505/2000, ΠοινΔικ 2000, 803, ΑΠ 488/2002, ΠοινΛογ 2002, 600, ΑΠ 725/1986, ΠοινΧρ ΛΣΤ, 729, ΑΠ 1011/1980, ΠοινΧρ ΛΑ, 154, ΑΠ 810/1976, ΠοινΧρ ΚΖ, 236, ΑΠ 710/1976, Ποιν Χρ ΚΖ, 149

¹⁰³ Σ. Παύλου/Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 264, Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ. 426

¹⁰⁴ Σ. Παύλου/ Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 264 , με παραπομπή σε Σπινέλλη. Παράδειγμα απλής μεταβολής της πραγματικότητας Ο Α απέστειλε διαφημιστικά έντυπα πρόσκλησης σε συμμετοχή με εισφορές σε επικερδή επιχείρηση, εφόσον η επιχείρηση εν συνεχεία εγκαταλείφθηκε.

¹⁰⁵ Σ. Παύλου/ Ι. Μπέκας/Α. Αποστολίδου, ό.π., σελ. 373

¹⁰⁶ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π. σελ 433

διατήρηση της πλάνης πρέπει να είναι αποτέλεσμα της πράξης εξαπάτησης του δράστη και δέχεται ότι η διατήρηση και πρόκληση της πλάνης συνάγονται ερμηνευτικά, καθότι δυνάμει των δυο αυτών τρόπων είναι δυνατό να πεισθεί το θύμα¹⁰⁷. Κατά τον Παπαδαμάκη¹⁰⁸, το ρήμα «πειθεί» αναφέρεται στην «παράπειση» άλλου σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή και αυτή η «παράπειση» δεν συμπίπτει εννοιολογικά με την πρόκληση ή διατήρηση της πλάνης. Κατά την άποψή του, η δημιουργία της «πεπλανημένης παράστασης», άλλως πλάνης, εμφανίζεται ως «νοηματική συνέπεια» της πράξης του δράστη.

Ως πλάνη ορίζεται κάθε παράσταση γεγονότος στη συνείδηση του πλανώμενου, μη ανταποκρινόμενη στην πραγματικότητα. Πλάνη καταφάσκεται αφενός όταν η εν λόγω παράσταση έρχεται σε αντίθεση με την πραγματικότητα, αφετέρου όταν είναι ελλιπής σε σχέση με αυτή¹⁰⁹.

Ο πλανώμενος μπορεί να είναι μόνο φυσικό πρόσωπο, καθότι μόνο το φυσικό πρόσωπο έχει συνείδηση. Επομένως, δεν είναι νοητή η πλάνη σε νομικό πρόσωπο, ενώ αντιθέτως νοείται πλάνη στο φυσικό πρόσωπο που έχει αναλάβει την εκπροσώπησή του. Όπως γίνεται αντιληπτό, δεν νοείται πλάνη σε Αυτόματο Ταμειολογιστικό Μηχάνημα Τράπεζας (ATM) ή σε μηχάνημα αυτόματης πώλησης¹¹⁰. Επιπρόσθετα, το φυσικό πρόσωπο που πλανάται πρέπει να είναι «συγκεκριμένο»¹¹¹. Δεν μπορεί να θεμελιωθεί απάτη εις βάρος του κοινού αόριστα, καθώς απαιτείται αφενός να υφίσταται ζημία συγκεκριμένη περιουσία και αφετέρου να υπάρχει νοητική επικοινωνία μεταξύ του δράστη και άλλου προσώπου.

2.1.3.5 Η περιουσιακή διάθεση

¹⁰⁷ Σ. Παύλου/ Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 267

¹⁰⁸ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 96 επ. Αναφέρει ότι ενώ στην αντίστοιχη γερμανική διάταξη περί απάτης §263 StGB αναφέρεται ρητά η «πρόκληση ή διατήρηση πλάνης», στη διάταξη του άρθρου 386 ΠΚ η πλάνη υπονοείται. Αυτό σημαίνει ότι η κατάσταση της πλάνης έπεται της επικοινωνίας του δράστη και του θύματος.

¹⁰⁹ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π. σελ 434, Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 98 επ, Σ. Παύλου/Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 267 που τονίζουν ότι δεν υφίσταται πλάνη, όταν δεν υπάρχει καμία παράσταση και υπάρχει απόλυτη άγνοια (ignorantia facti).

¹¹⁰ Σ. Παύλου/ Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 267

¹¹¹ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ 435

Η περιουσιακή διάθεση, όπως τυποποιείται στη διάταξη του άρθρου 386 ΠΚ, είναι κάθε πράξη, παράλειψη ή ανοχή του προσώπου που πλανάται. Ο πλανώμενος με την περιουσιακή διάθεση επιφέρει μεταβολή είτε στη δική του περιουσία είτε στην περιουσία τρίτου, επί της οποίας, όμως, έχει εξουσία διάθεσης¹¹².

Η περιουσιακή διάθεση θα πρέπει να συνδέεται αιτιωδώς με τη βούληση του διαθέτη, όπως αυτή δημιουργήθηκε, κατόπιν της πλάνης. Για την κατάφαση της, δεν είναι απαραίτητο η πράξη του πλανώμενου να είναι δικαιοπραξία. Αντιθέτως, μπορεί να πρόκειται για κάποια υλική πράξη, όπως για παράδειγμα καταστροφή ή φθορά. Έτσι, σε περιουσιακή διάθεση δεν προβαίνουν μόνο τα ικανά προς δικαιοπραξία πρόσωπα, αλλά και τα ανίκανα προς δικαιοπραξία, όπως οι ανήλικοι ή αυτοί που τελούν υπό δικαστική συμπαράσταση¹¹³. Όπως αναφέρθηκε, η περιουσιακή διάθεση μπορεί να πραγματοποιηθεί και με παράλειψη ή ανοχή. Ως παράλειψη νοείται η αδράνεια του προσώπου που πλανάται να προβεί σε ενέργειες, απαραίτητες για την προστασία της περιουσίας. Ως ανοχή νοείται η αδράνεια του πλανώμενου να αντιδράσει σε πράξη άλλου¹¹⁴.

Αξίζει να αναφερθεί ότι το αδίκημα της απάτης μπορεί να στοιχειοθετείται και όταν το θύμα προβαίνει σε περιουσιακή διάθεση *«χωρίς να το πράττει συνειδητά»*¹¹⁵. Εφόσον ο δράστης επηρεάζει τη βούληση του θύματος, είναι δυνατόν να θεμελιωθεί το αδίκημα της απάτης, ακόμα και αν ο διαθέτων δεν καταλαβαίνει ότι η συμπεριφορά του συνιστά περιουσιακή διάθεση. Συνείδηση, βέβαια, απαιτείται όταν το θύμα προβαίνει σε περιουσιακή διάθεση μέσω ανοχής¹¹⁶. Ομοίως, σε περιπτώσεις, παράδοσης κινητών πραγμάτων, η συνειδητή περιουσιακή διάθεση αποτελεί *«sine qua non στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης»*¹¹⁷.

¹¹² Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ. 444

¹¹³ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ. 445

¹¹⁴ Σ. Παύλου/Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 272

¹¹⁵ Κ. Βαθιώτης, Απάτη και εκβίαση: Ομοιότητες - Διαφορές - Διασταυρώσεις, εκδ. Π. Ν. Σάκκουλας, 2014, σελ. 282 Παράδειγμα: ο Α, ο οποίος προκαλεί φθορά στο αυτοκίνητο του Β με το αυτοκίνητό του, προσποιείται στον Β ότι «δεν έγινε ούτε γρατζουνιά» και έτσι ο Β τον αφήνει να φύγει. Κατά αυτόν τον τρόπο ο Β προβαίνει «μη συνειδητά» σε περιουσιακή διάθεση, αφού παραλείπει να προβεί σε διεκδίκηση αποκατάστασης της ζημίας.

¹¹⁶ Σ. Παύλου /Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 269, Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ. 448

¹¹⁷ Κ. Βαθιώτης, ό.π., σελ. 283 Παράδειγμα: Πελάτης σούπερ-μάρκετ τοποθετεί ένα αντικείμενο στο καρότσι, το οποίο δεν φαίνεται, διότι το έχει καλύψει με διαφημιστικά φυλλάδια και πράγματα που

Η πράξη της περιουσιακής διάθεσης θα πρέπει να ασκεί άμεση επίδραση στην περιουσία. Σε περίπτωση που η περιουσία δεν υφίσταται άμεση μεταβολή, δεν στοιχειοθετείται περιουσιακή διάθεση¹¹⁸. Το στοιχείο της αμεσότητας υφίσταται όταν δεν υπάρχει παρεμβολή κάποιας άλλης αυτόνομης πράξης τρίτου προσώπου¹¹⁹.

2.1.3.6 Ξένη περιουσία – τριγωνική απάτη

Από τη διατύπωση της διάταξης του άρθρου 386 ΠΚ, γίνεται σαφές ότι ο πλανώμενος και διαθέτων μπορεί να προβαίνει σε περιουσιακή διάθεση όχι μόνο δικής του, αλλά και ξένης περιουσίας¹²⁰. Όταν ο πλανώμενος διαθέτει από ξένη περιουσία πρόκειται για την περίπτωση της τριγωνικής απάτης¹²¹. Στην τριγωνική απάτη, έχουμε την εμπλοκή τριών προσώπων: α) του δράστη, β) του πλανώμενου- διαθέτοντος, γ) του φορέα της περιουσίας.

Για την κατάφαση της τριγωνικής απάτης, αυτός που προβαίνει στην περιουσιακή διάθεση, θα πρέπει να έχει εξουσία διάθεσης της ξένης περιουσίας. Η εξουσία αυτή μπορεί να προκύπτει είτε εκ του νόμου (για παράδειγμα ο διαθέτων να είναι αντιπρόσωπος, πληρεξούσιος, ασκών τη γονική μέριμνα κλπ.) είτε από κάποια πραγματική δυνατότητα (για παράδειγμα ο διαθέτων μπορεί να είναι κάτοχος του πράγματος με μη νόμιμο τρόπο)¹²².

Για τη θεμελίωση της τριγωνικής απάτης, έχουν διατυπωθεί διαφορετικές απόψεις¹²³. Σύμφωνα με τη «θεωρία της εγγύτητας», είναι αρκετό ο διαθέτων να

επιθυμεί να αγοράσει. Η υπάλληλος δεν αντιλαμβάνεται το κρυμμένο αντικείμενο, ο πελάτης πληρώνει για τα υπόλοιπα πράγματα που έχει στο καρότσι και αποχωρεί, καταφέροντας να πάρει και το αντικείμενο που έκρυψε και δεν πλήρωσε. Σε αυτή την περίπτωση, στοιχειοθετείται το αδίκημα της κλοπής, διότι η υπάλληλος δεν έχει συνείδηση ότι «παραδίδει στον πελάτη την κατοχή του πράγματος»

¹¹⁸ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ 445

¹¹⁹ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ 445

¹²⁰ ΑΠ 28/2013, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, Το πρόσωπο που παραπλανήθηκε δεν απαιτείται να ταυτίζεται με το πρόσωπο που περιουσιακώς βλάπτεται. Έτσι, καταφάσκει το αδίκημα της απάτης και όταν ο απατώμενος είναι πρόσωπο διαφορετικό από το περιουσιακώς βλαπτόμενο, αρκεί ο απατώμενος να μπορεί εκ του νόμου ή εκ των πραγμάτων να προβεί σε επιζήμια για τον βλαπτόμενο πράξη/παραλείψη. Το περιουσιακό όφελος πρέπει να προέρχεται από την περιουσία του βλαπτόμενου, την οποία διέθεσε ο παραπλανηθείς, έτσι ώστε να συνιστά την ανάστροφη όψη της περιουσιακής βλάβης

¹²¹ Σ. Παύλου/Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 272

¹²² Σ. Παύλου / Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 272 επ.

¹²³ Κ. Βαθιώτης, ό.π., σελ. 26 επ.

βρίσκεται, εκ των πραγμάτων, πιο κοντά στην περιουσία σε σχέση με τον δράστη. Σύμφωνα με τον Βαθιώτη¹²⁴, πλεονέκτημα της εν λόγω θεωρίας είναι η δυνατότητα στοιχειοθέτησης ευθύνης του δράστη που πείθει τον κάτοχο – κλέφτη του ξένου πράγματος να του παραδώσει την κατοχή, χωρίς να είναι απαραίτητη η διαπίστωση της σχέσης διαθέτοντος – βλαπτόμενου (φορέα της περιουσίας). Μειονέκτημα της αναφερθείσας άποψης αποτελεί η υπέρμετρη διεύρυνση του πεδίου της απάτης.

Κατά τη θεωρία «του στρατοπέδου», για την κατάφαση της τριγωνικής απάτης, ο διαθέτων θα πρέπει να έχει θέση προστάτη/ βοηθού κατοχής υπέρ του φορέα της περιουσίας και να πιστεύει ότι με τη συμπεριφορά του ενεργεί σύμφωνα με το συμφέρον του βλαπτόμενου. Η θεωρία αυτή έχει επικριθεί, λόγω της ασάφειας που παρουσιάζει η έννοια του «στρατοπέδου».

Σύμφωνα με τη «θεωρία της εξουσιοδοτήσεως», ο διαθέτων θα πρέπει να ενεργεί δυνάμει εξουσιοδοτήσεως, ρητής ή ακόμα και σιωπηρής. Έτσι, το φυσικό πρόσωπο, που πλανάται και προβαίνει σε περιουσιακή, πρέπει να «αντιπροσωπεύει» κατά κάποιον τρόπο τον φορέα της περιουσίας. Κατά τον Μυλωνόπουλο¹²⁵, η άποψη αυτή είναι πειστικότερη από τις αναφερθείσες. Διευκρινίζει ότι το αδίκημα της απάτης, το οποίο συνιστά έγκλημα αυτοβλάβης, θεμελιώνεται μόνο στην περίπτωση που «η βλαπτική επενέργεια του πλανώμενου τρίτου μπορεί να εξομοιωθεί προς περιουσιακή διάθεση του ίδιου». Μεταξύ του εγκλήματος της απάτης και του εγκλήματος της κλοπής υπάρχει σχέση αμοιβαίου αποκλεισμού. Όταν υπάρχει αφαίρεση δεν μπορεί να υφίσταται περιουσιακή διάθεση. Αν το πρόσωπο που πλανάται και έχει δυνατότητα επενέργειας στην περιουσία τρίτου δεν έχει την ιδιότητα του κατόχου, η παράδοση του πράγματος, δίχως τη συγκατάθεση του δικαιούχου, αποτελεί κατάλυση κατοχής και έτσι δεν θεμελιώνεται το αδίκημα της απάτης. Αν όμως το πρόσωπο που πλανάται έχει την αποκλειστική κατοχή ή υπέρτερη συγκατοχή, τότε καταφάσκει περιουσιακή διάθεση, ακόμα και αν η συγκατάθεση του δικαιούχου ελλείπει¹²⁶.

2.1.3.7 Περιουσιακή βλάβη

¹²⁴ Κ. Βαθιώτης, ό.π., σελ. 27 επ.

¹²⁵ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ. 453 επ.

¹²⁶ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ. 454

Η περιουσιακή ζημία θα πρέπει να εμφανίζεται ως αναγκαίο, άμεσο και αποκλειστικό αποτέλεσμα της συμπεριφοράς του δράστη¹²⁷. Για τη διαπίστωσή της, θα πρέπει να πραγματοποιείται λογιστική σύγκριση της περιουσίας, που είχε το θύμα πριν λάβει χώρα η περιουσιακή διάθεση και της περιουσίας του θύματος μετά τη διάθεση αυτή. Εάν η περιουσία ήταν μεγαλύτερη πριν την εγκληματική συμπεριφορά του δράστη και έτσι το αποτέλεσμα της σύγκρισης είναι αρνητικό, τότε πρόκειται για τετελεσμένη απάτη¹²⁸. Δεν θεμελιώνεται το αδίκημα της απάτης όταν δεν καταφάσκει βλάβη ξένης περιουσίας, καθότι η βλάβη αυτή αποτελεί στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος¹²⁹. Επίσης, η γνώση της βλάβης εκ μέρους του πλανώμενου αποκλείει τη στοιχειοθέτηση της απάτης¹³⁰.

Η ζημία μπορεί να προκύπτει από την απώλεια δικαιώματος ή πραγματικής κατάστασης, αλλά και από τη διακινδύνευση δικαιωμάτων ή αγαθών του φορέα της περιουσίας¹³¹. Επομένως, *ως περιουσιακή βλάβη νοείται κάθε μείωση της συνολικής αξίας της περιουσίας, αλλά και η απειλή μείωσής της (διακινδύνευση), όταν δημιουργείται χειροτέρευση της ενεστώσας περιουσιακής κατάστασης, έτσι ώστε να μπορεί να*

¹²⁷ Κ. Φράγκος, Online κατ'άρθρο ερμηνεία Ποινικού Κώδικα, Άρθρο 386 ΠΚ, ΑΠ 853/2019, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1494/2018 διαθέσιμη από <http://www.areiospagos.gr/>, ΑΠ 79/2016, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, για τη στοιχειοθέτηση της απάτης, η βλάβη πρέπει να εμφανίζεται ως άμεσο και αναγκαίο αποτέλεσμα της συμπεριφοράς του δράστη, όμως δεν είναι απαραίτητο η απατηλή συμπεριφορά του δράστη να είναι η αποκλειστική αιτία. Έτσι, είναι δυνατόν να συντρέχουν και άλλες αιτίες, αρκεί να μην προκύπτει ότι το πρόσωπο που παραπλανήθηκε θα προέβαινε στην ίδια ζημιολογική πράξη ή θα είχε την ίδια ανοχή, δίχως τη συγκεκριμένη παραπλανητική συμπεριφορά του δράστη, οπότε δεν υπάρχει αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ παραπλανητικής συμπεριφοράς και ζημίας με βάση την αρχή της c.s.q.n., ΑΠ 1594 / 2017, ΠοινΧρ 2019, 257, δεν στοιχειοθετείται το αδίκημα της απάτης σε περίπτωση που ο διαθέτων πλανήθηκε μεν, αλλά προέβη στην περιουσιακή διάθεση αποκλειστικά από άλλη αιτία, καθόσον σε αυτή την περίπτωση ελλείπει ο αντικειμενικός αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ πλάνης και περιουσιακής διάθεσης

¹²⁸ Σ. Παύλου, Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 275 επ.

¹²⁹ Κ. Φράγκος, Online κατ'άρθρο ερμηνεία Ποινικού Κώδικα, Άρθρο 386 ΠΚ

¹³⁰ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ. 448, ΑΠ 241/2014, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, Δεν παραπλανάται αυτός που τελεί σε γνώση της αναλήθειας των παραστάσεων ή που διέγνωσε την αναλήθειά τους

¹³¹ Σ. Παύλου/Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 276, Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 122

αποτιμηθεί ως ήδη επελθούσα βλάβη, έστω και αν ο παθών έχει ενεργό αξίωση προς αποκατάστασή της¹³².

2.1.3.8 Η υλική αντιστοιχία σκοπούμενου περιουσιακού οφέλους και περιουσιακής βλάβης

Προ της θέσης σε ισχύ του Νέου Ποινικού Κώδικα, η υλική αντιστοιχία μεταξύ του σκοπούμενου περιουσιακού οφέλους και της βλάβης της περιουσίας αποτελούσε άγραφο στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της απάτης. Από τη νέα διατύπωση της διάταξης του άρθρου 386 ΠΚ προκύπτει ότι η υλική αντιστοιχία οφέλους-ζημίας αποτελεί, πλέον, ρητώς διατυπωμένο στοιχείο («...με σκοπό από τη βλάβη αυτής της περιουσίας να αποκομίσει ο ίδιος ή άλλος παράνομο περιουσιακό όφελος...»).

Όπως γίνεται αντιληπτό, το έγκλημα της απάτης, ως έγκλημα περιουσιακής μετάθεσης, απαιτεί την προέλευση του περιουσιακού οφέλους από τη βλαπτόμενη περιουσία. Το περιουσιακό όφελος, που επιδιώκει ο δράστης, πρέπει να αποτελεί την ανάστροφη όψη της ζημίας που υφίσταται η ξένη περιουσία¹³³. Σε αντίθετη περίπτωση, αν δηλαδή το όφελος προέρχεται από περιουσία τρίτου προσώπου και όχι από την περιουσία που υπέστη ζημία από την περιουσιακή διάθεση, δεν θεμελιώνεται το αδίκημα της απάτης¹³⁴.

Ως περιουσιακό όφελος νοείται τόσο η αύξηση είτε της περιουσίας του δράστη είτε τρίτου προσώπου, όσο και η ευνοϊκότερη διαμόρφωση της περιουσιακής κατάστασης κάποιου εκ των αναφερθέντων προσώπων¹³⁵. Το όφελος χαρακτηρίζεται ως παράνομο, όταν δεν υφίσταται κάποια νόμιμη, ληξιπρόθεσμη, απαιτητή αξίωση κατά του βλαπτόμενου, αλλά και όταν υφίσταται τέτοια αξίωση, αλλά δεν καταφάσκειται απόσβεσή της, αμέσως μετά την περιουσιακή διάθεση¹³⁶.

¹³² Μ. Δέτσης, ό.π., σελ. 561, που παραπέμπει σε Σπινέλλη, Μυλωνόπουλο, ΑΠ 773/2020, ΠοινΧρ 2021, 91, ΑΠ 774/2020, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 2060/2019, ΠοινΔικ 2020, 1314, ΑΠ 201 / 2010, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

¹³³ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ 478

¹³⁴ Σ. Παύλου/ Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 284

¹³⁵ ΑΠ 937/2020, ΠράξΛόγΠΔ 1/2021, 103

¹³⁶ Σ. Παύλου /Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 285 επ.

2.1.4 Υποκειμενική υπόσταση

Η βασική μορφή απάτης του άρθρου 386 ΠΚ είναι πλημμέλημα και απαιτεί την ύπαρξη δόλου. Η φράση «εν γνώσει» είναι ρητά διατυπωμένη και προσδιορίζει την πράξη εξαπάτησης, η οποία, όπως αναλύθηκε ανωτέρω, τελείται με τρεις τρόπους. Κατά το άρθρο 27 παρ. 2 εδ. α' του ΠΚ, «όπου ο νόμος απαιτεί να έχει τελεστεί η πράξη εν γνώσει ορισμένου περιστατικού, δεν αρκεί ο ενδεχόμενος δόλος». Επομένως, η πράξη εξαπάτησης θα πρέπει να επικαλύπτεται με δόλου σκοπού ή αναγκαίο δόλο, καθώς δεν αρκεί ο ενδεχόμενος δόλος. Αναφορικά με τα υπόλοιπα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης, πρέπει να επικαλύπτονται με οποιαδήποτε μορφή δόλου, ακόμη δηλαδή και με ενδεχόμενο.

Επιπρόσθετα, στην διάταξη είναι ρητώς διατυπωμένο και ένα ακόμη στοιχείο, ο σκοπός παράνομου περιουσιακού οφέλους. Σύμφωνα με το άρθρο 27 παρ. 2 εδ. β' του ΠΚ, «Και όπου ο νόμος απαιτεί η πράξη να έχει τελεστεί με σκοπό την πρόκληση ορισμένου αποτελέσματος απαιτείται ο δράστης να έχει επιδιώξει να προκαλέσει αυτό το αποτέλεσμα». Συνεπώς, το στοιχείο του περιουσιακού οφέλους πρέπει να επικαλύπτεται με άμεσο δόλο πρώτου βαθμού.

Ο προσπορισμός περιουσιακού οφέλους δεν αποτελεί στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης του αδικήματος. Έτσι, εφόσον απαιτείται πρόσθετος σκοπός, ήτοι αυτός του περιουσιακού οφέλους του δράστη ή άλλου, η υποκειμενική υπόσταση «υπερκαλύπτει»¹³⁷ την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος. Επομένως, πρόκειται για έγκλημα υπερχειλούς υποκειμενικής υπόστασης.

2.1.5 Απόπειρα

Το έγκλημα της απάτης είναι τετελεσμένο με την πρόκληση της περιουσιακής βλάβης, ακόμα και αν δεν έχει επέλθει το περιουσιακό όφελος. Λαμβάνοντας υπόψη ότι το στοιχείο του παράνομου περιουσιακού οφέλους δεν αποτελεί στοιχείο της αντικειμενικής υπόστασης, η επέλευσή του έχει ως συνέπεια την πλήρωση του σταδίου της ουσιαστικής αποπεράτωσης του εγκλήματος¹³⁸.

¹³⁷ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 124

¹³⁸ Σ. Παύλου / Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 286, Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π. σελ 486, Μ. Δέτσης, ό.π., σελ. 569, Ν. Κουράκης / Ε. Αθανασίου/ Ν. Πατεράκης, Το έγκλημα της απάτης θεωρία - νομολογία – υποδείγματα, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2001, σελ. 147

Κατά το άρθρο 42 ΠΚ « Όποιος, έχοντας αποφασίσει να τελέσει έγκλημα, αρχίζει να εκτελεί την περιγραφόμενη στο νόμο αξιόποινη πράξη, τιμωρείται, αν το έγκλημα δεν ολοκληρώθηκε, με μειωμένη ποινή (άρθρο 83)». Σε περίπτωση, λοιπόν, που υφίσταται αρχή εκτέλεσης του εγκλήματος, όμως δεν επέρχεται κάποιο αποτέλεσμα από την τυποποιημένη ακολουθία των στοιχείων της αντικειμενικής υπόστασης, δηλαδή η πειθώ ή η περιουσιακή διάθεση ή η περιουσιακή ζημία, τότε θεμελιώνεται απόπειρα απάτης, υπό της προϋπόθεση, βέβαια, ότι ο δράστης έχει τον απαιτούμενο δόλο.

Ο Μπέκας¹³⁹ δέχεται ότι αρχή εκτέλεσης συνιστά η ολοκλήρωση της πράξης εξαπάτησης του δράστη, ακόμα και αν το περιεχόμενο της εν λόγω πράξης δεν έχει γίνει αντιληπτό από τον αποδέκτη. Ο Μυλωνόπουλος¹⁴⁰ αναφέρει ότι στοιχειοθετείται απόπειρα, όταν ο δράστης επιχειρεί πράξη, με κατεύθυνση την παραπλάνηση προσώπου, που οδηγεί κατευθείαν στην περιουσιακή διάθεση. Έτσι, αρχή εκτέλεσης καταφάσκει τόσο όταν η πράξη έχει αρχίσει να επενεργεί νοητικά στον πλανώμενο, όσο και όταν η εγκληματική συμπεριφορά «τελεί σε τέτοια αναγκαία και άμεση συνάφεια προς τη α.υ. της απάτης, ώστε κατά την κοινή αντίληψη να θεωρείται ως τμήμα της». Ο Παπαδαμάκης¹⁴¹ υποστηρίζει ότι αρχή εκτέλεσεως υπάρχει, όταν ο δράστης έχει αρχίσει να προσπαθεί να πείσει συγκεκριμένο πρόσωπο. Απαιτείται, δηλαδή, «μια συγκεκριμένη σχέση επικοινωνίας μεταξύ δράστη και αποδέκτη».

Η νομολογία του ΑΠ¹⁴² δέχεται ότι το αδίκημα της απάτης μπορεί να τελεστεί και με τη μορφή απόπειρας, όταν ο δράστης επιχειρεί πράξη που έχει ως κατεύθυνση την παραπλάνηση κάποιου προσώπου και στοχεύει στην περιουσιακή διάθεση. Η ως άνω πράξη είτε δεν ολοκληρώθηκε είτε ολοκληρώθηκε, αλλά δεν προκλήθηκε πλάνη ή περιουσιακή ζημία. Επιπλέον, απόπειρα απάτης στοιχειοθετείται και όταν η συμπεριφορά του θύτη εμφανίζει τέτοια άμεση και αναγκαία συνάφεια με την αντικειμενική υπόσταση του αδικήματος, ώστε να λογίζεται, κατά την κοινή αντίληψη, ως τμήμα της, στην οποία αμέσως θα οδηγούσε, αν δεν ανακοπτόταν για οποιονδήποτε λόγο. Για τη θεμελίωση της απόπειρας απάτης απαιτείται να συντρέχει πλήρως και η υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος. Η ολοκλήρωση της πράξης καταφάσκει με

¹³⁹ Σ. Παύλου /Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 287

¹⁴⁰ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ 487

¹⁴¹ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 128 επ.

¹⁴² ΑΠ 1846/2019, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1224/2020 δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

την επέλευση της βλάβης, έστω και κατά ένα μέρος μόνο. Η επίτευξη του περιουσιακού οφέλους είναι αδιάφορη.

2.1.6 Συμμετοχή

Όλες οι μορφές συμμετοχικής δράσης είναι δυνατές. Σύμφωνα με το άρθρο 45 ΠΚ *«Αν δύο ή περισσότεροι πραγμάτωσαν από κοινού, εν όλω ή εν μέρει, τα στοιχεία της περιγραφόμενης στον νόμο αξιόποινης πράξης, καθένας τους τιμωρείται ως αυτουργός»*. Ο Μπέκας¹⁴³ αναφέρει ότι για να καταφαθεί η συναυτουργία, είναι αναγκαίο κάθε συναυτουργός να τελεί πράξη εξαπάτησης. Οι πράξεις εξαπάτησης μπορούν να γίνονται ταυτοχρόνως ή διαδοχικά, με κοινή παρουσία ή χωρίς, με τον ίδιο τρόπο ή διαφορετικό. Δεν απαιτείται ο αποδέκτης της πράξης να είναι ο ίδιος, απαιτείται, όμως, οι δράστες να στοχεύουν στην ίδια περιουσιακή διάθεση. Ο Παπαδαμάκης¹⁴⁴ δέχεται ότι στοιχειοθετείται συναυτουργία, όταν ο κάθε δράστης πραγματώνει το σύνολο των στοιχείων της αντικειμενικής υπόστασης. Η εμπλοκή των δραστών πρέπει να υφίσταται, κατά την έναρξη της επενέργειας στις παραστάσεις άλλου, ενώ αν η συμπεριφορά τοποθετείται χρονικά πριν την επενέργεια αυτή, τότε μπορεί να υπάρξει μόνο απλή συνέργεια.

Κατά το άρθρο 46 ΠΚ *«Με την ποινή του αυτουργού τιμωρείται όποιος με πρόθεση προκάλεσε σε άλλον την απόφαση να εκτελέσει την άδικη πράξη που διέπραξε»*. Έτσι, ως ηθικός αυτουργός χαρακτηρίζεται ο δράστης που προκαλεί σε άλλο πρόσωπο την απόφαση να ζημιώσει ξένη περιουσία, χρησιμοποιώντας απατηλά μέσα, με σκοπό το παράνομο περιουσιακό όφελος.

Κατά το άρθρο 47 ΠΚ *«Όποιος, εκτός από την περίπτωση της παραγράφου 1 του προηγούμενου άρθρου, πρόσφερε με πρόθεση σε άλλον οποιαδήποτε συνδρομή πριν από την τέλεση ή κατά την τέλεση της άδικης πράξης που διέπραξε, τιμωρείται με μειωμένη ποινή (άρθρο 83). Το δικαστήριο μπορεί να επιβάλει την ποινή του αυτουργού, αν ο υπαίτιος προσφέρει άμεση συνδρομή κατά την τέλεση και στην εκτέλεση της πράξης, θέτοντας το αντικείμενο της προσβολής στη διάθεση του φυσικού αυτουργού»*. Ο Μπέκας¹⁴⁵ αναφέρει ότι το βασικό κριτήριο για τη διάκριση μεταξύ απλού και άμεσου

¹⁴³ Σ. Παύλου/ Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 290

¹⁴⁴ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 130

¹⁴⁵ Σ. Παύλου/ Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 291, Σ. Παύλου/ Ι. Μπέκας/ Α. Αποστολίδου, ό.π., σελ. 400, δυνάμει της νέας διάταξης του άρθρου 47 ΠΚ, για την απλή συνέργεια προβλέπεται υποχρεωτικά μειωμένη ποινή.

συνεργού είναι ο χρόνος παροχής βοήθειας. Για να χαρακτηριστεί ο συνεργός ως άμεσος, απαιτείται αφενός ο δράστης να παρέχει σημαντική βοήθεια, χωρίς την οποία η τέλεση του εγκλήματος θα ήταν αδύνατη και αφετέρου η βοήθεια αυτή να ανάγεται στο χρόνο τέλεσης της πράξης εξαπάτησης. Αντιθέτως, ως απλός συνεργός χαρακτηρίζεται ο δράστης, ο οποίος παρέχει σημαντική συνδρομή, όμως η συνδρομή αυτή λαμβάνει χώρα πριν την πράξη εξαπάτησης. Απλή συνέργεια στοιχειοθετείται και σε περίπτωση παροχής ψυχικής συνδρομής. Ο Παπαδαμάκης¹⁴⁶ υποστηρίζει ότι κριτήριο για τη διάκριση μεταξύ απλής και άμεσης συνέργειας είναι η σημασία της βοήθειας για την τέλεση της πράξης. Αν η συμβολή του δράστη είναι απολύτως αναγκαία είτε πριν είτε κατά τη διάρκεια της τέλεσης του εγκλήματος, τότε πρόκειται για άμεση συνέργεια. Αν η συνδρομή αποτελεί απλώς μια πράξη βοηθητική, τότε πρόκειται για απλή συνέργεια.

2.1.7 Συρροή

Ο προσδιορισμός της εγκληματικής μονάδας πραγματοποιείται από τον φορέα της περιουσίας που ζημιώνεται, καθώς και από την ενότητα της πράξης προσβολής. Έτσι, τελείται ένα έγκλημα σε περίπτωση, που λαμβάνει χώρα μια πράξη περιουσιακής διάθεσης, ακόμα και αν υπέστησαν βλάβη περισσότερες περιουσίες. Ομοίως, μια απάτη υπάρχει, όταν υφίσταται βλάβη μια περιουσία, ακόμα και αν πραγματοποιήθηκαν περισσότερες διαδοχικές πράξεις διάθεσης, που στόχευαν σε αυτήν τη βλάβη. Επίσης, στοιχειοθετείται μια απάτη, όταν ο δράστης με περισσότερες διαδοχικές πράξεις επιχειρεί τη δημιουργία μιας πειθούς, ακόμα και με περισσότερες πλάνες¹⁴⁷.

Το αδίκημα της απάτης του άρθρου 386 ΠΚ συρρέει με το αδίκημα της κλοπής του άρθρου 372 ΠΚ, όταν η απάτη τελείται μετά την κλοπή, για λόγους εξασφάλισης. Η εν λόγω συρροή είναι φαινομενική πραγματική και κατ'εφαρμογή της αρχής της απορρόφησης, το έγκλημα της απάτης, ως ύστερη συντιμωρητή πράξη, απορροφάται από το έγκλημα της κλοπής¹⁴⁸.

Αναφορικά με την άμεση συνέργεια, το δικαστήριο έχει τη δυνατότητα επιβολής της ποινής του αυτουργού, εφόσον καταφάσκει άμεση συνδρομή κατά την τέλεση και στην εκτέλεση της πράξης, σε σημείο που να τίθεται το αντικείμενο στη διάθεση του φυσικού αυτουργού. Έτσι, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως άμεσος συνεργός κάποιος που δεν παρέχει συνδρομή κατά τον χρόνο που ο φυσικός αυτουργός τελεί την πράξη εξαπάτησης.

¹⁴⁶ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 124

¹⁴⁷ Σ. Παύλου/Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 322 επ.

¹⁴⁸ Σ. Παύλου/ Ι. Μπέκας/Α. Αποστολίδου, ό.π., σελ. 425 επ.

Νοητή είναι η συρροή και με το αδίκημα της υπεξαίρεσης. Στην πρώτη περίπτωση, κατά την οποία προηγείται το αδίκημα της απάτης, ο δράστης εξαπατά τον κάτοχο και αποκτά την κατοχή του πράγματος, χωρίς όμως να του μεταβιβάζεται η κυριότητα. Εν συνεχεία, προβαίνει σε ιδιοποίηση. Το αδίκημα της υπεξαίρεσης συρρέει φαινομενικά πραγματικά με αυτό της απάτης και κατ'εφαρμογή της αρχής της απορρόφησης, η υπεξαίρεση, ως μεταγενέστερη συντιμωρητή πράξη, απορροφάται από το έγκλημα της απάτης. Στη δεύτερη περίπτωση, ο δράστης πρώτα ιδιοποιείται το ξένο πράγμα και εν συνεχεία τελεί το έγκλημα της απάτης, για λόγους εξασφάλισης. Έτσι, η απάτη, ως ύστερη συντιμωρητή πράξη, απορροφάται από την υπεξαίρεση (φαινομενική πραγματική συρροή)¹⁴⁹.

Αναφορικά με τη συρροή μεταξύ απάτης και πλαστογραφίας, έχει υποστηριχθεί από τη θεωρία, αλλά και από τη νομολογία ότι είναι νοητή τόσο η αληθινή όσο και η φαινομενική συρροή. Μεταξύ του αδικήματος της πλημμεληματικής πλαστογραφίας του άρθρου 216 παρ. 1 ΠΚ και της απάτης νοείται αληθινή πραγματική συρροή, καθώς πλήττονται διαφορετικά έννομα αγαθά (στην πρώτη περίπτωση πλήττεται το υπόμνημα, ενώ στη δεύτερη περίπτωση η περιουσία). Αντιθέτως, μεταξύ της διακεκριμένης πλαστογραφίας, όπως αυτή τυποποιείται στο άρθρο 216 παρ. 3 ΠΚ και της απόπειρας απάτης, θεμελιώνεται φαινομενική πραγματική συρροή, καθώς η διάταξη του άρθρου 216 παρ. 3 ΠΚ δεν αναφέρεται μόνο στο έννομο αγαθό του υπομνήματος, αλλά και στη διακινδύνευση του εννόμου αγαθού της περιουσίας¹⁵⁰.

Ακόμα πιο σύνθετη είναι η περίπτωση συρροής κακουρηματικής πλαστογραφίας και τετελεσμένης απάτης. Κατά την πρώτη εκδοχή, θεμελιώνεται αληθινή συρροή όχι της κακουρηματικής, αλλά της πλημμεληματικής πλαστογραφίας του άρθρου 216 παρ. 1 και 2 ΠΚ και της κακουρηματικής απάτης του άρθρου 386 παρ.1 εδ. β' ΠΚ¹⁵¹. Κατά τη δεύτερη εκδοχή, *«η επέλευση της βλάβης στην κατ' άρθρο 216 § 3 ΠΚ πλαστογραφία, η οποία στοιχειοθετεί ολοκληρωμένη απάτη, μπορεί να θεωρηθεί ουσιαστική αποπεράτωση της κακουρηματικής πλαστογραφίας και να αποτελέσει συντιμωρητή μεταγενέστερη*

¹⁴⁹ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 135 Αν όμως η απάτη, που τελείται για λόγους εξασφάλισης, είναι βαρύτερη από την υπεξαίρεση, τότε η σχέση αντιστρέφεται και η υπεξαίρεση απορροφάται από την απάτη, Αντίθετα, η ΑΠ 1193 / 2019, διαθέσιμη από <http://www.areiospagos.gr/>, δέχτηκε ότι μεταξύ της κακουρηματικής υπεξαίρεσης (άρθρο 375 παρ. 2 εδ. α ΠΚ) και της πλημμεληματικής απάτης (άρθρο 386 ΠΚ) υφίσταται αληθινή πραγματική συρροή.

¹⁵⁰ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 137 επ. Αντίθετη άποψη οδηγεί σε μη επιτρεπτή διπλή αξιολόγηση

¹⁵¹ Σ. Παύλου/ Ι. Μπέκας/Α. Αποστολίδου, ό.π., σελ. 427, ο Μπέκας θεωρεί τη λύση αυτή ως αποδεκτή

πράξη»¹⁵². Έτσι, κατ' εφαρμογή της αρχής της ειδικότητας, τυγχάνει εφαρμογής αποκλειστικά η παράγραφος 3 του άρθρου 216 ΠΚ. Όμοια είναι και η περίπτωση συρροής μεταξύ απάτης και ψευδούς βεβαίωσης του άρθρου 242 ΠΚ.

Φαινομενική συρροή θεμελιώνεται μεταξύ του εγκλήματος της απάτης και των εγκλημάτων της λαθρεμπορίας, της φορολογικής απάτης, της καταπάτησης δασικής έκτασης και της απάτης περί τα παίγνια.

Αληθινή είναι η συρροή μεταξύ απάτης και κλοπής πνευματικής ιδιοκτησίας του άρθρου 66 του ν. 2121/1993, καθώς και μεταξύ απάτης και ψευδούς καταθέσεως του άρθρου 224 ΠΚ. Επιπρόσθετα, το αδίκημα της απάτης συρρέει αληθινά με το αδίκημα της αποδοχής προϊόντων εγκλήματος του άρθρου 394 ΠΚ, με το αδίκημα της υφαρπαγής ψευδούς βεβαίωσης του άρθρου 220 ΠΚ, με το αδίκημα της απιστίας δικηγόρου του άρθρου 233 ΠΚ και με το αδίκημα της υπεξαγωγής εγγράφων του άρθρου 222 ΠΚ¹⁵³.

2.1.8 Διακεκριμένες μορφές απάτης

Η βασική μορφή του εγκλήματος της απάτης, που τυποποιείται στο άρθρο 386 παρ. 1 εδ α' ΠΚ, απειλεί ποινή φυλάκισης, ενώ σε περίπτωση πρόκλησης ιδιαίτερα μεγάλης ζημίας, απειλείται φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών και χρηματική ποινή. Κατά το άρθρο 18 ΠΚ *«κάθε πράξη που τιμωρείται με φυλάκιση ή περιορισμό σε ειδικό κατάσταση κράτησης νέων ή μόνο με χρηματική ποινή ή παροχή κοινωφελούς εργασίας είναι πλημμέλημα»*. Επομένως, η βασική μορφή του εγκλήματος της απάτης εμπίπτει στην κατηγορία των πλημμελημάτων.

Η απλά διακεκριμένη μορφή της απάτης τυποποιείται στο άρθρο 386 παρ. 1, εδ. β' ΠΚ, σύμφωνα με το οποίο, σε περίπτωση που η ζημία υπερβαίνει συνολικά το ποσό των εκατόν είκοσι χιλιάδων ευρώ, επιβάλλεται κάθειρξη έως δέκα έτη και χρηματική ποινή. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο δράστης θα πρέπει να γνωρίζει ότι η πράξη του θα έχει ως αποτέλεσμα την πρόκληση ζημίας ποσού μεγαλύτερου των 120.000 ευρώ, καθότι κατά το άρθρο 30 παρ. 2 ΠΚ *«δεν καταλογίζονται στο δράστη περιστατικά που κατά το νόμο επαυξάνουν το αξιόποινο της πράξης του, αν τα αγνοούσε»*. Έτσι, λοιπόν, σε περίπτωση που ο δράστης δεν γνωρίζει ότι η ζημία, που θα προκαλέσει, υπερβαίνει το ποσό των 120.000 ευρώ, τιμωρείται για τη βασική μορφή του αδικήματος.

¹⁵² Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 138 επ.

¹⁵³ Σ. Παύλου / Γ. Μπέκας, ό.π., σελ. 326 επ., Σ. Παύλου/ Ι. Μπέκας/Α. Αποστολίδου, ό.π., σελ. 428, Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 139 επ.

Κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 405 ΠΚ, για την ποινική δίωξη, μεταξύ άλλων και των εγκλημάτων που προβλέπονται στο άρθρο 386 παρ. 1 ΠΚ, απαιτείται έγκληση. Επομένως, η βασική μορφή της απάτης, καθώς και η απλά διακεκριμένη μορφή του αδικήματος εμπίπτουν στα κατ'έγκληση διωκόμενα αδικήματα.

Στην παράγραφο 2 του άρθρου 386 ΠΚ τυποποιείται η ιδιαίτερα διακεκριμένη μορφή της απάτης. Για την κατάφασή της, απαιτείται η εγκληματική συμπεριφορά του δράστη να στρέφεται άμεσα είτε κατά του νομικού προσώπου του ελληνικού δημοσίου είτε κατά Ν.Π.Δ.Δ. είτε κατά Ο.Τ.Α. και η προκαλούμενη ζημία να υπερβαίνει συνολικά τις 120.000 ευρώ. Σε αυτήν την περίπτωση, επιβάλλεται κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή έως χίλιες ημερήσιες μονάδες. Η παραγραφή της εν λόγω πράξης είναι εικοσαετής.

Αξίζει να αναφερθεί ότι η συνολική ζημία μπορεί να προκύπτει από μια και μόνο απάτη, όμως μπορεί να προκύπτει και από την τέλεση απάτης σε αληθινή συρροή κατ'άρθρο 94 ΠΚ ή από έγκλημα κατ'εξακολούθηση (άρθρο 98 παρ. 2 ΠΚ)¹⁵⁴.

Επίσης, στην περίπτωση που καταφάσκεται μια πράξη απάτης, αλλά υπάρχουν περισσότεροι συναυτουργοί και ζημιωθέντες, για τον υπολογισμό της συνολικής ζημίας λαμβάνεται υπόψη το σύνολο του ποσού, χωρίς να πραγματοποιείται καταμερισμός ανάλογα με τον αριθμό δραστών και παθόντων¹⁵⁵. Έτσι, η εξαπάτηση από κοινού περισσότερων προσώπων, με μια πράξη και η πρόκληση συνολικής ζημίας ποσού μεγαλύτερου των 120.000 ευρώ θεμελιώνει την κακουργηματική μορφή της απάτης, χωρίς να απαιτείται κάποιος εκ των παθόντων να έχει ζημιωθεί με ποσό μεγαλύτερο των 120.000 ευρώ.

2.1.9 Προνομιούχες μορφές απάτης

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 387 ΠΚ, αν η ζημία, που προκλήθηκε από την τέλεση των εγκλημάτων της απάτης του άρθρου 386 ΠΚ και της απάτης με υπολογιστή του άρθρου 386^A ΠΚ, είναι μικρής αξίας, τυγχάνει εφαρμογής η διάταξη του άρθρου 377 ΠΚ. Το άρθρο 377 ΠΚ ορίζει ότι «αν τα εγκλήματα των άρθρων 372 και 375 παρ. 1 έχουν αντικείμενο πράγμα μικρής αξίας, επιβάλλεται χρηματική ποινή ή παροχή κοινωφελούς εργασίας. Αν, όμως, η πράξη τελέστηκε από ανάγκη για άμεση χρήση ή ανάλωση του αντικειμένου της κλοπής ή υπεξαίρεσης, το δικαστήριο μπορεί να κρίνει την

¹⁵⁴ ΑΠ 1576/2018, διαθέσιμη από <http://www.areiospagos.gr/>

¹⁵⁵ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 144

πράξη ατιμώρητη. Το πρώτο εδάφιο δεν εφαρμόζεται σε περίπτωση κλοπής ή υπεξαίρεσης που έχει ως αντικείμενο υλικό μέσο πληρωμής πλην των μετρητών». Έτσι, στην περίπτωση μας, αν η ζημία, που θα προκληθεί, έχει μικρή αξία, τότε επιβάλλεται χρηματική ποινή ή παροχή κοινωφελούς εργασίας. Αυτή η περίπτωση αποτελεί την απλά προνομιούχα μορφή του αδικήματος της απάτης. Περαιτέρω, αν εκτός από τη μικρή αξία της ζημίας συντρέχει και το στοιχείο της ανάγκης για άμεση χρήση ή κατανάλωση του πράγματος που αποκτήθηκε με την απάτη, τότε θεμελιώνεται η ιδιαίτερα προνομιούχα μορφή του αδικήματος. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, το δικαστήριο έχει την ευχέρεια να επιβάλει την αναφερθείσα ποινή ή να κρίνει την πράξη ατιμώρητη. Η τελευταία περίπτωση συνιστά λόγο δικαστικής άφεσης της ποινής. Η εν λόγω διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου δεν υπόκειται σε αναιρετικό έλεγχο¹⁵⁶.

2.2 Το αδίκημα της απάτης με υπολογιστή του άρθρου 386^A ΠΚ

2.2.1 Η ανάγκη εισαγωγής της διάταξης

Το άρθρο 386^A, υπό τον τίτλο «απάτη με υπολογιστή», εισήχθη στον Ποινικό Κώδικα δυνάμει του ν. 1805/1988¹⁵⁷. Η αρχική διατύπωση της διάταξης ήταν η εξής: *«Όποιος, με σκοπό να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο περιουσιακό όφελος, βλάπτει ξένη περιουσία, επηρεάζοντας τα στοιχεία υπολογιστή είτε με μη ορθή διαμόρφωση του προγράμματος είτε με επέμβαση κατά την εφαρμογή του είτε με χρησιμοποίηση μη ορθών ή ελλιπών στοιχείων είτε με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, τιμωρείται με τις ποινές του προηγούμενου άρθρου. Περιουσιακή βλάβη υφίσταται και αν τα πρόσωπα που την υπέστησαν είναι άδηλα. Για την εκτίμηση του ύψους της ζημίας είναι αδιάφορο αν παθόντες είναι ένα ή περισσότερα πρόσωπα».*

Πρόθεση του νομοθέτη ήταν η προστασία του έννομου αγαθού της περιουσίας από προσβολές που λαμβάνουν χώρα με τη χρήση της τεχνολογίας, η οποία σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιείται ως υποκατάστατο της ανθρώπινης δραστηριότητας¹⁵⁸.

¹⁵⁶ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 145

¹⁵⁷ Γ. Νούσκαλης, Απάτη με ηλεκτρονικό υπολογιστή (H/Y): Το παρελθόν και το μέλλον του άρθρου 386Α ΠΚ, ιδίως υπό το πρίσμα των εξελίξεων στο Συμβούλιο της Ευρώπης και στην Ευρωπαϊκή Ένωση ΠοινΔικ 2/2003, σελ. 178

¹⁵⁸ Ι. Ιγγλεζάκης, Δίκαιο πληροφορικής, 4η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2021 σελ. 406 που παραπέμπει σε Παπαδαμάκη

Αξίζει να αναφερθεί, όμως, ότι κατά τον χρόνο ψήφισης του ν. 1805/1988 το διαδικτυακό περιβάλλον ήταν πολύ διαφορετικό σε σχέση με τα σημερινά δεδομένα και η συνήθης εγκληματική συμπεριφορά, που έπληττε το έννομο αγαθό της περιουσίας με τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή και είχε ως στόχο την αποκόμιση περιουσιακού οφέλους, ήταν η χρήση κωδικού κάρτας αυτόματης τραπεζικής ανάληψης, χωρίς δικαίωμα¹⁵⁹.

Πριν την εισαγωγή του άρθρου 386^A ΠΚ, υπήρχε νομοθετικό κενό αναφορικά με τις περιπτώσεις πρόκλησης περιουσιακής βλάβης, κατόπιν επέμβασης του δράστη σε σύστημα πληροφορικής. Όπως αναλύθηκε ανωτέρω, η διάταξη του άρθρου 386 ΠΚ απαιτεί τη δημιουργία πλάνης σε φυσικό πρόσωπο, ως αποτέλεσμα της πράξης εξαπάτησης του δράστη. Η δε πράξη εξαπάτησης μπορεί να δημιουργηθεί με την εν γνώσει παράσταση ψευδών γεγονότων ως αληθινών ή την αθέμιτη απόκρυψη ή παρασιώπηση αληθινών γεγονότων. Είναι, λοιπόν, φανερό πως οι περιπτώσεις επηρεασμού ενός συστήματος πληροφορικής, με παρέμβαση στο λογισμικό ή στο υλικό ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή, καθώς και οι περιπτώσεις εισαγωγής ψευδών δεδομένων, με συνέπεια την πρόκληση περιουσιακής βλάβης, δεν μπορούν να υπαχθούν στην περίπτωση της απάτης του 386 ΠΚ. Κατά το προϊσχύσαν νομικό πλαίσιο, λοιπόν, οι περιπτώσεις αυτές δεν μπορούσαν να θεωρηθούν απάτη¹⁶⁰, εκτός εάν σε κάποιο σημείο της παρέμβασης είχε επιλοχώσει παραπλάνηση φυσικού προσώπου¹⁶¹.

Με σκοπό να καλυφθεί το εν λόγω νομοθετικό κενό, ο νομοθέτης εισήγαγε τη διάταξη του αρ. 386^A ΠΚ, κατά το πρότυπο της διάταξης 263a (Computerbetrug) του γερμανικού ΠΚ, στην οποία υπάγονταν οι περιπτώσεις προσβολής της περιουσίας με τη χρήση υπολογιστή, με επέμβαση κατά τη λειτουργία του υπολογιστή, χωρίς παραπλάνηση φυσικού προσώπου¹⁶². Ως εκ τούτου, η απάτη με υπολογιστή του άρθρου 386^A ΠΚ είναι ιδιώνυμο έγκλημα και όχι κάποια άλλη, πιο ειδική, μορφή απάτης¹⁶³. Με

¹⁵⁹ Γ. Νούσκαλης, *ό.π.*, σελ. 178

¹⁶⁰ Χρ. Μυλωνόπουλος, *Ηλεκτρονικοί υπολογιστές και ποινικό δίκαιο. Συμβολή στην ερμηνεία των άρθρων 13γ, 370B, 370Γ και 386Α Π.Κ. (άρθρ. 2-5 ν. 1805/88)*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1991, σελ. 54, Ι. Ιγγλεζάκης, *Δίκαιο πληροφορικής*, 4^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2021, σελ. 405 επ.

¹⁶¹ Α. Παπαδαμάκης, *ό.π.*, σελ. 153 επ.

¹⁶² Ι. Ιγγλεζάκης, *ό.π.*, σελ. 406

¹⁶³ ΑΠ 1087/2019, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

άλλα λόγια, η πράξη θα έμενε ατιμώρητη σε περίπτωση κατάργησης του άρθρου 386^A ΠΚ¹⁶⁴.

2.2.2 Η διαμόρφωση της διάταξης του άρθρου 386^A ΠΚ

Σύμφωνα με το άρθρο 8 της Σύμβασης της Βουδαπέστης *«Κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος λαμβάνει τα νομοθετικά και άλλα μέτρα που είναι αναγκαία για να ποινικοποιηθεί στο εσωτερικό του δίκαιο η από πρόθεση και άνευ δικαιώματος πρόκληση απώλειας ξένης περιουσίας δια της α. εισαγωγής, αλλοίωσης, διαγραφής ή καταστολής δεδομένων υπολογιστή, β. παρέμβασης στη λειτουργία ενός συστήματος υπολογιστή με δόλια ή αθέμιτη πρόθεση όπως, άνευ δικαιώματος, προσπορισθεί οικονομικό όφελος για τον ίδιο ή για άλλο πρόσωπο»*.

Σε αυτή την κατεύθυνση, με τον ν. 4411/2016 τροποποιήθηκε η διάταξη του άρθρου 386^A ΠΚ ως εξής: *«Όποιος, με σκοπό να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο περιουσιακό όφελος, βλάπτει ξένη περιουσία, επηρεάζοντας το αποτέλεσμα της διαδικασίας επεξεργασίας ψηφιακών δεδομένων είτε με τη μη ορθή διαμόρφωση προγράμματος υπολογιστή είτε με χρησιμοποίηση μη ορθών ή ελλιπών στοιχείων είτε με τη χωρίς δικαίωμα χρήση δεδομένων είτε με τη χωρίς δικαίωμα παρέμβαση σε πληροφοριακό σύστημα, τιμωρείται με τις ποινές του προηγούμενου άρθρου. Περιουσιακή βλάβη υφίσταται και αν τα πρόσωπα που την υπέστησαν είναι άδηλα. Για την εκτίμηση του ύψους της ζημίας είναι αδιάφορο αν οι παθόντες είναι ένα ή περισσότερα άτομα»*.

Όπως γίνεται αντιληπτό, η φράση «στοιχεία υπολογιστή» αντικαταστάθηκε από τη φράση «αποτέλεσμα της διαδικασίας ψηφιακών δεδομένων». Στο άρθρο 13 περίπτωση ζ του ΠΚ δίδεται αυθεντικός ορισμός των ψηφιακών δεδομένων σύμφωνα με τον οποίο *«ψηφιακά δεδομένα είναι η παρουσίαση γεγονότων, πληροφοριών ή εννοιών σε μορφή κατάλληλη προς επεξεργασία από πληροφοριακό σύστημα, συμπεριλαμβανομένου προγράμματος που παρέχει τη δυνατότητα στο πληροφοριακό σύστημα να εκτελέσει μία λειτουργία»*.

Αναφορικά με τους τρόπους τέλεσης του εγκλήματος, εισήχθησαν η «χωρίς δικαίωμα χρήση δεδομένων» και η «χωρίς δικαίωμα παρέμβαση σε πληροφοριακό σύστημα», ενώ απαλείφθηκαν η «επέμβαση κατά την εφαρμογή του προγράμματος» και η ρήτρα με «οποιοδήποτε άλλο τρόπο». Επιπρόσθετα, παρατηρείται διεύρυνση της

¹⁶⁴ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 153 επ.

προηγούμενης υπαλλαγής «επέμβαση κατά την εφαρμογή προγράμματος» και υποκατάσταση από τη χωρίς δικαίωμα παρέμβαση σε πληροφοριακό σύστημα¹⁶⁵.

Η τροποποίηση αυτή επέτρεψε την υπαγωγή όλων των περιπτώσεων μεταφοράς χρημάτων, κατόπιν υποκλοπής και χρήσης ορθών, ξένων κωδικών ή διείσδυσης σε πληροφοριακό σύστημα, στο έγκλημα της απάτης με υπολογιστή του αρ. 386^A ΠΚ¹⁶⁶. Στην αιτιολογική έκθεση του ως άνω νόμου, όμως, δεν έγινε καμία αναφορά σε δυο πολύ σημαντικές περιπτώσεις, στην περίπτωση που οι κωδικοί του web banking έχουν γνωστοποιηθεί από το θύμα στον δράστη, καθώς και στην περίπτωση που ο δράστης έχει την ιδιότητα του συνδικαιούχου σε τραπεζικό λογαριασμό¹⁶⁷.

Προκειμένου να καλυφθούν και άλλες περιπτώσεις, με τον ν. 4619/2019 η ως άνω διάταξη τροποποιήθηκε περαιτέρω ως εξής: *«Όποιος, με σκοπό να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο περιουσιακό όφελος, βλάπτει ξένη περιουσία, επηρεάζοντας το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας επεξεργασίας δεδομένων υπολογιστή: α) με τη μη ορθή διαμόρφωση προγράμματος υπολογιστή, β) με τη χωρίς δικαίωμα παρέμβαση στη λειτουργία προγράμματος ή συστήματος υπολογιστή, γ) με τη χρησιμοποίηση μη ορθών ή ελλιπών δεδομένων υπολογιστή, ιδίως δεδομένων αναγνώρισης της ταυτότητας, δ) με τη χωρίς δικαίωμα εισαγωγή, αλλοίωση, διαγραφή ή εξάλειψη δεδομένων υπολογιστή, ιδίως δεδομένων αναγνώρισης της ταυτότητας, ή ε) με τη χωρίς δικαίωμα αξιοποίηση λογισμικού προορισμένου για τη μετακίνηση χρημάτων τιμωρείται με φυλάκιση και χρηματική ποινή. Αν η ζημία που προκλήθηκε υπερβαίνει συνολικά το ποσό των 120.000 ευρώ, επιβάλλεται κάθειρξη έως δέκα έτη και χρηματική ποινή».*

Τέλος, με το άρθρο 93 του ν. 4851/2021, η περ. ε' του πρώτου εδαφίου της παρ. 1 του άρθρου 386Α ΠΚ τροποποιήθηκε ως προς το πλαίσιο ποινής, με την προσθήκη της περίπτωσης ιδιαίτερα μεγάλης προξενθείσας ζημίας και του αντίστοιχου πλαισίου ποινής και το άρθρο 386Α διαμορφώθηκε ως εξής: *« Όποιος, με σκοπό να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο περιουσιακό όφελος, βλάπτει ξένη περιουσία, επηρεάζοντας το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας επεξεργασίας δεδομένων υπολογιστή: α) με τη μη ορθή διαμόρφωση προγράμματος υπολογιστή, β) με τη χωρίς δικαίωμα παρέμβαση*

¹⁶⁵ Ι. Μοροζίνης, Η μεταφορά χρημάτων με χρήση υπηρεσιών ηλεκτρονικής τραπεζικής ως ποινικώς κολάσιμη συμπεριφορά υπό το πρίσμα των εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας και της περιουσίας, σε: Δαλακούρα, ό.π., σελ. 170

¹⁶⁶ Ι. Μοροζίνης, ό.π., σελ. 170

¹⁶⁷ Ι. Μοροζίνης, ό.π., σελ. 171

στη λειτουργία προγράμματος ή συστήματος υπολογιστή, γ) με τη χρησιμοποίηση μη ορθών ή ελλιπών δεδομένων υπολογιστή, ιδίως δεδομένων αναγνώρισης της ταυτότητας, δ) με τη χωρίς δικαίωμα εισαγωγή, αλλοίωση, διαγραφή ή εξάλειψη δεδομένων υπολογιστή, ιδίως δεδομένων αναγνώρισης της ταυτότητας, ή ε) με τη χωρίς δικαίωμα αξιοποίηση λογισμικού προορισμένου για τη μετακίνηση χρημάτων τιμωρείται με φυλάκιση, και αν η ζημία που προξενήθηκε είναι ιδιαίτερα μεγάλη, με φυλάκιση τουλάχιστον τριών (3) μηνών και χρηματική ποινή. Αν η ζημία που προκλήθηκε υπερβαίνει συνολικά το ποσό των εκατόν είκοσι χιλιάδων (120.000) ευρώ, επιβάλλεται κάθειρξη έως δέκα (10) έτη και χρηματική ποινή.»

2.2.3 Αντικειμενική υπόσταση

Η διατύπωση της διάταξης του άρ. 386^A ΠΚ φαίνεται να ακολουθεί αυτή του άρ. 386 ΠΚ, ωστόσο, δεν γίνεται αναφορά σε πράξη εξαπάτησης, αλλά σε μορφές συμπεριφοράς, οι οποίες έχουν ως κατεύθυνση τον επηρεασμό του αποτελέσματος μιας διαδικασίας επεξεργασίας δεδομένων του υπολογιστή. Υποκείμενο της τέλεσης του αδικήματος μπορεί να είναι οιοσδήποτε, ενώ το έννομο αγαθό που πλήττεται είναι και σε αυτή την περίπτωση η περιουσία¹⁶⁸.

Το έγκλημα του αρ. 386^A ΠΚ εμπίπτει στην κατηγορία των υπαλλακτικώς μικτών εγκλημάτων και οι τρόποι τέλεσής του είναι περιοριστικά και όχι ενδεικτικά οι εξής: α) η μη ορθή διαμόρφωση προγράμματος υπολογιστή, β) η χωρίς δικαίωμα¹⁶⁹ παρέμβαση στη λειτουργία προγράμματος ή συστήματος υπολογιστή, γ) η χρησιμοποίηση μη ορθών ή ελλιπών δεδομένων υπολογιστή, ιδίως δεδομένων αναγνώρισης της ταυτότητας, δ) η χωρίς δικαίωμα εισαγωγή, αλλοίωση, διαγραφή ή εξάλειψη δεδομένων υπολογιστή, ιδίως δεδομένων αναγνώρισης της ταυτότητας, ή ε) η χωρίς δικαίωμα αξιοποίηση λογισμικού προορισμένου για τη μετακίνηση χρημάτων.

Αναφορικά με τον πρώτο τρόπο τέλεσης της πράξης, ο Παπαδαμάκης¹⁷⁰ δέχεται ότι στη μη ορθή διαμόρφωση του προγράμματος εμπίπτουν οι περιπτώσεις προγραμμάτων που έχουν δημιουργηθεί έτσι ώστε να επιφέρουν περιουσιακή βλάβη («εκ

¹⁶⁸ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ. 56, Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 155

¹⁶⁹ Χωρίς δικαίωμα χρήση δεδομένων είναι η χρήση που γίνεται χωρίς την συναίνεση του δικαιούχου ή χωρίς την ύπαρξη άλλου νόμιμου δικαιολογητικού λόγου, Ι. Μοροζίνης, ό.π., σελ 174

¹⁷⁰ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 158. Παράδειγμα μη ορθής διαμόρφωσης προγράμματος αποτελεί ένα πρόγραμμα τραπεζικού ιδρύματος που επιβαρύνει τους πελάτες κατά ένα ευρώ παραπάνω από τις προβλεπόμενες επιβαρύνσεις.

κατασκευής»). Ο Μυλωνόπουλος¹⁷¹ υποστηρίζει ότι σε αυτή την περίπτωση εμπίπτουν οι περιπτώσεις δημιουργίας νέου προγράμματος, καθώς και η προσθήκη ή αλλοίωση κ.ά. λογικών βημάτων του προγράμματος, όπως επίσης και οποιαδήποτε μεταβολή του αρχικού προγράμματος. Όπως έχει αναφέρει χαρακτηριστικά, μη ορθό πρόγραμμα είναι αυτό που δεν ανταποκρίνεται «στην κοινωνικά αποδεκτή αποστολή για την οποία προορίζεται». Κατά την άποψή του, για να χαρακτηριστεί ένα πρόγραμμα ως ορθό δεν αρκεί, απλώς, να εκπληρώνει την αποστολή του (αντικειμενική θεωρία) ή να ταυτίζεται με τη βούληση του κατόχου που το διατηρεί νομίμως (υποκειμενική θεωρία).

Στον δεύτερο τρόπο τέλεσης, εμπίπτει οποιαδήποτε επέμβαση στη ροή ενός προγράμματος, δηλαδή κατά την εφαρμογή του, με τη χρήση πληκτρολογίου (console manipulation), καθώς και οποιαδήποτε επέμβαση στο υλικό του ηλεκτρονικού υπολογιστή (hardware). Δεν εμπίπτουν εδώ οι περιπτώσεις επέμβασης στην έξοδο των στοιχείων (output manipulation)¹⁷². Το πρόγραμμα θα πρέπει να χρησιμοποιείται τη στιγμή που λαμβάνουν χώρα οι μεθοδεύσεις, οι οποίες αλλάζουν τη λειτουργία του ή τη λειτουργία του συστήματος του υπολογιστή¹⁷³.

Στην τρίτη περίπτωση, της χρήσης μη ορθών στοιχείων ή ελλιπών στοιχείων, εμπίπτουν οι περιπτώσεις κατά τις οποίες είτε τα δεδομένα δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα είτε αυτά εκφράζουν μόνο ένα μέρος της πραγματικότητας και η παράλειψη αυτή αποτελεί ένα κρίσιμο στοιχείο για την επεξεργασία τους. Παράδειγμα αποτελεί η εισαγωγή στον υπολογιστή δεδομένων, τα οποία αφορούν τέκνα που δεν υπάρχουν, προκειμένου να καταστεί δυνατή η λήψη επιδόματος πολυτέκνου¹⁷⁴. Τα στοιχεία, τα οποία δεν είναι ορθά ή είναι ελλιπή, θα πρέπει να αφορούν γεγονότα και όχι απλές αξιολογικές κρίσεις. Τέτοια στοιχεία, για παράδειγμα, είναι αυτά που οδηγούν στην αναγνώριση της ταυτότητας ενός προσώπου¹⁷⁵. Αξίζει να αναφερθεί ότι σε

¹⁷¹ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ. 549 επ. Παραδείγματα: Δεν μπορεί να θεωρηθεί ορθό ένα πρόγραμμα, το οποίο έχει διαμορφωθεί κατά τη βούληση του νομίμου κατόχου του ,ήτοι τραπεζικού υπαλλήλου, έτσι ώστε να υπολογίζει και να εισπράττει μεγαλύτερους τόκους. Επίσης, δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη το κριτήριο της εκπλήρωσης της αποστολής του προγράμματος για τον χαρακτηρισμό τους ως ορθό, διότι η πράξη του δράστη στο προηγούμενο παράδειγμα θα έμενε ατιμώρητη, εφόσον το πρόγραμμα θα λειτουργούσε σύμφωνα με το σκοπό του.

¹⁷² Ι. Ιγγλεζάκης, ό.π., σελ. 408

¹⁷³ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 158

¹⁷⁴ Ι. Ιγγλεζάκης, ό.π., σελ. 408

¹⁷⁵ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 159

περίπτωση που παρεμβάλλεται κάποιο φυσικό πρόσωπο, θα πρέπει να εξετάζεται εάν το πρόσωπο αυτό απλώς παραλαμβάνει τα δεδομένα, χωρίς να ελέγχει την ορθότητά τους ή εάν προβαίνει και στον έλεγχο των δεδομένων και έχει την ιδιότητα του αποδέκτη-ελεγκτή. Η πρώτη περίπτωση στοιχειοθετεί το αδίκημα του άρθρου 386^A ΠΚ, ενώ η δεύτερη το αδίκημα του άρθρου 386 ΠΚ¹⁷⁶.

Στην τέταρτη περίπτωση, εμπίπτουν οι μεθοδεύσεις που συνεπάγονται εκμετάλλευση της λειτουργίας του ηλεκτρονικού υπολογιστή. Η χωρίς δικαίωμα εισαγωγή, αλλοίωση, διαγραφή ή εξάλειψη δεδομένων υπολογιστή, ιδίως δεδομένων αναγνώρισης της ταυτότητας δεν προκαλεί επηρεασμό των δεδομένων του υπολογιστή ή του προγράμματος. Ο δράστης, με τη χωρίς δικαίωμα χρήση κωδικών e-banking ή κωδικού PIN, απλώς εκμεταλλεύεται τη λειτουργία του υπολογιστή και με δική του ενέργεια προκαλεί την περιουσιακή βλάβη, καταχωρώντας ορθούς κωδικούς. Ο ηλεκτρονικός υπολογιστής εξακολουθεί να λειτουργεί κανονικά¹⁷⁷.

Τέλος, στη χωρίς δικαίωμα αξιοποίηση λογισμικού προορισμένου για τη μετακίνηση χρημάτων εμπίπτουν περιπτώσεις, όπως η μη εξουσιοδοτημένη αντικατάσταση κάρτας κινητού τηλεφώνου SIM (SIM swapping), που επιτρέπουν την πρόσβαση σε δεδομένα, τα οποία βρίσκονται στη συσκευή, με σκοπό τον προσπορισμό παράνομου περιουσιακού οφέλους¹⁷⁸.

2.2.4 Ο επηρεασμός των στοιχείων του υπολογιστή «με οποιονδήποτε άλλον τρόπο» κατά την προϊσχύσασα διάταξη

Ένας από τους τρόπους τέλεσης του αδικήματος του άρθρου 386^A ΠΚ, κατά τη διατύπωση της προϊσχύσασας διάταξης, ήταν ο επηρεασμός των στοιχείων του υπολογιστή «με οποιονδήποτε άλλον τρόπο». Η συγκεκριμένη διατύπωση ήταν ευρύτερη της αντίστοιχης γερμανικής διάταξης¹⁷⁹ και είχε ως στόχο να καλύψει συμπεριφορές που δεν είχαν προβλεφθεί, αλλά προέκυπταν, λόγω της ραγδαίας τεχνολογικής ανάπτυξης¹⁸⁰.

Οι περιπτώσεις ανάληψης χρημάτων από μη δικαιούμενο πρόσωπο, για παράδειγμα με τη χρήση κλεμμένης μαγνητικής κάρτας, ελλείπει ειδικότερης ρύθμισης,

¹⁷⁶ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 158 επ.

¹⁷⁷ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 159 επ.

¹⁷⁸ Ι. Ιγγλεζάκης, ό.π., σελ. 409 επ.

¹⁷⁹ Χρ. Μυλωνόπουλος, ό.π., σελ. 552

¹⁸⁰ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 161

υπάγονταν σε αυτόν τον τρόπο τέλεσης¹⁸¹. Ωστόσο, η νομολογία ήταν αντίθετη σε αυτή την άποψη, καθώς είχε δεχτεί ότι δεν στοιχειοθετείται το αδίκημα της απάτης με υπολογιστή στις περιπτώσεις ανάληψης χρημάτων από μηχάνημα αυτόματης ανάληψης (ΑΤΜ), καθότι δεν υφίσταται επηρεασμός των στοιχείων του υπολογιστή¹⁸². Η αόριστη και γενική αυτή ρύθμιση εξαλείφθηκε και στη θέση της συγκεκριμενοποιήθηκαν οι εξής τρόποι τέλεσης: α) χωρίς δικαίωμα εισαγωγή, αλλοίωση, διαγραφή ή εξάλειψη δεδομένων υπολογιστή, ιδίως δεδομένων ταυτότητας και β) χωρίς δικαίωμα αξιοποίηση λογισμικού προορισμένου για τη μετακίνηση χρημάτων¹⁸³.

2.2.5 Υποκειμενική υπόσταση

Τα στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης της απάτης με υπολογιστή του άρθρου 386^Α ΠΚ μπορούν να επικαλύπτονται με οποιαδήποτε μορφή δόλου, επομένως αρκεί και ο ενδεχόμενος δόλος. Στη διάταξη είναι ρητώς διατυπωμένο και ένα ακόμη στοιχείο, ο σκοπός παράνομου περιουσιακού οφέλους. Το στοιχείο, λοιπόν, του προσπορισμού παράνομου περιουσιακού οφέλους θα πρέπει να επικαλύπτεται με άμεσο δόλο, πρώτου βαθμού. Συνεπώς, πρόκειται για έγκλημα υπερχειλούς υποκειμενικής υπόστασης.

2.2.6 Απόπειρα

Η απόπειρα είναι νοητή στο αδίκημα της απάτης με υπολογιστή. Για τη θεμελίωσή της, θα πρέπει να υφίσταται αρχή εκτέλεσης της πράξης, με την έναρξη επηρεασμού, αλλά να μην έχει επέλθει η περιουσιακή ζημία. Αξίζει να αναφερθεί ότι πριν την τροποποίηση της διάταξης του άρθρου 386^Α ΠΚ δυνάμει του ν. 4411/2016, η εκκίνηση ενός προγράμματος με αναληθή δεδομένα, καθώς και η ανάπτυξη ενός προγράμματος με ανακριβή δεδομένα συνιστούσαν προπαρασκευαστικές πράξεις¹⁸⁴. Οι πράξεις αυτές, πλέον, όπως θα αναλυθεί εν συνεχεία, καθίστανται αξιόποινες.

¹⁸¹ Χρ. Μυλωνόπουλος, *ό.π.*, σελ. 552

¹⁸² Ι. Ιγγλεζάκης, σελ. 409 επ.

¹⁸³ Α. Παπαδαμάκης, *ό.π.*, σελ. 161

¹⁸⁴ Χρ. Μυλωνόπουλος, Ποινικό δίκαιο. Ειδικό μέρος. Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (άρθρα 372-384 ΠΚ), εγκλήματα κατά της περιουσίας (άρθρα 385-406Α ΠΚ), εγκλήματα περί τα υπομνήματα (άρθρα 216-223ΠΚ), 3η έκδοση, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, 2016, σελ. 558, Α. Παπαδαμάκης, *ό.π.*, σελ. 162 επ.

2.2.7 Ποινικοποίηση προπαρασκευαστικών πράξεων

Η παράγραφος 2 του άρθρου 386Α ΠΚ ορίζει ότι «*όποιος κατασκευάζει, διαθέτει ή κατέχει πρόγραμμα ή σύστημα υπολογιστή που προορίζεται για τη διάπραξη του εγκλήματος της παρ. 1 τιμωρείται με φυλάκιση έως δύο (2) έτη και χρηματική ποινή. Απαλλάσσεται από κάθε ποινή όποιος καταστρέφει με δική του θέληση το παραπάνω πρόγραμμα ή σύστημα υπολογιστή πριν το χρησιμοποιήσει για τη διάπραξη του εγκλήματος της παρ. 1.*». Όπως γίνεται αντιληπτό, ο νομοθέτης επέκτεινε, σε αυτή την περίπτωση, το αξιόποινο στις προπαρασκευαστικές αυτές πράξεις, στην κατεύθυνση του άρθρου 6 της Σύμβασης της Βουδαπέστης.

Όπως, ορθώς, επισημαίνει ο Παπαδαμάκης, θα πρέπει να υφίσταται κάποια «*διακριτή χωροχρονική εγγύτητα*»¹⁸⁵ ανάμεσα στις πράξεις που περιγράφονται στην παράγραφο 2 του άρθρου 386^Α ΠΚ και στην επικείμενη τέλεση του αδικήματος της απάτης με υπολογιστή. Σε αντίθετη περίπτωση, ελλοχεύει ο κίνδυνος της ανεξέλεγκτης ποινικοποίησης συμπεριφορών όσων έχουν ως αντικείμενο απασχόλησης την ανάπτυξη προγραμμάτων ή συστημάτων υπολογιστή.

2.2.8 Συμμετοχή

Άσπες οι μορφές συμμετοχικής δράσης είναι δυνατές. Έτσι, είναι δυνατή η ηθική αυτουργία, η απλή και άμεση συνέργεια, καθώς και η συναυτουργία¹⁸⁶.

2.2.9 Συρροή

Όπως ήδη αναφέρθηκε, για την κατάφαση του εγκλήματος της κοινής απάτης του άρθρου 386 ΠΚ απαιτείται η παραπλάνηση φυσικού προσώπου. Συνεπώς, δεν μπορούν να υπαχθούν οι περιπτώσεις του άρθρου 386^Α ΠΚ στο έγκλημα της κοινής απάτης, καθώς όπως αναλύθηκε ανωτέρω για την τέλεση του εγκλήματος «*απάτη με υπολογιστή*» του άρθρου 386^Α ΠΚ απαιτείται επηρεασμός του αποτελέσματος διαδικασίας επεξεργασίας δεδομένων, χωρίς να μεσολαβεί παραπλάνηση φυσικού προσώπου. Επομένως, τα δύο εγκλήματα τελούν σε σχέση αμοιβαίου αποκλεισμού και η μεταξύ τους αληθινή συρροή αποκλείεται¹⁸⁷.

¹⁸⁵Α. Παπαδαμάκης, *ό.π.*, σελ. 163

¹⁸⁶Α. Παπαδαμάκης, *ό.π.*, σελ. 163

¹⁸⁷Α. Παπαδαμάκης, *ό.π.*, σελ. 163, ΕφΔυτΣτερΕλλ 68/2014, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

Εντούτοις, είναι δυνατή η αληθινή συρροή του αδικήματος της απάτης με υπολογιστή του άρθρου 386^Α ΠΚ με το αδίκημα της φθοράς ξένης ιδιοκτησίας του άρθρου 378 ΠΚ, με το αδίκημα της πλαστογραφίας με χρήση του άρθρου 216 § 1 ΠΚ¹⁸⁸, καθώς και με το αδίκημα του άρθρου 22 του ν. 2472/1997, για την προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα¹⁸⁹.

2.2.10 Διακεκριμένες μορφές απάτης με υπολογιστή

Η βασική μορφή της απάτης με υπολογιστή του άρθρου 386^Α ΠΚ τιμωρείται με φυλάκιση και χρηματική ποινή (άρθρο 386^Α παρ. 1 εδ. α' ΠΚ). Σε περίπτωση που προκλήθηκε ζημία μεγαλύτερη των 120.000 ευρώ, θεμελιώνεται η απλά διακεκριμένη μορφή του αδικήματος και επιβάλλεται κάθειρξη έως 10 έτη και χρηματική ποινή (άρθρο 386^Α παρ. 1 εδ. β' ΠΚ).

Στην 3^η παράγραφο του άρθρου 386^Α ΠΚ ορίζεται η ιδιαίτερα διακεκριμένη μορφή του αδικήματος. Έτσι, αν το αδίκημα της απάτης με υπολογιστή στρέφεται άμεσα κατά του νομικού προσώπου του ελληνικού δημοσίου, των Ν.Π.Δ.Δ. ή των Ο.Τ.Α. και η προκληθείσα ζημία υπερβαίνει συνολικά τις 120.000 ευρώ, επιβάλλεται ποινή καθείρξεως τουλάχιστον 10 ετών και χρηματική ποινή έως 1.000 ημερήσιες μονάδες. Η συγκεκριμένη πράξη έχει εικοσαετή παραγραφή.

2.2.11 Προνομιούχες μορφές απάτης με υπολογιστή

Σύμφωνα με τα οριζόμενα του άρθρου 387 ΠΚ, αν η ζημία που επήλθε από τα αδικήματα των άρθρων 386 ΠΚ και 386^Α ΠΚ είναι μικρής αξίας, τυγχάνει εφαρμογής η διάταξη του άρθρου 377 ΠΚ. Έτσι, η απλά προνομιούχα μορφή του αδικήματος της απάτης με υπολογιστή θεμελιώνεται, όταν η προκληθείσα ζημία έχει μικρή αξία και επιβάλλεται χρηματική ποινή ή παροχή κοινωφελούς εργασίας.

Η ιδιαίτερα προνομιούχα μορφή της απάτης με υπολογιστή καταφάσκει όταν πέρα από τη μικρή αξία της ζημίας συντρέχει και το στοιχείο της ανάγκης για άμεση χρήση ή κατανάλωση του πράγματος που αποκτήθηκε με την τέλεση του αδικήματος. Εδώ, εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου να επιβάλει την ανωτέρω

¹⁸⁸ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 163, ΑΠ 1087/2019, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, Το αδίκημα όμως της κακουργηματικής απάτης με υπολογιστή σε απόπειρα απορροφάται από την κακουργηματική πλαστογραφία με χρήση λόγω φαινομενικής συρροής

¹⁸⁹ Σ. Παύλου/ Ι. Μπέκας/Α. Αποστολίδου, ό.π., σελ. 428, όπου ο Μπέκας αναφέρει ότι οι προβλεπόμενες ποινές του άρθρου 22 του ν. 2472/1997 είναι βαρύτερες σε σχέση με τις αντίστοιχες του άρθρου 386^Α ΠΚ.

ποινή ή να κρίνει την πράξη ατιμώρητη. Σε περίπτωση που το δικαστήριο κρίνει την πράξη ατιμώρητη, έχουμε λόγο δικαστικής άφεσης της ποινής.

Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 386^A παρ. 2 εδ. β' ΠΚ, όποιος προβαίνει στην εκούσια καταστροφή προγράμματος ή πληροφοριακού συστήματος, πριν τη χρήση για τη διάπραξη του εγκλήματος του άρθρου 386^A παρ. 1 ΠΚ, απαλλάσσεται από κάθε ποινή.

2.3 Χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή και διάκριση μεταξύ απάτης μέσω υπολογιστή και απάτης με υπολογιστή

Κατά τη σύγκριση των διατάξεων των άρθρων 386 και 386^A ΠΚ προκύπτει ότι το έννομο αγαθό που προστατεύεται και στις δυο περιπτώσεις είναι η περιουσία. Περαιτέρω, όπως γίνεται αντιληπτό, τα δυο αυτά αδικήματα εμφανίζουν κάποια κοινά στοιχεία, αλλά και σημαντικές διαφοροποιήσεις, τόσο στην αντικειμενική όσο και στην υποκειμενική τους υπόσταση. Αναφορικά με την αντικειμενική υπόσταση των δυο αδικημάτων, παρατηρούμε ότι και στα δυο αδικήματα δράστης μπορεί να είναι οιοσδήποτε. Για να στοιχειοθετηθεί το αδίκημα του άρθρου 386 ΠΚ, αλλά και αυτό του άρθρου 386^A ΠΚ απαιτείται η επέλευση περιουσιακής ζημίας. Επίσης, και στα δυο αδικήματα θα πρέπει να υπάρχει υλική αντιστοιχία σκοπούμενου περιουσιακού οφέλους και περιουσιακής βλάβης. Τέλος, κοινό στοιχείο αποτελεί και η προσφορότητα της συμπεριφοράς του δράστη να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε κάποιον τρίτο παράνομο περιουσιακό όφελος.

Πέρα από τα αναφερθέντα κοινά στοιχεία, εμφανίζονται κάποιες ουσιώδεις διαφοροποιήσεις. Σημαντικά διαφορετική εμφανίζεται η τυποποιημένη εγκληματική συμπεριφορά του δράστη. Για τη θεμελίωση του αδικήματος της απάτης μέσω υπολογιστή του άρθρου 386 ΠΚ ο δράστης θα πρέπει να εξαπατά κάποιο φυσικό πρόσωπο, χρησιμοποιώντας ως μέσο ή όργανο έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή, με την παράσταση ψευδούς γεγονότος ως αληθινού, την αθέμιτη απόκρυψη αληθινού γεγονότος, την αθέμιτη παρασιώπηση αληθινού γεγονότος. Αντιθέτως, το αδίκημα της απάτης με υπολογιστή του άρθρου 386^A ΠΚ στοιχειοθετείται στην περίπτωση επέλευσης της περιουσιακής βλάβης αποκλειστικά από τον επηρεασμό του αποτελέσματος μιας διαδικασίας επεξεργασίας δεδομένων του υπολογιστή, δηλαδή κατόπιν της επέμβασης του δράστη κατά τη διαδικασία είτε του προγραμματισμού του

συστήματος είτε της επεξεργασίας των δεδομένων και σε οποιοδήποτε στάδιο της λειτουργίας του υπολογιστή.

Έτσι, δεν καταφάσκει το αδίκημα της κοινής απάτης του άρθρου 386 ΠΚ, αλλά αυτό της απάτης με υπολογιστή του άρθρου 386Α ΠΚ, όταν ο δράστης επεμβαίνει ευθέως στην εξέλιξη του προγράμματος ή και στα μηχανικά μέρη του υπολογιστή και α) με τη μη ορθή διαμόρφωση προγράμματος υπολογιστή, β) με τη χωρίς δικαίωμα παρέμβαση σε πληροφοριακό σύστημα, γ) με τη χρησιμοποίηση μη ορθών ή ελλιπών ψηφιακών δεδομένων υπολογιστή, ιδίως δεδομένων αναγνώρισης της ταυτότητας, δ) με τη χωρίς δικαίωμα εισαγωγή, αλλοίωση, διαγραφή, μετάδοση ή εξάλειψη ορθών ψηφιακών δεδομένων υπολογιστή, ιδίως ψηφιακών δεδομένων αναγνώρισης της ταυτότητας, ε) με τη χωρίς δικαίωμα αξιοποίηση λογισμικού προορισμένου για τη μετακίνηση χρημάτων ή νομισματικής αξίας, προκαλεί αποτέλεσμα διαφορετικό από εκείνο που θα προέκυπτε από την κανονική διεξαγωγή της διαδικασίας της επεξεργασίας των δεδομένων και έτσι προκαλεί βλάβη ξένης περιουσίας προς όφελος του ίδιου ή τρίτου προσώπου.

Όταν, όμως, ο υπολογιστής χρησιμοποιείται ως μέσο ή όργανο, με σκοπό την παραπλάνηση κάποιου φυσικού προσώπου, το οποίο είναι υπεύθυνο για τη λήψη αποφάσεων ή τη διενέργεια ελέγχου ή είναι αρμόδιο να εγκρίνει ή να χορηγεί κλπ., τότε η εγκληματική συμπεριφορά συνιστά το αδίκημα της κοινής απάτης του άρθρου 386 ΠΚ. Επομένως, κοινή απάτη του άρθρου 386 ΠΚ θεμελιώνεται και στην περίπτωση που ο ηλεκτρονικός υπολογιστής χρησιμοποιείται ως μέσο/όργανο, με την πληκτρολόγηση αναληθών ποσών και το φυσικό πρόσωπο που παραπλανάται προβαίνει στην περιουσιακή διάθεση¹⁹⁰.

Όσον αφορά τη σύγκριση των υποκειμενικών υποστάσεων, η πράξη εξαπάτησης, όπως τυποποιείται στο άρθρο 386 ΠΚ, θα πρέπει να επικαλύπτεται είτε με δόλο σκοπού είτε με αναγκαίο δόλο, ενώ η συμπεριφορά του δράστη, όπως τυποποιείται στο άρθρο 386^Α ΠΚ, μπορεί να επικαλύπτεται ακόμα και με ενδεχόμενο δόλο. Περαιτέρω, τα κοινά στοιχεία της αντικειμενικής υπόστασης των δυο αδικημάτων, ήτοι η περιουσιακή ζημία, η υλική αντιστοιχία σκοπούμενου περιουσιακού οφέλους και περιουσιακής βλάβης και η προσφορότητα της συμπεριφοράς του δράστη να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε

¹⁹⁰ Γ. Μπουρμάς, Στοιχεία απάτης με υπολογιστή κατ'άρθρον 386Α ΠΚ και διάκριση αυτής από την κοινή απάτη του άρθρου 386ΠΚ, ΠοινΧρ 2001, σελ. 468 επ., ΑΠ 813 / 2015, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 131/2013, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

κάποιον τρίτο παράνομο περιουσιακό όφελος μπορούν και στις δυο περιπτώσεις να επικαλύπτονται με οποιαδήποτε μορφή δόλου, επομένως αρκεί και ο ενδεχόμενος. Και τα δυο αδικήματα έχουν υπερχειλή υποκειμενική υπόσταση, καθώς σε αμφότερα απαιτείται το στοιχείο του περιουσιακού οφέλους, το οποίο πρέπει να επικαλύπτεται με άμεσο δόλο πρώτου βαθμού.

Τέλος, και για τα δυο αδικήματα προβλέπονται προνομιούχες και διακεκριμένες παραλλαγές, οι οποίες τιμωρούνται με το ίδιο πλαίσιο ποινής.

2.4 Ο τόπος τέλεσης

2.4.1 Ο τόπος τέλεσης του εγκλήματος σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο

Τα τοπικά όρια ισχύος των ελληνικών ποινικών νόμων ορίζονται στο πρώτο Κεφάλαιο του Γενικού Μέρους του ΠΚ και συγκεκριμένα στα άρθρα 5 έως 11. Σύμφωνα με το άρθρο 5 ΠΚ, το οποίο απηχεί την αρχή της εδαφικότητας, *«Οι ελληνικοί ποινικοί νόμοι εφαρμόζονται σε όλες τις πράξεις που τελέστηκαν στο έδαφος της επικράτειας, ακόμη και από αλλοδαπούς. Επίσης εφαρμόζονται και στις πράξεις συμμετοχής που τελέστηκαν στο έδαφος της ελληνικής επικράτειας, αν η κύρια πράξη, για την οποία δεν υπάρχει δικαιοδοσία των ελληνικών ποινικών δικαστηρίων, είναι αξιόποινη και κατά τους ελληνικούς ποινικούς νόμους. Πλοία ή αεροσκάφη ελληνικά θεωρούνται έδαφος της επικράτειας οπουδήποτε και αν βρίσκονται, εκτός αν σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο υπόκεινται σε αλλοδαπό νόμο»*.

Η τέλεση της πράξης στο «έδαφος της επικράτειας» αποτελεί συνδεδετικό στοιχείο με την ελληνική έννομη τάξη¹⁹¹. Η θεμελιώδης αυτή αρχή του διεθνούς ποινικού δικαίου απορρέει από την αντίληψη, σχετικά με την κρατική κυριαρχία¹⁹². Θετική έκφανση της κρατικής κυριαρχίας αποτελεί η εξουσία εφαρμογής του εθνικού νόμου, ενώ αρνητική έκφανση αποτελεί το δικαίωμα ενός κράτους να μην επιτρέπει την παρέμβαση άλλου κράτους στο εσωτερικό της έννομης τάξης του.

Σύμφωνα με το άρθρο 16 ΠΚ, το οποίο υιοθετεί την αρχή της ενότητας, *«Τόπος τέλεσης της πράξης θεωρείται ο τόπος όπου ο υπαίτιος διέπραξε ολικά ή μερικά την αξιόποινη ενέργεια ή παράλειψη, καθώς και ο τόπος όπου επήλθε ή, σε περίπτωση απόπειρας, έπρεπε να επέλθει σύμφωνα με την πρόθεσή του το αποτέλεσμα»*.

¹⁹¹ Δ. Κιούπης, σε Θ. Δαλακούρα, Ηλεκτρονικό έγκλημα, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2019, σελ. 42

¹⁹² Δ. Κιούπης, σε Θ. Δαλακούρα, ό.π., σελ. 42 που παραπέμπει στον Μυλωνόπουλο

Από τον συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 5 παρ. 1 ΠΚ και 16 ΠΚ, προκύπτει ότι στο πεδίο εφαρμογής των ελληνικών ποινικών νόμων εμπίπτει το σύνολο των τόπων από την αρχή εκτέλεσης της πράξης έως την ολοκλήρωση του εγκλήματος και την επέλευση του αποτελέσματος. Η διαπίστωση αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία, μεταξύ άλλων, για τα εγκλήματα αποστάσεως, δηλαδή για τις περιπτώσεις κατά τις οποίες η εκδήλωση της συμπεριφοράς του δράστη λαμβάνει χώρα σε τόπο διάφορο του τόπου επέλευσης του αποτελέσματος ή εμφανίζονται περισσότερα αποτελέσματα και τα ενδιάμεσα επέρχονται σε διαφορετικό κράτος, για τα διαρκή εγκλήματα, στα οποία η εγκληματική συμπεριφορά λαμβάνει χώρα σε περισσότερους τόπους, καθώς και για τα σύνθετα εγκλήματα ¹⁹³.

2.4.2 Ο τόπος τέλεσης του διαδικτυακού εγκλήματος

Ο προσδιορισμός του τόπου τέλεσης του διαδικτυακού εγκλήματος έχει προκαλέσει έντονο προβληματισμό, λόγω της ιδιομορφίας του διαδικτύου. Συνήθως, υπάρχει φυσική απόσταση ανάμεσα στο υποκείμενο της εγκληματικής συμπεριφοράς και στο αποτέλεσμα της πράξης του. Κατά τον Κιούπη¹⁹⁴, δεν είναι ορθό να κάνουμε λόγο για τόπο τέλεσης του διαδικτυακού εγκλήματος, γενικά και αόριστα, αλλά κρίνεται αναγκαία η ad hoc εξειδίκευση της αξιόποινης πράξης και η μετέπειτα ένταξή της σε κάποια κατηγορία. Ο τόπος τέλεσης ενός αδικήματος, που εμπίπτει αφενός στην κατηγορία των διαδικτυακών εγκλημάτων και αφετέρου στην κατηγορία των εγκλημάτων αποτελέσματος, δεν μπορεί να είναι ίδιος με τον τόπο τέλεσης ενός διαδικτυακού εγκλήματος που ανήκει στην κατηγορία των εγκλημάτων αφηρημένης διακινδύνευσης.

Η εφαρμογή των διατάξεων, που αφορούν στα εγκλήματα του φυσικού χώρου, στις περιπτώσεις των διαδικτυακών εγκλημάτων, χωρίς τις απαιτούμενες τροποποιήσεις, θα είχε ως αποτέλεσμα την υπερβολική διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής των εθνικών νόμων και κατ'επέκταση τη διεύρυνση των ορίων της ποινικής δικαιοδοσίας του κάθε κράτους¹⁹⁵.

¹⁹³ Δ. Κιούπης, σε Θ. Δαλακούρα, ό.π., σελ. 43 επ.

¹⁹⁴ Δ. Κιούπης, ό.π., σελ. 47, Δ. Κιούπης, Δημοσίευση ιστοσελίδων με αξιόποιο περιεχόμενο, ΠΛογ 2001, 398

¹⁹⁵ Δ. Κιούπης, ό.π., σελ. 48

Η οριοθέτηση του πεδίου εφαρμογής των ποινικών νόμων, αναφορικά με το διαδικτυακό έγκλημα, αποτελεί ένα σύνθετο ζήτημα και η ρύθμισή του, διεθνώς, μέσω κάποιας σχετικής σύμβασης, δεν προβλέπεται στο άμεσο μέλλον. Προς το παρόν, μπορεί να λάβει χώρα η εφαρμογή των εθνικών κανόνων διεθνούς ποινικού δικαίου, κατόπιν των απαιτούμενων προσαρμογών, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του διαδικτύου¹⁹⁶.

Προς αυτήν την κατεύθυνση προσανατολίζεται η πρόταση εφαρμογής της αρχής της εδαφικότητας με κάποιες διαφοροποιήσεις ανάλογα με το είδος της πράξης και τη διαδικτυακή επικοινωνία: α) στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο χρήστης προβαίνει στην ανάρτηση δεδομένων και τρίτοι αποκτούν με δική τους ενέργεια πρόσβαση στα δεδομένα αυτά, ως τόπος τέλεσης της πράξης του χρήστη ορίζεται ο τόπος της φυσικής του παρουσίας, κατά τον χρόνο ανάρτησης των δεδομένων αυτών και ο τόπος αποθήκευσης των δεδομένων στους διακομιστές, υπό την προϋπόθεση ότι ο τόπος αποθήκευσης είναι γνωστός στον χρήστη, β) στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο χρήστης αποστέλλει τα δεδομένα σε τρίτους, τόπος τέλεσης της πράξης θεωρείται και ο τόπος επέλευσης του αποτελέσματος (βλάβη, συγκεκριμένος κίνδυνος)¹⁹⁷.

Αναφορικά με τον τόπο τέλεσης του αδικήματος της απάτης με υπολογιστή, έχουν υποστηριχθεί διάφορες απόψεις με σημαντικότερες: α) τη θεωρία του τόπου αποτελέσματος, β) τη θεωρία του τόπου ενέργειας, γ) τη θεωρία του βαρύνοντος τόπου και δ) τη μικτή θεωρία. Εκ των αναφερθέντων, η κρατούσα είναι η τελευταία, η οποία αποτελεί έναν συνδυασμό των θεωριών του τόπου ενέργειας και του τόπου αποτελέσματος¹⁹⁸. Περαιτέρω, από τον συνδυασμό της αρχής της εδαφικότητας και της θεωρίας της ενότητας, προκύπτει ότι εφόσον η επέλευση του αποτελέσματος, δηλαδή της βλάβης ή του κινδύνου, λαμβάνει χώρα στην ελληνική επικράτεια, τόπος τέλεσης του διαδικτυακού εγκλήματος είναι η Ελλάδα¹⁹⁹.

¹⁹⁶ Δ. Κιούπης, ό.π., σελ. 61

¹⁹⁷ Δ. Κιούπης, ό.π., σελ. 62

¹⁹⁸ Γ. Ζέκος, Διαδίκτυο & τεχνητή νοημοσύνη στο ελληνικό δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2022, σελ. 391

¹⁹⁹ Γ. Ζέκος, ό.π., σελ. 391, Δ. Κιούπης, ό.π., σελ. 49

2.5 Έμπρακτη μετάνοια και απαλλαγή από την ποινή

Όπως προκύπτει από τη διάταξη του άρθρου 405 παρ. 2 ΠΚ²⁰⁰, είναι δυνατή η εξάλειψη του αξιοποίνου, μεταξύ άλλων, των εγκλημάτων, που προβλέπονται στο άρθρο 386 ΠΚ, στο άρθρο 386^A παρ. 1 και 3 ΠΚ, καθώς και στο άρθρο 386B. Για να εξαλειφθεί το αξιόποινο του αδικήματος, θα πρέπει ο υπαίτιος να προβεί, εκουσίως, σε πλήρη ικανοποίηση του προσώπου, που ζημιώθηκε από τη συμπεριφορά του, χωρίς να υποστεί παράνομη βλάβη τρίτο πρόσωπο. Η ικανοποίηση του παθόντος πρέπει να λάβει χώρα πριν την πρώτη εξέταση του υπαιτίου ως υπόπτου ή κατηγορουμένου. Σε περίπτωση που ο υπαίτιος ικανοποιήσει μόνο μερικώς τον ζημιωθέντα, το αξιόποινο εξαλείφεται μόνο κατά το αντίστοιχο μέρος.

Όπως γίνεται αντιληπτό, το άρθρο 405 παρ.2 ΠΚ μπορεί να τύχει εφαρμογής όχι μόνο στην περίπτωση της βασικής μορφής της απάτης, αλλά και στη διακεκριμένη, ακόμα και στην κακουργηματική μορφή του αδικήματος. Αξίζει να αναφερθεί ότι η εξάλειψη του αξιοποίνου συνιστά προσωπικό λόγο απαλλαγής από την ποινή, καθώς απαλλάσσεται μόνο εκείνος, που προβαίνει σε πλήρη ικανοποίηση του προσώπου, που υπέστη ζημία. Σε περίπτωση συμμετοχής άλλων προσώπων, η ικανοποίηση του ζημιωθέντος συνιστά «υποχρέωση εις ολόκληρον»²⁰¹.

Κατά τον Παπαδαμάκη²⁰², για να καταφαθεί η έμπρακτη μετάνοια, απαιτείται μια μεταστροφή του δράστη, η οποία δεν είναι απαραίτητο να είναι ηθική. Αρκεί η εκούσια εντελής ικανοποίηση- αποζημίωση του παθόντος. Αδιάφορο παραμένει εάν ο δράστης αλλάζει γνώμη γιατί φοβάται την ενδεχόμενη σύλληψή του και την επιβολή ποινής. Ο Μπέκας²⁰³ υποστηρίζει τη «θεωρία της λογικής του εγκληματία», σύμφωνα με την οποία

²⁰⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 405 παρ. 2 ΠΚ «Το αξιόποινο των εγκλημάτων που προβλέπονται στο άρθρο 386, στις παρ. 1 και 3 του άρθρου 386Α και στα άρθρα 386B, 387, 389, 390, 394, 397 και 404 εξαλείφεται αν ο υπαίτιος, με δική του θέληση και πριν από την πρώτη εξέτασή του ως υπόπτου ή κατηγορουμένου ικανοποιήσει εντελώς τον ζημιωθέντα χωρίς παράνομη βλάβη τρίτου. Η μερική μόνο ικανοποίηση εξαλείφει το αξιόποινο κατά το αντίστοιχο μόνο μέρος».

²⁰¹ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 146

²⁰² Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 146

²⁰³ Σ. Παύλου/ Ι. Μπέκας/ Α. Αποστολίδου, ό.π., σελ 407 Αν και ένας έμπειρος απατεώνας θα αποζημιώνει στην προκειμένη περίπτωση το θύμα, επειδή υπάρχουν αποδεικτικά στοιχεία που καθιστούν σίγουρη την καταδίκη του, τότε ελλείπει το στοιχείο του εκούσιου. Αν όμως ένας έμπειρος εγκληματίας δεν θα προέβαινε σε αποζημίωση του θύματος, λόγω του μικρού ρίσκου αποκάλυψής του, τότε ο συγκεκριμένος δράστης προβαίνει σε εκούσια μετάνοια.

αν ένας έμπειρος εγκληματίας – απατεώνας θα επέλεγε την αποζημίωση του θύματος, τότε ελλείπει το στοιχείο του εκούσιου.

Όπως έχει ήδη λεχθεί, η πλήρης ικανοποίηση του παθόντος πρέπει να λάβει χώρα πριν την εξέταση του δράστη ως υπόπτου ή κατηγορουμένου. Αυτό σημαίνει ότι σε περίπτωση που ο δράστης λάβει κλήση, υπό την ιδιότητα του υπόπτου, από την αστυνομική αρχή που είναι αρμόδια, δεν μπορεί να εφαρμοστεί το άρθρο 405 παρ. 2 ΠΚ.

Η έμπρακτη μετάνοια, λοιπόν, είναι δυνατόν να αποκλειστεί ακόμα και πριν την κίνηση της ποινικής δίωξης, ενώ μπορεί να τύχει εφαρμογής και μετά από αυτή υπό την προϋπόθεση ότι ο κατηγορούμενος δεν έχει κλητευθεί για απολογία. Αξίζει να επισημανθεί ότι σε περίπτωση που ο δράστης εξετασθεί από διοικητική/ ελεγκτική αρχή δεν αποκλείεται η εφαρμογή του άρθρου 405 παρ. 2 ΠΚ. Το ίδιο ισχύει και σε περίπτωση που ο δράστης έχει εξετασθεί μόνο ως απλός μάρτυρας²⁰⁴.

Επιπροσθέτως, η μερική ικανοποίηση μπορεί να έχει ως συνέπεια τη μετατροπή μιας μορφής απάτης σε άλλη. Έτσι, είναι εφικτή η μετατροπή της διακεκριμένης μορφής απάτης κατά το άρθρο 386 παρ. 1 εδ. β' ΠΚ στη βασική μορφή απάτης κατά το άρθρο 386 παρ. 1 εδ. α' ΠΚ, σε περίπτωση που ο δράστης προβαίνει σε μερική ικανοποίηση του θύματος και το ποσό που απομένει δεν ξεπερνά τις 120.000 ευρώ.

Το δικαστήριο εξετάζει αυτεπαγγέλτως τη συνδρομή της έμπρακτης μετάνοιας, ενώ δεν υποχρεούται να αιτιολογήσει τη μη συνδρομή της, εφόσον αυτή δεν προκύπτει από τα στοιχεία της υποθέσεως και δεν προβληθεί σχετικός αυτοτελής ισχυρισμός εκ μέρους του κατηγορουμένου. Η υπαγωγή των στοιχείων της έμπρακτης μετάνοιας στο άρθρο 405 παρ. 2 ΠΚ εμπίπτει σε αναιρετικό έλεγχο²⁰⁵.

Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 405 παρ. 3 εδ. α' ΠΚ²⁰⁶ είναι δυνατή η απαλλαγή από κάθε ποινή, εάν ο δράστης προβεί σε εντελή ικανοποίηση του ζημιωθέντος έως την αμετάκλητη παραπομπή του στο ακροατήριο. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η αποδεδειγμένη καταβολή του κεφαλαίου και των τόκων υπερημερίας από την ημέρα τέλεσης του αδικήματος.

²⁰⁴ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 146 επ.

²⁰⁵ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 147

²⁰⁶ Κατά το άρθρο 405 παρ. 3 εδ. α' ΠΚ «Εάν ο υπαίτιος των εγκλημάτων που αναφέρονται στην προηγούμενη παράγραφο μέχρι την αμετάκλητη παραπομπή του στο ακροατήριο ικανοποιήσει εντελώς τον ζημιωθέντα, καταβάλλοντας αποδεδειγμένα το κεφάλαιο και τους τόκους υπερημερίας, από την ημέρα τέλεσης του εγκλήματος, απαλλάσσεται από κάθε ποινή».

Τέλος, κατά το άρθρο 405 παρ. 3 εδ. β' ΠΚ²⁰⁷, ο δράστης της πλημμεληματικής μορφής της απάτης δύναται να απαλλαγεί από κάθε ποινή, εάν προβεί σε εντελή ικανοποίηση του ζημιωθέντος, με αποδεδειγμένη καταβολή κεφαλαίου και τόκων υπερημερίας, μέχρι το πέρας της αποδεικτικής διαδικασίας στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο.

2.6 Ποινική συνδιαλλαγή

Η ποινική συνδιαλλαγή εισήχθη στον ΚΠΔ δυνάμει του ν. 3904/2010, αποτελώντας το άρθρο 308B ΚΠΔ. Παρόλο που η αρχική της μορφή αντιμετωπίστηκε με έντονες επιφυλάξεις και ανέκυψαν προβλήματα κατά την εφαρμογή της, διαπιστώθηκε ότι ο εν λόγω θεσμός πρέπει να διατηρηθεί, αλλά και να ενισχυθεί²⁰⁸.

Ο εναλλακτικός αυτός τρόπος απονομής ποινικής δικαιοσύνης προωθεί την αποσυμφόρηση των δικαστικών υποθέσεων και ευθυγραμμίζεται με την απαίτηση της αποκατάστασης της δικαιοκής ειρήνης²⁰⁹. Μέσω της ποινικής συνδιαλλαγής είναι δυνατή η αποκατάσταση του έννομου αγαθού, που έχει πληγεί, μετά το χρονικό σημείο της έναρξης της ποινικής δίωξης. Αξίζει να αναφερθεί ότι η εφαρμογή τέτοιων διαδικασιών παρουσιάζει μεγάλη επιτυχία σε ΗΠΑ, Μ. Βρετανία και Ιταλία, καθώς ένα μεγάλο ποσοστό των ποινικών υποθέσεων και συγκεκριμένα 60-86 τοις εκατό επιλύεται κατά αυτόν τον τρόπο²¹⁰.

Με τον νέο ΚΠΔ προβλέπονται τρία διαδικαστικά στάδια ποινικής συνδιαλλαγής που μπορούν να τύχουν εφαρμογής. Το πρώτο στάδιο προβλέπεται στο άρθρο 301 ΚΠΔ και σύμφωνα με αυτό, η ποινική συνδιαλλαγή μπορεί να λάβει χώρα από την άσκηση της ποινικής δίωξης μέχρι την τυπική περάτωση της ανάκρισης. Μεταξύ άλλων, το άρθρο 301 ΚΠΔ μπορεί να εφαρμοστεί και στα κακουργήματα κατά της ιδιοκτησίας και της περιουσίας υπό την προϋπόθεση της απουσίας βίας ή απειλής.

Ο κατηγορούμενος, εφόσον επιθυμεί να υπαχθεί στη ρύθμιση του αρ. 301 ΚΠΔ, υποβάλλει το σχετικό αίτημα. Ο εισαγγελέας καλεί τον κατηγορούμενο και τον παθόντα σε συνδιαλλαγή και ορίζει προθεσμία δεκαπέντε ημερών, προκειμένου να συνταχθεί το

²⁰⁷ Κατά το άρθρο 405 παρ. 3 εδ. β' ΠΚ «Η διάταξη του προηγούμενου εδαφίου εφαρμόζεται και για τα πλημμελήματα που προβλέπονται στα ίδια άρθρα μέχρι το τέλος της αποδεικτικής διαδικασίας στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο».

²⁰⁸ Αιτιολογική Έκθεση σχΚΠΔ

²⁰⁹ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ 149

²¹⁰ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ 149 επ.

πρακτικό συνδιαλλαγής. Στο πρακτικό αυτό θα πρέπει να περιέχεται η ομολογία του κατηγορουμένου, καθώς και να βεβαιώνεται η εντελής ικανοποίηση του παθόντος. Η δεκαπενθήμερη προθεσμία δύναται να παραταθεί, κατόπιν σχετικού αιτήματος ενός εκ των διαδίκων ή αυτεπαγγέλτως.

Τη σύνταξη του σχετικού πρακτικού ακολουθεί η διαβίβασή του από τον εισαγγελέα πλημμελειοδικών, η οποία πρέπει να λάβει χώρα εντός πέντε ημερών. Ο αρμόδιος εισαγγελέας διαβιβάζει, εκτός από το πρακτικό και τη δικογραφία στον εισαγγελέα εφετών. Ο τελευταίος εισάγει την υπόθεση στο Μονομελές Εφετείο, με απευθείας κλήση.

Το δικαστήριο, κατόπιν της εκτίμησης τόσο του πρακτικού συνδιαλλαγής όσο και της λοιπής δικογραφίας, κηρύσσει την ενοχή του κατηγορουμένου και επιβάλλει ποινή, που δεν υπερβαίνει το ένα έτος. Σε περίπτωση που συντρέχουν επιβαρυντικές περιστάσεις, η ποινή δεν υπερβαίνει τα δυο έτη. Συνεπώς, για την απάτη του άρθρου 386 παρ.1 εδ. β΄ ΠΚ, επιβάλλεται ποινή φυλάκισης μέχρι ενός έτους, ενώ στην περίπτωση της παρ. 2 του άρθρου 386 ΠΚ επιβάλλεται ποινή φυλάκισης μέχρι δύο έτη²¹¹.

Κατά το δεύτερο στάδιο, η ποινική συνδιαλλαγή μπορεί να λάβει χώρα μετά την τυπική περάτωση της ανάκρισης και μέχρι την έκδοση παραπεμπτικού βουλεύματος ή τη διατύπωση σύμφωνης γνώμης του προέδρου εφετών για απευθείας παραπομπή του κατηγορουμένου στο ακροατήριο (άρθρο 302 παρ. 1 ΚΠΔ). Σε αυτή την περίπτωση, ο κατηγορούμενος υποβάλλει το αίτημά του στον εισαγγελέα ενώπιον του οποίου εκκρεμεί η δικογραφία και διατάσσεται περαιτέρω ανάκριση. Η πρόταση του εισαγγελέα προς το δικαστικό συμβούλιο ή τον πρόεδρο εφετών ανακαλείται και ακολουθείται η διαδικασία που προβλέπεται στο άρθρο 301 ΚΠΔ.

Κατά το τρίτο στάδιο, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 302 παρ. 2 ΚΠΔ, ο κατηγορούμενος μπορεί να υποβάλει αίτημα για ποινική συνδιαλλαγή *«μετά την έκδοση παραπεμπτικού βουλεύματος ή μετά την διατύπωση σύμφωνης γνώμης του προέδρου εφετών κατά το άρθρο 309 παρ. 2 και μέχρι την επίδοση κλήσης ή κλητηρίου θεσπίσματος στον κατηγορούμενο»*. Σε αυτήν την περίπτωση, ο εισαγγελέας εισάγει το σχετικό αίτημα στο αρμόδιο για την εκδίκαση της υπόθεσης δικαστήριο. Περαιτέρω, σε περίπτωση που έχει λάβει χώρα επίδοση κλήσης ή κλητηρίου θεσπίσματος και η ορισθείσα δικάσιμος τοποθετείται σε διάστημα μεγαλύτερο των τεσσάρων μηνών, μπορεί να οριστεί νέα

²¹¹ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ 149 επ.

δικάσιμος, για την εισαγωγή του αιτήματος του κατηγορουμένου, κατόπιν απόσυρσης της υποθέσεως από την προηγούμενη ορισθείσα δικάσιμο.

Επιπρόσθετα, το δικαστήριο μπορεί να διακόψει τη συζήτηση της υποθέσεως και να ορίσει προθεσμία έως δεκαπέντε ημέρες, προκειμένου να συνταχθεί το πρακτικό συνδιαλλαγής. Το σχετικό πρακτικό πρέπει να περιλαμβάνει την ομολογία του κατηγορουμένου, καθώς και τη βεβαίωση της πλήρους ικανοποίησης του ζημιωθέντος.

Τα στοιχεία της δικογραφίας, καθώς και το σχετικό πρακτικό τίθενται υπόψη του δικαστηρίου, το οποίο κηρύσσει την ενοχή του κατηγορουμένου. Αναφορικά με τα κακουργήματα, η ποινή που επιβάλλεται δεν μπορεί να υπερβαίνει τα δυο έτη, επί επιβαρυντικών περιστάσεων η ποινή δεν μπορεί να υπερβαίνει τα τρία έτη και αναφορικά με τα πλημμελήματα η επιβαλλόμενη ποινή δεν μπορεί να υπερβαίνει τους έξι και δώδεκα μήνες αντίστοιχα. Έτσι, στην περίπτωση που η ποινική συνδιαλλαγή λαμβάνει χώρα μετά την έκδοση παραπεμπτικού βουλεύματος και μέχρι το πέρας της αποδεικτικής διαδικασίας στον πρώτο βαθμό, το δικαστήριο δύναται να επιβάλλει ποινή φυλάκισης έως δυο έτη, για την απάτη του άρθρου 386 παρ. 1 εδ. β' ΠΚ, ενώ για την διακεκριμένη μορφή του αδικήματος της απάτης, που προβλέπεται στο άρθρο 386 παρ. 2 ΠΚ το δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει ποινή φυλάκισης έως τρία έτη. Για την πλημμεληματική μορφή της απάτης του άρθρου 386 παρ. 1 εδ. α' ΠΚ, επιβάλλεται ποινή φυλάκισης έως έξι μήνες.

Οι πράξεις που ορίζονται στο άρθρο 301 παρ. 1 ΚΠΔ διατηρούν τον κακουργηματικό τους χαρακτήρα, ανεξάρτητα από την εφαρμογή της ποινικής συνδιαλλαγής.

2.7 Αποχή από την ποινική δίωξη

2.7.1 Αποχή από την ποινική δίωξη πλημμελημάτων υπό όρους

Κατά το άρθρο 48 παρ. 2 ΚΠΔ, είναι δυνατή η αποχή από την ποινική δίωξη, μεταξύ άλλων και των πλημμελημάτων, που προβλέπονται στα άρθρα 386 παρ. 1 εδ. α' ΠΚ, 386Α παρ. 1 ΠΚ και 386Β παρ. 1 περ. α' ΠΚ.

Συγκεκριμένα, ο εισαγγελέας πλημμελειοδικών, με τη σύμφωνη γνώμη του οριζόμενου από τον διευθύνοντα το δικαστήριο πρωτοδίκη και υπό την προϋπόθεση ότι συντρέχουν επαρκείς ενδείξεις ενοχής, έχει την ευχέρεια προσωρινής αποχής από την ποινική δίωξη, με αιτιολογημένη διάταξή του και υπό τον όρο της πλήρους αποκατάστασης της προκληθείσας ζημίας. Έτσι, καλείται προς εμφάνιση ενώπιον του

αρμοδίου εισαγγελέα το πρόσωπο, στο οποίο αποδίδεται η πράξη. Εφόσον κρίνεται αναγκαίο, καλείται πρώτα ο ζημιωθείς.

Σύμφωνα με την παράγραφο 3 του αρ. 48 ΚΠΔ, προ της έναρξης της διαδικασίας, λαμβάνει χώρα ενημέρωση του παθόντος. Ο παθών έχει δικαίωμα να διατυπώσει τις απόψεις του στον εισαγγελέα, είτε εγγράφως είτε προφορικά. Ο εισαγγελέας εκτιμά ελεύθερα τις διατυπωθείσες απόψεις.

Ο αρμόδιος εισαγγελέας τάσσει στον καθ' ου οι όροι χρονικό διάστημα που δεν υπερβαίνει τους έξι μήνες, το οποίο δύναται να παραταθεί για τρεις μήνες. Είναι δυνατή η τροποποίηση ή άρση ειδικότερων όρων, κατόπιν της συναίνεσης του καθ' ου οι όροι (άρθρο 48 παρ. 4 ΚΠΔ). Σε περίπτωση εκπλήρωσης των όρων, ο εισαγγελέας εκδίδει διάταξη οριστικής αποχής από την ποινική δίωξη (άρθρο 48 παρ. 5 ΚΠΔ). Σε περίπτωση μη τήρησης των όρων, απαγορεύεται να αξιοποιηθεί η αρχική συναίνεση του προσώπου, στο οποίο αποδίδεται η πράξη, σε βάρος του, στα επόμενα στάδια της διαδικασίας (άρθρο 48 παρ. 6 ΚΠΔ).

2.7.2 Αποχή από την ποινική δίωξη κακουργημάτων υπό όρους

Κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 49 παρ. 1 ΚΠΔ, είναι δυνατή η αποχή από την ποινική δίωξη και της κακουργηματικής μορφής της απάτης, ωστόσο υπό διαφορετικές προϋποθέσεις. Η διάταξη του άρθρου 49 ΚΠΔ εφαρμόζεται, μεταξύ άλλων, στις περιπτώσεις των αδικημάτων, που προβλέπονται στα άρθρα 386 παρ.1 εδ. β' ΠΚ, 386 παρ.2 ΠΚ, 386Α παρ.1 εδ. β' ΠΚ, 386Α παρ. 3 ΠΚ και 386Β παρ.1 περ. β' ΠΚ.

Και σε αυτή την περίπτωση, ο αρμόδιος εισαγγελέας, με τη σύμφωνη γνώμη του οριζόμενου από τον διευθύνοντα το δικαστήριο πρωτοδίκη, έχει τη δυνατότητα προσωρινής αποχής από την ποινική δίωξη, σε περίπτωση επαρκών ενδείξεων ενοχής και υπό τον όρο πλήρους αποκατάστασης της ζημίας.

Σε αντίθεση με τα οριζόμενα στο άρθρο 48 ΚΠΔ, το πρόσωπο, στο οποίο αποδίδεται η πράξη, καλείται προς εμφάνιση ενώπιον του εισαγγελέα, μετά ή διά συνηγόρου, ενώ καλείται και ο παθών.

Ως αποκατάσταση, σε περίπτωση απόπειρας, νοείται η χρηματική ικανοποίηση του παθόντος, λόγω ηθικής βλάβης. Προκειμένου να τύχουν εφαρμογής οι διατάξεις περί αποχής, η χρηματική ικανοποίηση δεν μπορεί να υπερβαίνει το ποσό των τριάντα χιλιάδων ευρώ, με την επιφύλαξη διεκδίκησης αξιώσεων που υπερβαίνουν το ποσό αυτό ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων. Περαιτέρω, σε περίπτωση συμμετοχής, η καταβολή

χρηματικού ποσού ωφελεί όλους τους συμμετόχους, ακόμα και αν αυτή πραγματοποιείται μόνο από έναν. Εάν κάποιος από τους συμμετόχους δεν επιθυμεί να ακολουθηθεί η εν λόγω διαδικασία, τότε η υπόθεση χωρίζεται και για αυτόν εφαρμόζεται η τακτική διαδικασία (άρθρο 49 παρ. 1 ΚΠΔ).

Η προθεσμία, που τάσσεται για την αποκατάσταση της ζημίας, δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη των οκτώ μηνών, ενώ μπορεί να παραταθεί για επιπλέον τέσσερις μήνες (άρθρο 49 παρ. 2 ΚΠΔ).

Σύμφωνα με τα οριζόμενα στην παράγραφο 3, σε περίπτωση που λάβει χώρα πλήρης αποκατάσταση της ζημίας, ο εισαγγελέας εκδίδει σχετική διάταξη αποχής από την ποινική δίωξη, *«υπό τον όρο ότι ο υπαίτιος δεν θα τελέσει ομοειδές κακούργημα ή πλημμέλημα εντός τριετίας από την έκδοση της ως άνω διάταξης»*. Έτσι, η αποχή από την ποινική δίωξη γίνεται οριστική, σε περίπτωση που παρέλθει η προβλεπόμενη τριετία και δεν τελεστεί κάποια ομοειδής αξιόποινη πράξη (άρθρο 49 παρ. 3 ΚΠΔ).

2.8 Ποινική Διαπραγμάτευση

Κατά το άρθρο 303 ΚΠΔ, ο κατηγορούμενος δύναται να αιτηθεί την έναρξη ποινικής διαπραγμάτευσης, η οποία μπορεί να έχει ως αντικείμενο αποκλειστικά την επιβλητέα κύρια ή παρεπόμενη ποινή. Το ως άνω αίτημα μπορεί να υποβληθεί έως την τυπική περάτωση της κύριας ανάκρισης ή της προανάκρισης. Η διαδικασία αυτή προβλέπεται μόνο για τις περιπτώσεις των εγκλημάτων που διώκονται αυτεπαγγέλτως, ενώ εξαιρούνται τα κακούργηματα για τα οποία προβλέπεται και η ποινή ισόβιας κάθειρξης, καθώς και τα προβλεπόμενα στο άρθρο 187Α ΠΚ και στο δέκατο ένατο κεφάλαιο του ΠΚ (άρθρο 303 παρ. 1 ΚΠΔ).

Την υποβολή του αιτήματος του κατηγορουμένου ακολουθεί η διαβίβαση της δικογραφίας στον αρμόδιο εισαγγελέα, ο οποίος εξετάζει αν η συγκεκριμένη ποινική υπόθεση μπορεί να υπαχθεί στη διαδικασία της διαπραγμάτευσης. Ο εισαγγελέας λαμβάνει υπόψη τόσο τις περιστάσεις τέλεσης της πράξης όσο και την προσωπικότητα του κατηγορουμένου, ενώ καλεί τον τελευταίο να εμφανισθεί ενώπιόν του άρθρο (303 παρ. 2 ΚΠΔ).

Σε περίπτωση μη επίτευξης συμφωνίας μεταξύ εισαγγελέα και κατηγορουμένου, η αίτηση του κατηγορουμένου λογίζεται ως μη υποβληθείσα, το σχετικό υλικό καταστρέφεται και η ποινική διαδικασία συνεχίζεται κανονικά. Σε περίπτωση επίτευξης συμφωνίας σχετικά με την επιβλητέα ποινή, συντάσσεται το σχετικό πρακτικό

διαπραγμάτευσης, το οποίο περιλαμβάνει την ομολογία του κατηγορουμένου, τη συμφωνηθείσα ποινή και τον τρόπο έκτισής της. Η συμφωνηθείσα ποινή στα κακουργήματα που τιμωρούνται με ποινή κάθειρξης μέχρι δέκα έτη δεν μπορεί να υπερβαίνει τα πέντε έτη φυλάκισης, στα κακουργήματα που τιμωρούνται με κάθειρξη άνω των δέκα ετών δεν μπορεί να υπερβαίνει τα επτά έτη, στα πλημμελήματα δεν μπορεί να υπερβαίνει τα δύο έτη, ενώ στα κακουργήματα που τιμωρούνται με πρόσκαιρη κάθειρξη δεν μπορεί να είναι κατώτερη των δύο ετών (άρθρα 303 παρ. 3 και 4 ΚΠΔ).

Κατά το άρθρο 303 παρ. 7 ΚΠΔ, η διαπραγμάτευση μπορεί να λάβει χώρα και ενώπιον του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου έως την έναρξη της αποδεικτικής διαδικασίας. Σε αυτή την περίπτωση, πραγματοποιείται διεξαγωγή της διαδικασίας μεταξύ του κατηγορουμένου και του εισαγγελέα της έδρας.

Η διαδικασία της ποινικής διαπραγμάτευσης μπορεί να τύχει εφαρμογής στις περιπτώσεις των αυτεπαγγέλτως διωκόμενων κακουργημάτων των άρθρων 386 παρ. 2 και 386^A παρ. 3 ΠΚ. Όμως, ο θεσμός της ποινικής συνδιαλλαγής «*νομικά και λογικά μονοπωλεί και εν τέλει εξαντλεί τη σχετική διαδικασία αποκατάστασης*»²¹².

²¹² Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 150

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

3 Ποινική αξιολόγηση ιδιαίτερων εγκληματικών συμπεριφορών

3.1 Η χωρίς δικαίωμα ανάληψη μετρητών από ΑΤΜ

3.1.1 Εισαγωγή

Το 1939, ο Luther George Simjian συνέλαβε την ιδέα της δημιουργίας ενός αυτόματου μηχανήματος αναλήψεων. Μετά την υλοποίηση της ιδέας αυτής και την κατοχύρωση είκοσι διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, κατάφερε να πείσει την τράπεζα της Νέας Υόρκης «City Bank of New York» να εγκαταστήσει για πρώτη φορά στα χρονικά ένα τέτοιο μηχάνημα. Ωστόσο, οι πελάτες της τράπεζας δεν έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, σχετικά με τις αυτόματες αναλήψεις και έτσι το μηχάνημα αποσύρθηκε μισό χρόνο μετά. Η πρώτη αυτόματη συναλλαγή, όπως γίνεται αντιληπτή στη σύγχρονη εποχή, πραγματοποιήθηκε στις 27 Ιουνίου 1967, μέσω μιας συσκευής αυτόματης ανάληψης μετρητών (cash dispenser) στο Λονδίνο. Η χρήση της εν λόγω συσκευής γινόταν με χάρτινα κουπόνια μιας χρήσεως, χωρίς να απαιτείται η πληκτρολόγηση κάποιου είδους μυστικού κωδικού. Ο συναλλασσόμενος εισήγαγε το κουπόνι και λάμβανε ένα χαρτονόμισμα αξίας δέκα λιρών Αγγλίας²¹³.

Το σύστημα αυτόματων ταμειολογιστικών συναλλαγών άρχισε να κάνει την εμφάνισή του στην Ελλάδα. Περί τα μέσα της δεκαετίας του 1980, άρχισαν να παρατηρούνται εγκαταστάσεις ΑΤΜ στη χώρα μας, ενώ το χρονικό διάστημα 1993-1997 σημειώθηκε αύξηση της χρήσης τους κατά 155%. Το 2008, ο συνολικός αριθμός των εγκατεστημένων ΑΤΜ στην Ελλάδα ανερχόταν σε 7.575²¹⁴.

Ως γνωστόν, για να πραγματοποιηθεί σήμερα μια αυτόματη συναλλαγή, μέσω ΑΤΜ, απαιτείται αφενός η εισαγωγή της κάρτας αυτόματης συναλλαγής (ΑΤΜ card,

²¹³ Θ. Σάμιος, Κάρτες αυτόματης συναλλαγής και ποινικό δίκαιο. Η de lege lata αξιολόγηση της αθέμιτης κτήσης και χρήσης καρτών αυτόματης συναλλαγής για ανάληψη μετρητών από ΑΤΜ, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, 2010, σελ. 14 επ.

²¹⁴ Θ. Σάμιος, ό.π., σελ. 18 επ.

Bankcard, Codekarte) και αφετέρου η πληκτρολόγηση του προσωπικού αριθμού PIN. Η χωρίς δικαίωμα συναλλαγή πραγματοποιείται, όταν χρησιμοποιούνται δεδομένα χωρίς να συναινεί ο δικαιούχος ή χωρίς να υπάρχει κάποιος άλλος νομιμοποιητικός λόγος ²¹⁵. Ο δράστης, όταν προβαίνει σε χωρίς δικαίωμα χρήση δεδομένων, εισάγει ορθά δεδομένα, όμως η πράξη του έρχεται σε αντίθεση με κάποια διάταξη νόμου ή με τη σύμβαση μεταξύ αυτού και του δικαιούχου ή με τη βούληση, συγκατάθεση του δικαιούχου²¹⁶.

Αρχικά, μια συναλλαγή μπορεί να πραγματοποιηθεί με τη χωρίς δικαίωμα χρήση ξένης κάρτας, η οποία περιήλθε με κάποιον τρόπο στην κατοχή του δράστη. Ένας συνήθης τρόπος, για να επιτευχθεί αυτό, είναι η αφαίρεση ξένης κάρτας από την κατοχή του θύματος. Εκτός από τις περιπτώσεις αφαίρεσης της κάρτας από την τσάντα ή το πορτοφόλι του θύματος, έχει χρησιμοποιηθεί εκτεταμένα η τεχνική της «λιβανέζικης θηλιάς» (Lebanese loop)²¹⁷. Χρησιμοποιείται μια συσκευή, της οποίας τα εξωτερικά χαρακτηριστικά ομοιάζουν με εκείνα του ATM. Η συσκευή αυτή τοποθετείται σε ένα κανονικό ATM και έτσι όταν το θύμα εισάγει την κάρτα στην πραγματικότητα την εισάγει στη συσκευή και όχι στο πραγματικό ATM. Η κάρτα κρατείται και ο δράστης την αποκτά. Βέβαια, η εν λόγω συμπεριφορά συνοδεύεται και από τεχνικές απόσπασης του προσωπικού αριθμού PIN. Άλλος τρόπος, λιγότερο συχνός, είναι η εύρεση ξένης κάρτας και χρήση αυτής²¹⁸. Περαιτέρω, είναι δυνατόν η κάρτα να δίδεται από τον νόμιμο δικαιούχο της στον δράστη και αυτός να καταχράται ή να υπερβαίνει τη σχετική «εξουσιοδότηση»²¹⁹. Επιπλέον, ο δράστης είναι εφικτό να αποκτήσει την κάρτα αυτόματης συναλλαγής, κατόπιν αγοράς της και να τη χρησιμοποιήσει γνωρίζοντας ότι αυτή αποτελεί προϊόν εγκλήματος ή να την αποκτήσει καταχρηστικά, κατόπιν εκμετάλλευσης της θέσης του²²⁰. Αξίζει να αναφερθεί ότι ο δράστης προκειμένου να

²¹⁵ I. Μοροζίνης, σε Θ. Δαλακούρα, ηλεκτρονικό έγκλημα, 2019, σελ. 174

²¹⁶ I. Μοροζίνης, ό.π., σελ. 174

²¹⁷ Θ. Σάμιος, ό.π., σελ. 53

²¹⁸ Θ. Σάμιος, ό.π., σελ. 53 επ.

²¹⁹ Θ. Σάμιος, ό.π., σελ. 57

²²⁰ Θ. Σάμιος, ό.π., σελ. 57 Παράδειγμα απόκτησης κάρτας αυτόματων συναλλαγών με καταχρηστική εκμετάλλευση θέσης αποτελεί η περίπτωση τραπεζικής υπαλλήλου, η οποία κατόπιν των αιτημάτων της στην αρμόδια υπηρεσία για έκδοση καρτών στο όνομα των πελατών της τράπεζας κρατούσε η ίδια τις κάρτες αυτές, λάμβανε γνώση του περιεχομένου του φακέλου, επομένως και του μυστικού αριθμού PIN και εν συνεχεία πραγματοποιούσε αναλήψεις μετρητών μέσω ATM.

προβεί σε ανάληψη μετρητών, μέσω ATM, θα πρέπει να γνωρίζει και τον προσωπικό αριθμό PIN. Ο προσωπικός αυτός αριθμός (PIN ή αλλιώς Personal Identification Number), αποτελείται από τέσσερα ψηφία και έτσι ο χρήστης που δεν τον γνωρίζει έχει 1/3.333,33 πιθανότητες να τον ανακαλύψει. Εντούτοις, σύμφωνα με έρευνες η αποκρυπτογράφηση του προσωπικού αριθμού αναγνώρισης είναι εφικτό να επιτευχθεί με σημαντικά λιγότερες προσπάθειες, ειδικά σε περιπτώσεις που είναι γνωστά στον δράστη κάποια στοιχεία της μαγνητικής λωρίδας της κάρτας²²¹. Κάποιες από τις μεθόδους²²², που έχουν χρησιμοποιήσει οι δράστες, προκειμένου να λάβουν γνώση του PIN είναι οι εξής :

- i. ο εξαναγκασμός του θύματος σε γνωστοποίηση με τη χρήση βίας ή απειλής ή η γνωστοποίηση μέσω εξαπάτησης
- ii. το “skimming”, κατά το οποίο πραγματοποιείται αντιγραφή των στοιχείων της κάρτας που είναι αποθηκευμένα στη μαγνητική ταινία, εκ των οποίων και ο PIN Η συγκεκριμένη τεχνική βέβαια τυγχάνει εφαρμογής στις μαγνητικές κάρτες, αλλά όχι σε αυτές που ενσωματώνουν chip
- iii. το «πλαστό πληκτρολόγιο»/ «μέθοδος της πούδρας». Ο δράστης τοποθετεί κάποια ουσία, όπως σκόνη ή σπρέι στο πληκτρολόγιο, προκειμένου να αποτυπωθούν τα ίχνη του θύματος
- iv. η μέθοδος “shoulder surfing”, η οποία ονομάστηκε έτσι γιατί το υποκείμενο της εγκληματικής συμπεριφοράς στρέφει το βλέμμα του πάνω από τον ώμο του θύματος. Ο δράστης προβαίνει σε παρακολούθηση του θύματος κατά την πραγματοποίηση συναλλαγής

Αξίζει να αναφερθεί ότι έχουν καταγραφεί περιστατικά πρόσβασης σε τραπεζικό λογαριασμό μέσω ATM, χωρίς τη γνώση του PIN. Σε αυτές τις περιπτώσεις, τα θύματα εισήγαγαν τον αριθμό PIN και ενώ η διαδικασία βρισκόταν σε εξέλιξη, απομακρύνθηκαν από το ATM, χωρίς να ολοκληρώσουν τη συναλλαγή και χωρίς να παραλάβουν την κάρτα. Οι δράστες, οι οποίοι κατάφεραν να πείσουν τα θύματα για τη δήθεν εμπλοκή του συστήματος, συνέχισαν τη διαδικασία και πραγματοποίησαν ανάληψη χρηματικού ποσού²²³.

²²¹ Θ. Σάμιος, ό.π., σελ. 25

²²² Θ. Σάμιος, ό.π., σελ. 65 επ.

²²³ Θ. Σάμιος, ό.π., σελ. 68 επ.

3.1.2 Ποινική αξιολόγηση ανάληψης χρημάτων μέσω ATM από μη δικαιούχο ή καθ' υπέρβαση του πιστωτικού υπολοίπου

Με την τροποποίηση της διάταξης του άρθρου 386^A ΠΚ και την εισαγωγή αφενός της περίπτωσης δ', κατά την οποία ο δράστης βλάπτει ξένη περιουσία, επηρεάζοντας το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας επεξεργασίας δεδομένων υπολογιστή με τη χωρίς δικαίωμα εισαγωγή, αλλοίωση, διαγραφή, μετάδοση ή εξάλειψη ορθών ψηφιακών δεδομένων υπολογιστή, ιδίως ψηφιακών δεδομένων αναγνώρισης της ταυτότητας και αφετέρου της περίπτωσης ε', κατά την οποία ο δράστης βλάπτει ξένη περιουσία, επηρεάζοντας το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας επεξεργασίας δεδομένων υπολογιστή με τη χωρίς δικαίωμα αξιοποίηση λογισμικού προορισμένου για τη μετακίνηση χρημάτων, με σκοπό να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο περιουσιακό όφελος, δεν υπάρχει πλέον περιθώριο αμφισβήτησης ότι η ανάληψη χρημάτων μέσω ATM από μη δικαιούμενο πρόσωπο ή καθ' υπέρβαση του πιστωτικού υπολοίπου συνιστά το αδίκημα της απάτης με υπολογιστή του άρθρου 386^A ΠΚ²²⁴.

Έτσι, σήμερα γίνεται δεκτό και από τη νομολογία του ΑΠ ότι η εισαγωγή της κάρτας στο ATM και ανάληψη των χρημάτων στοιχειοθετεί το έγκλημα της απάτης με υπολογιστή του αρ. 386^A ΠΚ. Ενδεικτικά, η ΑΠ 1726/2019²²⁵ αναφέρει: «στον ανωτέρω τόπο σε άγνωστη επακριβώς ημερομηνία, πάντως κατά το μήνα Απρίλιο 2011, με πρόθεση αφαίρεσαν από την κατοχή άλλου ξένο ολικά κινητό πράγμα με σκοπό να το ιδιοποιηθούν παράνομα και ειδικότερα αφαίρεσαν μια κάρτα ανάληψης μετρητών της ... και τον αριθμό PIN που αντιστοιχεί σε αυτή, ιδιοκτησίας της εγκαλούσας, με σκοπό να τα ιδιοποιηθούν παράνομα. Στους παρακάτω αναφερόμενους χρόνους με περισσότερες από μια πράξεις που συνιστούν εξακολούθηση ενός και του ιδίου εγκλήματος, με σκοπό να αποκομίσουν παράνομο περιουσιακό όφελος έβλαψαν ξένη περιουσία επηρεάζοντας τα στοιχεία του υπολογιστή με τη χρήση ψευδών στοιχείων, το δε συνολικό όφελος που αποκόμισαν από την πράξη τους με αντίστοιχη ζημία, της περιουσίας της παθούσας είναι ιδιαίτερα μεγάλο και υπερβαίνει το ποσό των 30.000 ευρώ. Με τον τρόπο αυτόν πραγματοποίησαν αναλήψεις χρημάτων από τον ανωτέρω τραπεζικό λογαριασμό της εγκαλούσας, πελάτισσας

²²⁴ Μ. Μαργαρίτης/Α. Μαργαρίτη, Ποινικός Κώδικας: Ερμηνεία – Εφαρμογή, 4η έκδοση, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, 2020, σελ. 1255, Σ. Παύλου/Ι. Μπέκας/Α. Αποστολίδου, ό.π., σελ. 416

²²⁵ ΑΠ 1726/2019, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

της ..., συνολικού ποσού 52.800 ευρώ, μέσω του μηχανήματος ATM, επεμβαίνοντας στα στοιχεία του υπολογιστή που διαθέτει το μηχάνημα ATM της τράπεζας με τη χρήση ψευδών στοιχείων, προκαλώντας αντίστοιχη ζημία στην άνω εγκαλούσα». Ομοίως, η ΑΠ 562/2020²²⁶, η οποία αναίρεσε το υπ' αριθμ. 1091/2019 βούλευμα του Συμβουλίου Εφετών Αθηνών, λόγω παραβίασης της αρχής της αναδρομικότητας του επεικέστερου νόμου και εσφαλμένης εφαρμογής του άρθρου 2 παρ. 1 του αρ. 386 Α ΠΚ, έκρινε ότι οι αναλήψεις από ATM, κατόπιν κλοπής του PIN, στοιχειοθετούν το έγκλημα της απάτης με υπολογιστή του αρ. 386^Α ΠΚ, όμως στην προκειμένη περίπτωση η πράξη αυτή, ως μη υπερβαίνουσα τις 120.000, εμπίπτει στην πλημμεληματική μορφή και όχι στην κακουργηματική μορφή του εγκλήματος.

Παρόλο που σήμερα γίνεται δεκτό τόσο από τη θεωρία όσο και από τη νομολογία ότι η ανάληψη χρηματικού ποσού μέσω ATM από μη δικαιούμενο πρόσωπο υπάγεται στο άρθρο 386^Α ΠΚ, αξίζει να επισημανθεί ότι η θέσπιση της διάταξης περί απάτης με υπολογιστή στην ελληνική έννομη τάξη δυνάμει του ν. 1805/1988 δεν έδωσε από την αρχή μια οριστική λύση, αναφορικά με τον νομικό χαρακτηρισμό της εν λόγω συμπεριφοράς. Η πρόβλεψη του επηρεασμού των στοιχείων υπολογιστή «με οποιονδήποτε τρόπο», κατά την αρχική διατύπωση, δημιούργησε ιδιαίτερη ασάφεια, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί διάσταση απόψεων, για τις περιπτώσεις που μπορούσαν να υπαχθούν στον συγκεκριμένο τρόπο τέλεσης του αδικήματος. Ο Μυλωνόπουλος²²⁷ είχε υποστηρίξει ότι η ευρεία αυτή διατύπωση και η πρόβλεψη του επηρεασμού των στοιχείων υπολογιστή με οποιονδήποτε τρόπο επιτρέπει την υπαγωγή της εν λόγω

²²⁶ ΑΠ 562/2020, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

²²⁷ Χρ. Μυλωνόπουλος, Ποινικό δίκαιο. Ειδικό μέρος. Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (άρθρα 372-384 ΠΚ), εγκλήματα κατά της περιουσίας (άρθρα 385-406Α ΠΚ), εγκλήματα περί τα υπομνήματα (άρθρα 216-223ΠΚ), 3η έκδοση, εκδ. Π.Ν. Σάκουλας, 2016, σελ. 50 επ., Ομοίως Γ. Μπουρμάς, Περαιτέρω προβληματισμοί για την ποινική αξιολόγηση της άνευ δικαιώματος ανάληψης μετρητών από ATM και των ηλεκτρονικών τραπεζικών συναλλαγών (web banking), ΠοινΔικ 2014, σελ. 1111 επ., Ν. Κουράκης, Κριτική επισκόπηση της νομολογίας κατά θέματα: Απάτη με ηλεκτρονικό υπολογιστή, Πλογ 2001, σελ.2590 επ., πρότεινε την ένταξη της εν λόγω περίπτωσης στην περίπτωση (γ) του προϊσχύσαντος άρθρου 386 Α ΠΚ, ήτοι τη χρησιμοποίηση μη ορθών ή ελλιπών στοιχείων, επομένως στοιχείων που δεν ανταποκρίνονται είτε εν όλω είτε εν μέρει στην πραγματικότητα. Κατά τη γνώμη του, η περίπτωση (δ) του προϊσχύσαντος άρθρου 386^Α ΠΚ (του επηρεασμού των στοιχείων υπολογιστή με οποιονδήποτε τρόπο), παρά την «συνταγματικά αμφίβολη αοριστία της», θα μπορούσε να αποτελέσει μια «ασφαλιστική δικλείδα», για τις περιπτώσεις που δεν είχαν προβλεφθεί, αλλά ανέκυπταν, λόγω της αυξανόμενης ανάπτυξης της πληροφορικής.

συμπεριφοράς στο άρθρο 386^A ΠΚ. Αναφέρει ότι υφίσταται επηρεασμός των στοιχείων του υπολογιστή, καθώς μέσω της κάρτας παρέχεται προς τον υπολογιστή η συμπερασματικά συναγόμενη δήλωση της χρήσης από νόμιμο κάτοχο. Από την άλλη, ο Παπαδαμάκης²²⁸ υποστήριξε ότι για να υπαχθεί κάποια περίπτωση στον συγκεκριμένο τρόπο τέλεσης, είναι απαραίτητο να υφίσταται κάποια μεθόδευση επηρεασμού του υπολογιστή. Επεσήμανε ότι η χρήση κλεμμένης κάρτας συνιστά απλή εκμετάλλευση της αυτοματοποιημένης λειτουργίας του υπολογιστή, καθώς ο υπολογιστής εξακολουθεί να λειτουργεί κανονικά, όπως δηλαδή έχει προγραμματιστεί. Ως εκ τούτου, η εν λόγω συμπεριφορά δεν μπορεί να υπαχθεί στον συγκεκριμένο τρόπο τέλεσης και μάλιστα η ταύτιση του επηρεασμού του υπολογιστή με την απλή εκμετάλλευση της λειτουργίας του συνεπάγεται «*απαγορευμένη διασταλτική συμπλήρωση του γράμματος διάταξης*»²²⁹.

Ήδη προ της θεσμοθέτησης της διάταξης «απάτη με υπολογιστή», η ανάληψη χρηματικού ποσού από ΑΤΜ με χρήση ξένης μαγνητικής κάρτας, δίχως εξουσιοδότηση ή καθ' υπέρβαση αυτής, καθώς και η εκ μέρους του δικαιούχου ανάληψη χρηματικού ποσού, καθ' υπέρβαση του πιστωτικού υπολοίπου του λογαριασμού, προκάλεσαν έντονες διαφωνίες σε θεωρία και νομολογία²³⁰. Μάλιστα, πριν εισαχθεί στον ποινικό κώδικα η διάταξη αναφορικά με το αδίκημα της απάτης με υπολογιστή, είχε υποστηριχθεί στη θεωρία, γερμανική και ελληνική, ότι η συμπεριφορά της ανάληψης χρημάτων με κλεμμένη κάρτα δεν μπορούσε να διωχθεί ποινικά, λόγω της ανεπάρκειας του τότε ποινικού οπλοστασίου²³¹. Η θέσπιση της διάταξης περί απάτης με υπολογιστή δεν έλυσε

²²⁸ Α. Παπαδαμάκης, Τα περιουσιακά Εγκλήματα, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2000, σελ. 189 επ. Ομοίως Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι, Ποινικό Δίκαιο και καταχρήσεις της πληροφορικής, Αρμενόπουλος, τεύχος 7, 2007, σελ. 1080 επ., που αναφέρει ότι η ανάληψη μετρητών από ΑΤΜ με τη χρήση κλεμμένης κάρτας δεν μπορεί να θεωρηθεί επηρεασμός των στοιχείων υπολογιστή. Χαρακτηρίζει ως λήψη του ζητούμενου το επιχείρημα ότι εφόσον μετά την επεξεργασία των δεδομένων προκύπτει ένα διαφορετικό αποτέλεσμα από αυτό που θα είχε προκύψει με τη νόμιμη χρήση τους, δεν υπάρχει λόγος άρνησης του επηρεασμού. Μη πειστικό χαρακτηρίζει και το επιχείρημα της συμπερασματικά συναγόμενης δήλωσης περί ύπαρξης δικαιώματος ανάληψης

²²⁹ Α. Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 191, Ομοίως Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., ό.π., σελ. 1081

²³⁰ Γ. Νούσκαλης, Απάτη με ηλεκτρονικό υπολογιστή (Η/Υ): Το παρελθόν και το μέλλον του άρθρου 386Α ΠΚ, ιδίως υπό το πρίσμα των εξελίξεων στο Συμβούλιο της Ευρώπης και στην Ευρωπαϊκή Ένωση ΠοινΔικ 2/2003, σελ. 182

²³¹ Ο. Ναμίας, Σύγχρονες μορφές (ηλεκτρονικής) απάτης στις τραπεζικές συναλλαγές, ΠοινΧρ ΝΓ/2003, σελ. 491

το πρόβλημα, αντιθέτως, εξακολούθησε να είναι προβληματικός ο νομικός χαρακτηρισμός των αναφερθέντων εγκληματικών συμπεριφορών²³².

Κατά το παρελθόν, κυρίως στη Γερμανία, υποστηρίχθηκε ότι τέτοιου είδους εγκληματικές συμπεριφορές μπορούν να υπαχθούν στην περίπτωση της κοινής απάτης του άρθρου 386 ΠΚ. Το επιχείρημα της θέσης αυτής ήταν ότι το μηχάνημα, το οποίο λειτουργεί εν μέρει ως υποκατάστατο φυσικού προσώπου, είναι δεκτικό παραπλάνησης και εξαπάτησης και μπορεί να προβαίνει σε περιουσιακή διάθεση, κατά τον τρόπο που έχει προγραμματιστεί²³³.

Επιπροσθέτως, στη γερμανική θεωρία υποστηρίχθηκε μεμονωμένα ότι υφίσταται έμμεση πλάνη φυσικού προσώπου²³⁴, με το σκεπτικό ότι εφόσον φυσικά πρόσωπα έχουν «εξουσιοδοτήσει» τον ηλεκτρονικό υπολογιστή να προβαίνει στις απαιτούμενες διαδικασίες για την πραγματοποίηση των συναλλαγών, κάθε φορά που «εξαπατάται» το ATM υφίσταται και εξαπάτηση του τραπεζικού υπαλλήλου, που έχει εξουσιοδοτηθεί για τον έλεγχο των εγγράφων.

Η λύση της απάτης απορρίφθηκε από το σύνολο σχεδόν της ελληνικής και ξένης θεωρίας και νομολογίας και ορθώς διότι απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημιουργία της πλάνης αποτελεί η συνείδηση, ένα στοιχείο που προφανώς ελλείπει από ένα μηχάνημα αυτόματης ανάληψης. Όπως ορθώς υποστηρίχθηκε²³⁵, δεν είναι εφικτό να σχηματισθεί μια διανοητική παράσταση, ακόμα και ψευδής, από ένα μηχάνημα αυτόματης ανάληψης και ως εκ τούτου ο δράστης δεν έχει τη δυνατότητα να επενεργήσει με μια πράξη εξαπάτησης στη συνείδηση του μηχανήματος, καθώς αυτή δεν υπάρχει. Περαιτέρω, ούτε η έμμεση πλάνη φυσικού προσώπου μπορεί να γίνει δεκτή, διότι η θεωρία αυτή βέβαια παραβλέπει το γεγονός ότι ο τραπεζικός υπάλληλος ούτε επεμβαίνει στη διαδικασία της αυτόματης συναλλαγής ούτε λαμβάνει γνώση των αποτελεσμάτων του υπολογιστή.

Άλλη εκδοχή χαρακτηρισμού της πράξης αποτέλεσε το αδίκημα της κλοπής. Υποστηρίχθηκε ότι η ανάληψη χρημάτων μέσω μαγνητικής κάρτας από ATM στοιχειοθετεί το αδίκημα της κλοπής, καθώς η αφαίρεση των χρημάτων συνιστά

²³² Ο. Ναμίας, Σύγχρονες μορφές (ηλεκτρονικής) απάτης στις τραπεζικές συναλλαγές, ΠοινΧρ ΝΓ/2003, σελ. 489 επ.

²³³ Ο. Ναμίας, Σύγχρονες μορφές (ηλεκτρονικής) απάτης στις τραπεζικές συναλλαγές, ΠοινΧρ ΝΓ/2003, σελ. 489

²³⁴ Θ. Σάμιος, ό.π., σελ. 146 επ.

²³⁵ Θ. Σάμιος, ό.π., σελ. 146 επ.

αφαίρεση ξένου κινητού πράγματος από την κατοχή άλλου και συγκεκριμένα της τράπεζας. Στη Γερμανία, μάλιστα, υποστηρίχθηκε πολύ χαρακτηριστικά ότι η κάρτα που έχει κλαπεί λειτουργεί σαν αντικλειδί για την αφαίρεση των χρημάτων από το μηχάνημα. Κατά της θεωρίας αυτής υποστηρίχθηκε το επιχείρημα ότι δεν υφίσταται το απαραίτητο στοιχείο της αφαίρεσης, καθώς η τράπεζα (είτε χαρακτηριστεί ως κύριος είτε χαρακτηριστεί ως κάτοχος) στην πραγματικότητα παρέχει τη συγκατάθεσή της στην παράδοση των χρημάτων από τη στιγμή που καταχωρούνται ορθά δεδομένα και ενεργοποιείται η προβλεπόμενη διαδικασία²³⁶.

Στην ελληνική νομολογία, η εφαρμογή της θεωρίας της κλοπής συναντάται στην υπ' αριθμ. 401/1986 απόφαση, που εξέδωσε το Στρατοδικείο Θεσσαλονίκης, η οποία δέχτηκε ότι η υπέρβαση του πιστωτικού υπολοίπου από τον δικαιούχο στοιχειοθετεί το αδίκημα της κλοπής, καθότι η τράπεζα συναινεί στη χρήση της κάρτας αυτόματης συναλλαγής όχι όμως στην υπέρβαση του πιστωτικού υπολοίπου²³⁷. Επίσης, η υπ' αριθμ. 1904/1991 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Αθηνών²³⁸, δέχτηκε ότι η αφαίρεση κάρτας αυτόματης συναλλαγής και η ανάληψη μετρητών ύψους 75.000 δρχ. στοιχειοθετεί το αδίκημα της κλοπής. Αξίζει να σημειωθεί ότι στη γερμανική θεωρία η άποψη περί κλοπής υποστηρίχθηκε με θέρμη κυρίως προ της εισαγωγής στον γερμανικό Ποινικό Κώδικα της αντίστοιχης διάταξης «απάτη με υπολογιστή»²³⁹.

Μία ακόμα θεωρία που έκανε την εμφάνισή της ήταν η λύση της υπεξαίρεσης. Σύμφωνα με τα επιχειρήματα των υποστηρικτών της θεωρίας αυτής, η τράπεζα προβαίνει στην εκούσια παράδοση της κατοχής των χρημάτων ακόμα και στο πρόσωπο που πραγματοποιεί μια συναλλαγή, χωρίς δικαίωμα. Όμως η παράδοση της κατοχής των χρημάτων δεν συνεπάγεται και τη μετάθεση της κυριότητας επί των χαρτονομισμάτων²⁴⁰. Σύμφωνα με τη στενή ερμηνεία της υπεξαίρεσης, η θεμελίωση της κατοχής πρέπει να υφίσταται πριν την ιδιοποίηση του πράγματος, ενώ κατά τις διορθωτικές ερμηνείες της

²³⁶ Ο. Ναμίας, Σύγχρονες μορφές (ηλεκτρονικής) απάτης στις τραπεζικές συναλλαγές, ΠοινΧρ ΝΓ/2003, σελ. 490

²³⁷ Γ. Νούσκαλης, Απάτη με ηλεκτρονικό υπολογιστή (H/Y): Το παρελθόν και το μέλλον του άρθρου 386Α ΠΚ, ιδίως υπό το πρίσμα των εξελίξεων στο Συμβούλιο της Ευρώπης και στην Ευρωπαϊκή Ένωση ΠοινΔικ 2/2003, σελ. 183

²³⁸ Θ. Σάμιος, ό.π., σελ. 167 που παραπέμπει σε ΠοινΧρ ΜΒ' (1992), 196 επ. (με παρατηρήσεις Ηλ. Αναγνωστόπουλου)

²³⁹ Θ. Σάμιος, ό.π., σελ. 170

²⁴⁰ Θ. Σάμιος, ό.π., σελ. 174

υπεξαίρεσης, για την κατάφαση του αδικήματος δεν είναι απαραίτητο να προηγείται η κτήση της κατοχής²⁴¹. Όπως γίνεται αντιληπτό, η ανάληψη χρηματικού ποσού από ΑΤΜ δεν μπορεί να στοιχειοθετεί το αδίκημα της υπεξαίρεσης, κατά τη στενή ερμηνεία, καθώς η θεμελίωση της κατοχής δεν προηγείται χρονικά της ιδιοποίησης, αλλά συμβαίνει ταυτόχρονα με αυτή. Αντιθέτως, η χρονική σύμπτωση θεμελίωσης κατοχής και ιδιοποίησης δεν αποτελεί πρόβλημα κατά τη διορθωτική ερμηνεία. Κατά της θεωρίας αυτής προβλήθηκε το επιχείρημα ότι δεν παρέχεται η απαιτούμενη συγκατάθεση της τράπεζας, διότι η συγκατάθεση παρέχεται εκ των προτέρων από την τράπεζα σε συγκεκριμένο πρόσωπο, δηλαδή στον πραγματικό δικαιούχο, η ταυτότητα του οποίου επαληθεύεται μέσω της ανάγνωσης της κάρτας του, με ηλεκτρονικά μέσα. Ως εκ τούτου, η συγκατάθεση παρέχεται σε συγκεκριμένο πρόσωπο, ωστόσο υλοποιείται για συγκεκριμένη ανάληψη, μετά από ad hoc πραγματοποίηση ηλεκτρονικής επαλήθευσης της αυτότητας του δικαιούχου. Επομένως, υπάρχει μόνο γενική και όχι ειδική συγκατάθεση²⁴².

Στην ελληνική θεωρία η θεωρία της υπεξαίρεσης υποστηρίχθηκε, αποκλειστικά, αναφορικά με τις περιπτώσεις, κατά τις οποίες ο δικαιούχος της κάρτας αυτόματης συναλλαγής προβαίνει σε ανάληψη χρημάτων καθ' υπέρβαση του πιστωτικού διαθέσιμου υπολοίπου²⁴³. Η λύση της υπεξαίρεσης έχει υιοθετηθεί μεμονωμένα από την ελληνική νομολογία και μάλιστα σε περίπτωση κατά την οποία το θύμα είχε ζητήσει από τον δράστη να πραγματοποιήσει ανάληψη ποσού για λογαριασμό του και για τον σκοπό αυτό παρέδωσε με την θέλησή του την κάρτα αυτόματης συναλλαγής και γνωστοποίησε τον προσωπικό αριθμό PIN²⁴⁴. Έτσι, το υπ' αριθμ. 2897/1994 βούλευμα του Συμβουλίου του Διαρκούς Στρατοδικείου Αθηνών δέχτηκε ότι η χωρίς δικαίωμα χρήση ξένης κάρτας στοιχειοθετεί το αδίκημα της υπεξαίρεσης και όχι αυτό της απάτης με υπολογιστή, με τη σκέψη ότι η εν λόγω συμπεριφορά δεν συνιστά επηρεασμό στοιχείων υπολογιστή, καθότι ο υπολογιστής, κατόπιν της εισαγωγής ορθών δεδομένων αναγνωρίζει τον χρήστη ως δικαιούχο.

Παρόμοια της περίπτωσης ανάληψης με κλεμμένη κάρτα είναι η μεταφορά χρημάτων μέσω ηλεκτρονικής τραπεζικής (web banking), ενώ αξίζει να αναφερθεί ότι η

²⁴¹ Θ. Σάμιος, ό.π., σελ. 206 επ.

²⁴² Σ. Παύλου/ Ι. Μπέκας/Α. Αποστολίδου, ό.π., σελ 88 επ.

²⁴³ Ο. Ναμίας, ό.π., σελ. 490

²⁴⁴ Ο. Ναμίας, ό.π., σελ. 491

ηλεκτρονική μεταφορά χρημάτων πραγματοποιείται κυρίως μέσω web banking/internet banking, phone banking/mobile banking, μέσω αγορών που πραγματοποιούνται με τη χρήση διαδικτύου και μέσω αγορών σε σημεία πώλησης (POS)²⁴⁵.

3.2 Η αξιολόγηση των περιπτώσεων “Phishing” και “Pharming” υπό το πρίσμα του ποινικού δικαίου

3.2.1 Η περίπτωση του “Phishing”

Κατά μια άποψη, ο όρος “Phishing” προέρχεται από την ένωση των αγγλικών λέξεων “Password” και “Fishing”, ωστόσο κατά την άποψη αυτή δεν μπορεί να δικαιολογηθεί το γράμμα ‘h’. Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή, που υποστηρίζει η ομάδα Anti – Phishing Working Group (APWG), οι hackers συνηθίζουν να αντικαθιστούν το γράμμα “f” με τα γράμματα “ph” και ο εν λόγω όρος παραπέμπει στην ονομασία “phish” που έδιναν οι hackers στους προσβάσιμους σε αυτούς ηλεκτρονικούς τόπους, κατά το 1996²⁴⁶.

Η μέθοδος “Phishing” αφορά στη μαζική αποστολή μηνυμάτων ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, spam e-mails, τα οποία δίνουν την εντύπωση ότι αποστέλλονται από κάποια τράπεζα, νόμιμη εταιρεία κλπ. Πραγματοποιείται μια προσπάθεια παραπλάνησης του παραλήπτη, με σκοπό την απόσπαση προσωπικών και απόρρητων δεδομένων. Ο παραλήπτης καλείται να προβεί σε άμεση ενημέρωση ή επαλήθευση προσωπικών δεδομένων για υποτιθέμενους λόγους ασφαλείας, ενώ στην πραγματικότητα κατευθύνεται, μέσω συνδέσμων (links), σε κάλπικες ιστοσελίδες, οι οποίες μιμούνται τις αυθεντικές²⁴⁷.

Οι δράστες ζητούν ονόματα χρήστη και κωδικούς πρόσβασης, αριθμούς κοινωνικής ασφάλισης, αριθμούς τραπεζικών λογαριασμών, αριθμούς προσωπικής ταυτοποίησης (κωδικούς PIN), αριθμούς πιστωτικών καρτών, ημερομηνία γενεθλίων κλπ.²⁴⁸ Σε περίπτωση που ο παραλήπτης καταχωρήσει τα στοιχεία του, οι δράστες

²⁴⁵ Θ. Σάμιος, ό.π., σελ. 10 επ.

²⁴⁶ Ε. Βασιλάκη, τα φαινόμενα “Phishing” , “Pharming” και η ποινική τους αξιολόγηση, ΠοινΧρ 2007, σελ. 860

²⁴⁷ <https://cyberalert.gr/phising/>, προσπέλαση στις 23.7.2022

²⁴⁸ <https://it.auth.gr/el/phishing-email>, προσπέλαση στις 4.8.2022

μπορούν να τα αξιοποιήσουν, με σκοπό να αποκτήσουν πρόσβαση στον λογαριασμό του παραλήπτη και να αποσπάσουν χρήματα.

Αναφορικά με την ποινική αξιολόγηση του Phishing, έχει υποστηριχθεί²⁴⁹ ότι η εν λόγω εγκληματική συμπεριφορά μπορεί να υπαχθεί στην περίπτωση της κοινής απάτης του άρθρου 386 ΠΚ. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, ο Phisher αποστέλλοντας ένα μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου προβαίνει σε παρουσίαση ενός ψεύτικου γεγονότος ως αληθινού, καθώς παρουσιάζει ότι το μήνυμα αποστέλλεται από ένα εξουσιοδοτημένο πρόσωπο, που επεξεργάζεται σύννομα τα δεδομένα του παραλήπτη και στο πλαίσιο αυτό ζητά την κοινοποίηση προσωπικών στοιχείων. Η συμπεριφορά αυτή, λοιπόν, αποτελεί πράξη εξαπάτησης που οδηγεί στην πλάνη του παραλήπτη κατά τη διάταξη του άρθρου 386 ΠΚ.

Αυτό που προκαλεί ιδιαίτερο προβληματισμό είναι το στοιχείο της άμεσης περιουσιακής διάθεσης. Στη γερμανική θεωρία, έχει υποστηριχθεί ότι δεν συντρέχει το στοιχείο της αμεσότητας για τους ακόλουθους λόγους: α) η γνωστοποίηση των προσωπικών στοιχείων δεν συνεπάγεται και την αναγκαστική ζημία της περιουσίας του παραλήπτη, καθώς ο δράστης μπορεί να λάβει την απόφαση να μην αξιοποιήσει τα στοιχεία που κατάφερε να αποσπάσει, β) η μεταβίβαση χρημάτων αποτελεί αυτόνομη πράξη του δράστη, με αποτέλεσμα να μη συντρέχει το απαιτούμενο στοιχείο της αμεσότητας, διαφορετικά αν γινόταν δεκτό ότι η γνωστοποίηση στοιχείων συνιστά περιουσιακή διάθεση θα κάναμε λόγο για απαγορευμένη διεύρυνση του αξιοποίνου, γ) εμφανίζεται κίνδυνος μετατροπής του εγκλήματος της απάτης από έγκλημα αποτελέσματος σε έγκλημα διακινδύνευσης. Κατά την αντίθετη άποψη, η αποκάλυψη απόρρητων στοιχείων από τον παραλήπτη συνεπάγεται συγκεκριμένο κίνδυνο απώλειας περιουσιακού δικαιώματος και η άμεση ζημία δύναται να επέλθει οποτεδήποτε. Υποστηρίζεται ότι η εν λόγω συμπεριφορά αποτελεί τρόπο τέλεσης του αδικήματος του άρθρου 386 ΠΚ, απλώς αποτελεί μια «μορφή πολύπρακτης περιουσιακής διάθεσης»²⁵⁰.

Η Βασιλάκη²⁵¹ δέχεται ότι ο παραλήπτης, που πείθεται και γνωστοποιεί στον δράστη κάποια προσωπικά του στοιχεία, όπως το PIN και το TAN, δεν προβαίνει σε μεταβίβαση κάποιου χρηματικού ποσού. Η επέλευση της περιουσιακής ζημίας ανάγεται στον χρόνο μεταβίβασης χρηματικού ποσού από τον λογαριασμό του θύματος, ενέργεια

²⁴⁹ Ε. Βασιλάκη, ό.π., σελ. 861 επ.

²⁵⁰ Ε. Βασιλάκη, ό.π., σελ. 861

²⁵¹ Ε. Βασιλάκη, ό.π., σελ. 861 επ.

στην οποία προβαίνουν οι δράστες, αξιοποιώντας τα στοιχεία που κατάφεραν να αποσπάσουν. Παρόλα αυτά, υποστηρίζει ότι η γνωστοποίηση προσωπικών στοιχείων στον δράστη συνεπάγεται και τη χρησιμοποίησή τους, καθώς είναι αδύνατο ο Phisher να αποφασίσει εν τέλει να μην αξιοποιήσει τα δεδομένα που κατάφερε να αποσπάσει. Μάλιστα, όπως αναφέρει, ο δράστης μετά τη γνωστοποίηση των στοιχείων «δρα με ένα προκαθορισμένο τρόπο χωρίς να έχει επιλογή χρόνου και τρόπου ενέργειας και συνεπώς επιφέρει την περιουσιακή μείωση που είχε ξεκινήσει ως περιουσιακή διάθεση από το θύμα-αποδέκτη του e-mail με το ψεύτικο περιεχόμενο»²⁵². Τέλος, μέσω της περιουσιακής βλάβης επέρχεται και το παράνομο περιουσιακό όφελος είτε στον δράστη είτε σε τρίτο.

Η υπαγωγή της συμπεριφοράς του Phishing στη διάταξη του άρθρου 386 ΠΚ δεν φαίνεται πειστική. Όπως ήδη αναφέρθηκε, για την κατάφαση του αδικήματος της απάτης το πρόσωπο που πλανάται θα πρέπει να συμπίπτει με το πρόσωπο που προβαίνει στην περιουσιακή διάθεση, ενώ αδιάφορο παραμένει αν ο πλανώμενος προβαίνει σε περιουσιακή διάθεση από δική του ή ξένη περιουσία.

Στην περίπτωση του “Phishing”, ο αποδέκτης του παραπλανητικού μηνύματος δεν προβαίνει σε καμία περιουσιακή διάθεση, ούτε ενεργοποιεί κάποια διαδικασία περιουσιακής διάθεσης, απλώς αποκαλύπτει κάποια προσωπικά του στοιχεία, χωρίς να έχει την παραμικρή ιδέα ότι από αυτή του την ενέργεια ενδέχεται να πραγματοποιηθεί κάποια μεταφορά χρηματικού ποσού. Στην έννοια της περιουσιακής διάθεσης, που πρέπει να συνδέεται αιτιωδώς με τη βούληση του διαθέτη, όπως αυτή διαμορφώνεται, κατόπιν της δημιουργίας της πλάνης, δεν μπορεί να υπαχθεί η απλή γνωστοποίηση απόρρητων στοιχείων.

Για τη θεμελίωση του αδικήματος της απάτης, η ενέργεια του πλανώμενου πρέπει να οδηγεί σε άμεση μεταβολή της περιουσίας, χωρίς να παρεμβάλλεται κάποια αυτόνομη πράξη τρίτου προσώπου. Όμως, η μεταβίβαση χρημάτων από τον λογαριασμό του θύματος στον λογαριασμό του δράστη ή σε λογαριασμό τρίτου απαιτεί αυτοτελή ενέργεια. Την ενέργεια αυτή πραγματοποιεί ο δράστης και όχι ο πλανώμενος και μάλιστα σε χρόνο διαφορετικό από τον χρόνο γνωστοποίησης των κρίσιμων στοιχείων. Επομένως, για τους λόγους που εκτέθηκαν ανωτέρω, το επιχείρημα ότι θεμελιώνεται το αδίκημα της απάτης, καθώς ο δράστης αμέσως μετά τη γνωστοποίηση των στοιχείων μεταβιβάζει τα χρήματα από το λογαριασμό του θύματος στον δικό του ή σε λογαριασμό

²⁵² Ε. Βασιλάκη, ό.π., σελ. 862

τρίτου και έτσι επιφέρει την περιουσιακή μείωση που είχε ξεκινήσει ως περιουσιακή διάθεση το θύμα-αποδέκτης του παραπλανητικού μηνύματος, δεν φαίνεται να ευσταθεί.

Εν συνεχεία, θα εξετασθεί η δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 216 ΠΚ. Σύμφωνα με το άρθρο 216 ΠΚ «1. Όποιος καταρτίζει πλαστό ή νοθεύει έγγραφο με σκοπό να παραπλανήσει με τη χρήση του άλλον σχετικά με γεγονός που μπορεί να έχει έννομες συνέπειες τιμωρείται με φυλάκιση και χρηματική ποινή. 2. Με την ίδια ποινή τιμωρείται όποιος για τον παραπάνω σκοπό εν γνώσει χρησιμοποιεί πλαστό ή νοθευμένο έγγραφο. 3. Αν ο υπαίτιος των πράξεων των παρ. 1 και 2 σκόπευε να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον περιουσιακό όφελος βλάπτοντας τρίτον ή σκόπευε να βλάψει άλλον, τιμωρείται: α) εάν το συνολικό όφελος ή η συνολική ζημία είναι ιδιαίτερα μεγάλη, με φυλάκιση τουλάχιστον τριών (3) μηνών και χρηματική ποινή, β) εάν το συνολικό όφελος ή η συνολική ζημία υπερβαίνει τις εκατόν είκοσι χιλιάδες (120.000) ευρώ, με κάθειρξη έως δέκα (10) έτη και χρηματική ποινή. 4. Αν οι πράξεις των παρ. 1 και 2 στρέφονται άμεσα κατά του νομικού προσώπου του ελληνικού Δημοσίου, των νομικών προσώπων Δημοσίου Δικαίου ή των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και το συνολικό περιουσιακό όφελος ή η συνολική ζημία υπερβαίνει συνολικά τις εκατόν είκοσι χιλιάδες (120.000) ευρώ, επιβάλλεται κάθειρξη τουλάχιστον δέκα (10) ετών και χρηματική ποινή έως χίλιες (1.000) ημερήσιες μονάδες. Οι πράξεις αυτές παραγράφονται μετά είκοσι (20) έτη».

Όπως προκύπτει από τη διάταξη του άρθρου 216 ΠΚ, αντικείμενο της πλαστογραφίας είναι το έγγραφο. Σύμφωνα με το άρθρο 13γ ΠΚ «Έγγραφο είναι κάθε γραπτό που προορίζεται ή είναι πρόσφορο να αποδείξει γεγονός που έχει έννομη σημασία όπως και κάθε σημείο που προορίζεται να αποδείξει ένα τέτοιο γεγονός. Έγγραφο είναι και κάθε μέσο το οποίο χρησιμοποιείται από υπολογιστή ή περιφερειακή μνήμη υπολογιστή, με ηλεκτρονικό, μαγνητικό ή άλλο τρόπο, για εγγραφή, αποθήκευση, παραγωγή αναπαραγωγή στοιχείων που δεν μπορούν να διαβαστούν άμεσα, όπως επίσης και κάθε μαγνητικό, ηλεκτρονικό ή άλλο υλικό στο οποίο εγγράφεται οποιαδήποτε πληροφορία, εικόνα, σύμβολο ή ήχος, αυτοτελώς ή σε συνδυασμό, εφόσον τα μέσα και τα υλικά αυτά προορίζονται ή είναι πρόσφορα να αποδείξουν γεγονότα που έχουν έννομη σημασία».

Τα μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mails), καθώς και οι ιστοσελίδες αποτελούν έγγραφα²⁵³, κατά την έννοια του άρθρου 216 ΠΚ, διότι πληρούν τις απαιτούμενες τρεις λειτουργίες του εγγράφου, ήτοι α) την εγγυητική, β) την διαιωνιστική

²⁵³ Γ. Ζέκος, Διαδίκτυο & τεχνητή νοημοσύνη στο ελληνικό δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2022, σελ. 381 επ.

και γ) την αποδεικτική. Έτσι, αντικείμενο του αδικήματος της πλαστογραφίας δύναται να αποτελέσει τόσο το μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, το οποίο αποστέλλει ο δράστης, με σκοπό να παραπλανήσει τον αποδέκτη, όσο και η πλαστή ιστοσελίδα που δημιουργείται, έτσι ώστε να παραπλανήσει τον χρήστη και να καταχωρήσει τα προσωπικά του στοιχεία, θεωρώντας ότι επισκέπτεται μια αυθεντική ιστοσελίδα. Ορθότερη, λοιπόν, φαίνεται η υπαγωγή της συγκεκριμένης εγκληματικής συμπεριφοράς στο άρθρο 216 ΠΚ περί πλαστογραφίας²⁵⁴.

Περαιτέρω, η εκμετάλλευση και χρησιμοποίηση εκ μέρους του δράστη των προσωπικών στοιχείων που καταχωρεί το θύμα, με την πρόσβαση στον τραπεζικό λογαριασμό και την απόσπαση χρηματικού ποσού μπορεί να υπαχθεί στο άρθρο 386^A ΠΚ και συγκεκριμένα στην περίπτωση ε, κατά την οποία *«Όποιος, με σκοπό να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον παράνομο περιουσιακό όφελος, βλάπτει ξένη περιουσία, επηρεάζοντας το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας επεξεργασίας δεδομένων υπολογιστή με τη χωρίς δικαίωμα αξιοποίηση λογισμικού προορισμένου για τη μετακίνηση χρημάτων ή νομισματικής αξίας τιμωρείται ...»*²⁵⁵.

3.2.2 Η περίπτωση του “Pharming”

Ως “Pharming” ορίζεται η τεχνική εξαπάτησης που πραγματοποιείται μέσω του διαδικτύου, με τη χρήση ειδικού λογισμικού (virus ή Trojan Horse) και διεισδύει σε έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή, επηρεάζοντάς τον με τέτοιο τρόπο, ώστε να προσπελαίνει μόνο ψεύτικες ιστοσελίδες.²⁵⁶ Όπως γίνεται αντιληπτό, η συγκεκριμένη μέθοδος δεν έχει ως στόχο την άμεση παραπλάνηση κάποιου φυσικού προσώπου, αλλά την «παραπλάνηση» του ηλεκτρονικού υπολογιστή, καθώς πραγματοποιείται παρέμβαση, με σκοπό την ανακατεύθυνση του προγράμματος περιήγησης σε πλαστές ιστοσελίδες²⁵⁷.

²⁵⁴ Γ. Ζέκος, ό.π., σελ. 381 επ.

²⁵⁵ Σ. Παύλου/ Ι. Μπέκας/Α. Αποστολίδου, ό.π., σελ 416, όπου ο Μπέκας αναφέρει ότι δεν τίθεται πλέον αμφιβολία ότι η περίπτωση του Phishing στοιχειοθετεί το αδίκημα της απάτης με υπολογιστή του άρθρου 386^A ΠΚ και συγκεκριμένα εμπίπτει στον πέμπτο τρόπο τέλεσης του αδικήματος, όπως τυποποιείται στην ισχύουσα διάταξη.

²⁵⁶ Ε. Βασιλάκη, ό.π., σελ. 861, Π. Φιλόπουλος, Ποινική Προστασία Απορρήτου, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2015, σελ. 47

²⁵⁷ Γ. Ζέκος, Διαδίκτυο & τεχνητή νοημοσύνη στο ελληνικό δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2022, σελ. 382 επ.

Το “Pharming” μπορεί να αλλοιώσει : α) το «**host**» **file** ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή, με συνέπεια την ανακατεύθυνση σε ψευδή προορισμό, β) το «**router**» ενός δικτύου LAN, με αποτέλεσμα τη δυνατότητα ανακατεύθυνσης του συνόλου των ηλεκτρονικών υπολογιστών, που συνδέονται σε ένα δίκτυο, μέσω της αλλοίωσης των ρυθμίσεων ή του firmware ενός router, γ) τον **DNS server**, με αποτέλεσμα την αλλοίωση της κίνησης του συνόλου των χρηστών του διαδικτύου που εξυπηρετούνται μέσω αυτού²⁵⁸.

Όπως είναι εμφανές, η μέθοδος του “Pharming” αποτελεί παραλλαγή της προαναφερόμενης μεθόδου “Phishing”. Έτσι, λοιπόν, ο χρήστης, ενώ πληκτρολογεί την ιστοσελίδα κάποιου πραγματικού ηλεκτρονικού καταστήματος, μεταφέρεται σε έναν ψεύτικο ιστότοπο, όμοιο με την αυθεντική ιστοσελίδα. Εν συνεχεία, ο χρήστης καταχωρεί τα προσωπικά του στοιχεία, όπως ονοματεπώνυμο και αριθμό πιστωτικής κάρτας και ο δράστης λαμβάνει γνώση αυτών, με σκοπό να τα χρησιμοποιήσει με κακόβουλο τρόπο. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι φαίνεται πειστικότερη η υπαγωγή της συγκεκριμένης εγκληματικής συμπεριφοράς στη μέθοδο hacking.

Ως hacking ορίζεται μία ενέργεια διείσδυσης σε σύστημα υπολογιστή ή οποιοδήποτε άλλο σύστημα πληροφοριών, για την ολοκλήρωση της οποίας αρκεί η πρόσβαση στο σύστημα πληροφοριών, χωρίς να απαιτείται κάποιος πρόσθετος σκοπός, όπως η καταστροφή ή η υποκλοπή δεδομένων²⁵⁹. Η έννοια, λοιπόν, του hacking αφορά στη μη εξουσιοδοτημένη πρόσβαση σε σύστημα πληροφοριών ή σε στοιχεία, που έχουν εισαχθεί σε υπολογιστή, ή σε στοιχεία που μεταδίδονται, μέσω συστημάτων υπολογιστών²⁶⁰.

Οι hackers προβαίνουν στη συγκέντρωση πληροφοριών (information gathering), σχετικά με το σύστημα-στόχο και εν συνεχεία επιχειρούν να αποκτήσουν πρόσβαση. Η πρόσβαση αυτή μπορεί να επιτευχθεί είτε «σπάζοντας» τον κωδικό εισόδου είτε κατόπιν εύρεσής του (password cracking). Έτσι, ο hacker αποκτά τα δικαιώματα (privileges) νόμιμου χρήστη²⁶¹.

²⁵⁸http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=53816&Itemid=0&lang=&lang=, προσπέλαση στις 23.7.2022

²⁵⁹ Γ. Ζέκος, Διαδίκτυο & τεχνητή νοημοσύνη στο ελληνικό δίκαιο, 2022, σελ. 359

²⁶⁰ Γ. Ζέκος, ό.π., σελ. 359

²⁶¹ Γ. Ζέκος, ό.π., σελ. 360

Στην ελληνική έννομη τάξη, η συμπεριφορά του hacking τυποποιείται στο άρθρο 370B ΠΚ, το οποίο ορίζει ότι *«Όποιος κατά παράβαση μέτρου προστασίας και χωρίς δικαίωμα αποκτά πρόσβαση σε μέρος ή στο σύνολο συστήματος πληροφοριών ή σε ηλεκτρονικά δεδομένα τιμωρείται με φυλάκιση έως δύο έτη ή χρηματική ποινή. Σε ιδιαίτερα ελαφρές περιπτώσεις η πράξη μένει ατιμώρητη»*. Η μέθοδος του Pharming μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια μορφή hacking²⁶² και να υπαχθεί στη διάταξη του άρθρου 370 Β ΠΚ,²⁶³ καθώς ο δράστης εκμεταλλεύεται, μέσω ειδικού προγράμματος, τα κενά ασφαλείας του συστήματος, διεισδύει στον ηλεκτρονικό υπολογιστή του θύματος και προβαίνει στον επηρεασμό του, με σκοπό να λάβει γνώση των προσωπικών του στοιχείων. Περαιτέρω, αν ο δράστης χρησιμοποιήσει αυτά τα στοιχεία και αποκτήσει πρόσβαση στον τραπεζικό λογαριασμό του θύματος θα τελέσει και το αδίκημα της απάτης με υπολογιστή του άρθρου 386Α ΠΚ.

Συμπεράσματα

Με τη συνεχώς αυξανόμενη χρήση του διαδικτύου και τη μετατόπιση των δραστηριοτήτων στον ψηφιακό κόσμο, δημιουργήθηκε πρόσφορο έδαφος αφενός για την τέλεση των κλασικών εγκλημάτων, με νέα ηλεκτρονικά μέσα και αφετέρου για την ανάδειξη νέων μορφών εγκλημάτων, που κατέστησαν αναγκαία τη λήψη κατάλληλων νομοθετικών μέτρων. Με την παρούσα εργασία επιχειρήθηκε να γίνουν κατανοητά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εν λόγω εγκλημάτων, τα οποία καθιστούν επιβεβλημένη την ενίσχυση του ποινικού οπλοστασίου για την αντιμετώπισή τους, αλλά και τη διαφορετική προσέγγισή τους σε σχέση με τα κοινά – παραδοσιακά εγκλήματα.

Αναφορικά με τα εγκλήματα κατά των περιουσιακών αγαθών, στην ελληνική έννομη τάξη ήδη το 1988, διαπιστώθηκε η ανάγκη σχετικής νομοθετικής πρόβλεψης και θέσπισης της διάταξης περί απάτης με υπολογιστή του άρθρου 386^Α ΠΚ, λόγω νομοθετικού κενού και αδυναμίας υπαγωγής πολλών εγκληματικών συμπεριφορών στη διάταξη του άρθρου 386 ΠΚ. Η εισαγωγή της διάταξης του άρθρου 386^Α ΠΚ ήταν

²⁶² Ε. Βασιλάκη, ό.π., σελ. 863, Ομοίως Γ. Ζέκος, Διαδίκτυο & τεχνητή νοημοσύνη στο ελληνικό δίκαιο, 2022, σελ. 382, Σ. Παύλου/Ι. Μπέκας/Α. Αποστολίδου, ό.π, σελ. 416

²⁶³ Ν. Σαββίδης, σε Θ. Δαλακούρα, Ηλεκτρονικό έγκλημα, 2023, σελ. 206

αναγκαία, ωστόσο λόγω της ασάφειας της αρχικής διατύπωσης εξακολουθούσε και μετά τη θέσπισή της να είναι δυσχερής η ποινική αξιολόγηση συγκεκριμένων εγκληματικών συμπεριφορών.

Σε διεθνές επίπεδο, ορόσημο, για την αντιμετώπιση της ηλεκτρονικής εγκληματικότητας, αποτελεί η Σύμβαση της Βουδαπέστης για το έγκλημα στον Κυβερνοχώρο, η οποία υπεγράφη το 2001, αλλά η ενσωμάτωσή της στην ελληνική έννομη τάξη πραγματοποιήθηκε αρκετά χρόνια αργότερα και συγκεκριμένα το 2016. Η διάταξη του άρθρου 386Α ΠΚ τροποποιήθηκε προς την κατεύθυνση του άρθρου 8 της Σύμβασης και μια από τις σημαντικότερες αλλαγές της διάταξης ήταν η απόσυρση από τους τρόπους τέλεσης του αδικήματος της ρήτρας με «οποιοδήποτε άλλο τρόπο», της οποίας η συνταγματικότητα είχε αμφισβητηθεί.

Περαιτέρω, στην κατεύθυνση της προώθησης ποινικοποίησης προπαρασκευαστικών πράξεων του άρθρου 6 της Σύμβασης πραγματοποιήθηκε επέκταση του αξιοποίνου σε προπαρασκευαστικές πράξεις του αδικήματος της απάτης με υπολογιστή, όπως κατασκευή, κατοχή προγράμματος ή συστήματος υπολογιστή.

Επιπρόσθετα, τόσο στη Σύμβαση της Βουδαπέστης, όσο και στην Οδηγία 2013/40/ΕΕ, αποτυπώθηκαν αυθεντικοί ορισμοί, οι οποίοι ήταν αναγκαίοι για την αποσαφήνιση νομικών εννοιών, αλλά και εξειδικευμένων τεχνικών όρων, προκειμένου να καταστεί ευχερέστερη η εφαρμογή της επιδιωκόμενης κοινής αντεγκληματικής πολιτικής. Προς την κατεύθυνση αυτή, η αποτύπωση αυθεντικών ορισμών, στην ελληνική έννομη τάξη, πραγματοποιήθηκε δυνάμει του άρθρου 13 ΠΚ. Μεταξύ άλλων, διατυπώθηκαν οι ορισμοί του πληροφοριακού συστήματος και των ψηφιακών δεδομένων.

Με την αναθεώρηση του Ποινικού Κώδικα δυνάμει του ν. 4619/2019, επιχειρήθηκε ο εκσυγχρονισμός του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα με την ανανέωση διατάξεων του ΠΚ που κρίθηκε ότι δεν ανταποκρίνονταν στη σύγχρονη εποχή, μια εποχή που χαρακτηρίζεται από ραγδαία τεχνολογική πρόοδο. Μέσω της τροποποίησης δυνάμει του ν. 4619/2019, εξειδικεύθηκαν περαιτέρω οι τρόποι τέλεσης του αδικήματος της απάτης με υπολογιστή και μεταξύ άλλων ρυθμίστηκε η περίπτωση της ανάληψης χρημάτων μέσω ΑΤΜ από μη δικαιούμενο πρόσωπο, η οποία είχε ταλαιπωρήσει για πολλά χρόνια τόσο τη θεωρία όσο και τη νομολογία.

Παρά τις ως άνω προσπάθειες, το νομικό πλαίσιο αντιμετώπισης του ηλεκτρονικού εγκλήματος παραμένει ρευστό. Θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το

ψηφιακό περιβάλλον είναι συνεχώς μεταβαλλόμενο και χρήζει διαρκούς παρακολούθησης. Απαιτείται η επαγρύπνηση και άμεση παρέμβαση, για τη ρύθμιση καινούριων μορφών εγκλημάτων, οι οποίες είναι δεδομένο ότι θα αναδυθούν, λόγω του χαρακτήρα του ηλεκτρονικού εγκλήματος και της συνεχούς και ραγδαίας τεχνολογικής ανάπτυξης. Επιπρόσθετα, ένα απαιτητικό αλλά μείζονος σημασίας εγχείρημα θα ήταν η προσπάθεια οριοθέτησης του πεδίου εφαρμογής των ποινικών νόμων και ο προσδιορισμός του τόπου τέλεσης του διαδικτυακού εγκλήματος, μέσω μιας διεθνούς συνθήκης. Τέλος, απαραίτητη κρίνεται η διακρατική συνεργασία λόγω του διασυνοριακού χαρακτήρα του ηλεκτρονικού εγκλήματος, αλλά και η εκπαίδευση των πολιτών-χρηστών του διαδικτύου στις νέες τεχνολογίες.

Βιβλιογραφία – Αρθρογραφία

- Ι. Αγγελής, Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την καταπολέμηση του εγκλήματος στον Κυβερνοχώρο (Convention on Cyber-crime), ΠοινΔικ 12/2001, σελ. 1218
- Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για το έγκλημα στον Κυβερνοχώρο και του Προσθέτου Πρωτοκόλλου της, σχετικά με την ποινικοποίηση πράξεων ρατσιστικής και ξενοφοβικής φύσης, που διαπράττονται μέσω Συστημάτων Υπολογιστών – Μεταφορά στο ελληνικό δίκαιο της Οδηγίας 2013/40/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τις επιθέσεις κατά συστημάτων πληροφοριών και την αντικατάσταση της απόφασης – πλαισίου 2005/222/ΔΕΥ του Συμβουλίου, ρυθμίσεις σωφρονιστικής και αντεγκληματικής πολιτικής και άλλες διατάξεις»
- Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση του Ποινικού Κώδικα», ανατύπωση 7.6.2019
- Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κύρωση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας», 2019
- Α. Αποστολίδου, Απάτη. Η πλάνη ως αποτέλεσμα πράξης εξαπάτησης και η περιουσιακή διάθεση στο έγκλημα της απάτης, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2000
- Κ. Βαθιώτης, Απάτη και εκβίαση: Ομοιότητες-Διαφορές-Διασταυρώσεις, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, 2014
- Ε. Βασιλάκη, τα φαινόμενα Phishing, Pharming και η ποινική τους αξιολόγηση, ΠοινΧρ 2007, σελ. 860
- Θ. Δαλακούρας, Ηλεκτρονικό έγκλημα, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2019
- Θ. Δαλακούρας, Ηλεκτρονικό έγκλημα, 2^η έκδοση, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2023
- Ν. Δεληδήμος, Τα περιουσιακά εγκλήματα κατά τις ισχύουσες διατάξεις, Εισήγηση της 25.9.2020
- Μ. Δέτσης, Ερμηνεία του Ποινικού Κώδικα, Τα εγκλήματα σχετικά με τα υπομνήματα και με την υπηρεσία - κατά της ιδιοκτησίας και των περιουσιακών δικαιωμάτων (άρθρα 216-223, 235-263B, 372-406Α Π.Κ.) Θεωρία - νομολογία, εκδ. Μένανδρος, 2015
- Επιτροπή Πολιτικών Ελευθεριών, Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, 2ο Έγγραφο Εργασίας(Β) σχετικά με την πρόταση κανονισμού για την ευρωπαϊκή εντολή υποβολής και την ευρωπαϊκή εντολή διατήρησης ηλεκτρονικών αποδεικτικών στοιχείων σε ποινικές υποθέσεις (2018/0108 (COD)) - Πεδίο εφαρμογής και σχέση με άλλα μέσα, σελ. 5, διαθέσιμο από https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/LIBE-DT-634730_EL.pdf?redirect, προσπέλαση στις 9.9.2022
- Γ. Ζέκος, Διαδίκτυο & τεχνητή νοημοσύνη στο ελληνικό δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2022
- Γ. Θεοδωράκης, Ποινικό δίκαιο απάτη εκβίαση, εκδ. Σάκκουλας, 1991
- Ι. Ιγγλεζάκης, Δίκαιο πληροφορικής, 4^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2021
- Μ. Καϊάφα – Γκμπάντι, Ποινικό Δίκαιο και καταχρήσεις της πληροφορικής, Αρμενόπουλος, τεύχος 7, 2007, σελ. 1080

- Α.Ι. Καργόπουλος, Κυβερνο-έγκλημα: Βασικές έννοιες και ζητήματα ουσιαστικού ποινικού δικαίου
- Δ. Κιούπης, Δημοσίευση ιστοσελίδων με αξιόποιο περιεχόμενο, ΠΛογ 2001, 398
- Ν. Κουράκης / Ε. Αθανασίου/ Ν. Πατεράκης, Το έγκλημα της απάτης θεωρία - νομολογία – υποδείγματα, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2001
- Ν. Κουράκης, Κριτική επισκόπηση της νομολογίας κατά θέματα: Απάτη με ηλεκτρονικό υπολογιστή, ΠΛογ 2001, σελ.2590
- Ι. Μανωλεδάκης, Ποινικό Δίκαιο – Γενική Θεωρία, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2004
- Μ. Μαργαρίτης/ Α. Μαργαρίτη, Ποινικός Κώδικας: Ερμηνεία – Εφαρμογή, 4^η έκδοση, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, 2020
- Ν. Μπιτζιλέκης, Γεγονότα και Κρίσεις στο Δίκαιο και ειδικότερα στο Ποινικό Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη, 1999
- Ν. Μπιτζιλέκης, Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2020
- Γ. Μπουρμάς, Στοιχεία απάτης με υπολογιστή κατ'άρθρον 386Α ΠΚ και διάκριση αυτής από την κοινή απάτη του άρθρου 386ΠΚ, ΠοινΧρ 2001, σελ. 468 επ
- Γ. Μπουρμάς, Περαιτέρω προβληματισμοί για την ποινική αξιολόγηση της άνευ δικαιώματος ανάληψης μετρητών από ΑΤΜ και των ηλεκτρονικών τραπεζικών συναλλαγών (web banking), ΠοινΔικ 12/2014, σελ. 1111
- Χρ. Μυλωνόπουλος, Ποινικό δίκαιο. Ειδικό μέρος. Εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (άρθρα 372-384 ΠΚ), εγκλήματα κατά της περιουσίας (άρθρα 385-406Α ΠΚ), εγκλήματα περί τα υπομνήματα (άρθρα 216-223ΠΚ), 3^η έκδοση, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, 2016
- Χρ. Μυλωνόπουλος, Ηλεκτρονικοί υπολογιστές και ποινικό δίκαιο. Συμβολή στην ερμηνεία των άρθρων 13γ, 370Β, 370Γ και 386Α Π.Κ. (άρθρ. 2-5 ν. 1805/88), εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1991
- Ο. Ναμίας, Σύγχρονες μορφές (ηλεκτρονικής) απάτης στις τραπεζικές συναλλαγές, ΠοινΧρ ΝΓ/2003, σελ, 490
- Γ. Νούσκαλης, Απάτη με ηλεκτρονικό υπολογιστή (Η/Υ): Το παρελθόν και το μέλλον του άρθρου 386Α ΠΚ, ιδίως υπό το πρίσμα των εξελίξεων στο Συμβούλιο της Ευρώπης και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ΠοινΔικ 2/2003, σελ 178
- Οδηγία 2013/40/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12ης Αυγούστου 2013 για τις επιθέσεις κατά συστημάτων πληροφοριών και την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιου 2005/222/ΔΕΥ του Συμβουλίου, διαθέσιμη από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0040&from=HU> , προσπέλαση στις 10.9.2022
- Α. Παπαδαμάκης, Τα περιουσιακά εγκλήματα, 3^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2020
- Α. Παπαδαμάκης, Τα περιουσιακά Εγκλήματα, Εκδόσεις Σάκκουλας, 2000
- Σ. Παύλου/ Γ. Μπέκας, Εγκλήματα κατά της Ιδιοκτησίας, Περιουσίας & Ζωής, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, 2011
- Σ. Παύλου/ Ι. Μπέκας/ Α. Αποστολίδου, Ποινικό Δίκαιο Ειδικό Μέρος Τ.Α΄: Τα εγκλήματα κατά των περιουσιακών αγαθών (άρθρα 372 επ., 385 επ. ΠΚ), της

ζωής (άρθρα 299 επ. ΠΚ) και της σωματικής ακεραιότητας (άρθρα 308 επ. ΠΚ), εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, 2021

- Θ. Σάμιος, Κάρτες αυτόματης συναλλαγής και ποινικό δίκαιο. Η de lege lata αξιολόγηση της αθέμιτης κτήσης και χρήσης καρτών αυτόματης συναλλαγής για ανάληψη μετρητών από ΑΤΜ, εκδ. Π.Ν. Σάκκουλας, 2010
- Συλλογικό Έργο, Τιμητικός τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη, τόμος 2, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2007
- Ε. Τεχνίτης, Νομολογιακή Αντιμετώπιση της Έννοιας του Γεγονότος στο Έγκλημα της Απάτης, 2013, διαθέσιμο από <https://www.academia.edu/>
- Τράπεζα της Ελλάδος, Έκθεση Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, Δεκέμβριος 2021
- Τράπεζα της Ελλάδος, Έκθεση Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, Μάιος 2022
- Π. Φιλόπουλος, Ποινική Προστασία Απορρήτου, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2015
- Κ. Φράγκος, Online κατ'άρθρο ερμηνεία Ποινικού Κώδικα, διαθέσιμο από <https://www.sakkoulas-online.gr/search/simple/>
- Ν. Χαρανά, Απάτη με αθέμιτη παρασιώπιση γεγονότων, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1999

Ιστοσελίδες

- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0718&from=EN> , προσπέλαση στις 9.9.2022
- <https://cyberalert.gr/cybercrime/>, προσπέλαση στις 8.7.2022
- <https://cyberalert.gr/phising/> , προσπέλαση στις 23.7.2022
- <https://it.auth.gr/el/phishing-email> , προσπέλαση στις 4.8.2022
- http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=53816&Itemid=0&lang=&lang=, προσπέλαση στις 23.7.2022
- <https://lawdb.intrasoftnet.com>
- <http://www.areiospagos.gr/>

Νομολογία

- Ολ. Α.Π.1/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- Ολ ΑΠ 3/2019, ΠοινΔικ 2019, 594
- ΑΠ 1726/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 13/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 27/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 562/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 121/2021, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 1061/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 937/2020, ΠράξΛόγΠΔ 1/2021, 103
- ΑΠ 1054/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 1224/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 825/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 774/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

- ΑΠ 773/2020, ΠοινΧρ 2021, 91
- ΑΠ 651/2020, <http://www.areiospagos.gr/>
- ΑΠ 241/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 28/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 527/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 556/2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 853/2019 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 1494/2018, <http://www.areiospagos.gr/>
- ΑΠ 1576/2018, <http://www.areiospagos.gr/>
- ΑΠ 2060/2019, ΠοινΔικ 2020, 1314
- ΑΠ 2030 / 2019, <http://www.areiospagos.gr/>
- ΑΠ 206 / 2011, <http://www.areiospagos.gr/>
- ΑΠ. 1846/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 1087/2019, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 1093 / 2013, <http://www.areiospagos.gr//>
- ΑΠ 201 / 2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 79/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 128 / 2018, ΠοινΔικ 2018, 1126
- ΑΠ 1594 / 2017, ΠοινΧρ 2019, 257
- ΑΠ 412 / 2020, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 1470 / 2019, ΠοινΧρ 2019, 665
- ΑΠ 1193 / 2019, <http://www.areiospagos.gr/>
- ΑΠ 505/2000, ΠοινΔικ 2000, 803
- ΑΠ 488/2002, ΠΛογ 2002, 600
- ΑΠ 725/1986, ΠοινΧρ ΛΣΤ, 729
- ΑΠ 1011/1980, ΠοινΧρ ΛΑ, 154
- ΑΠ 810/1976, ΠοινΧρ ΚΖ, 236
- ΑΠ 710/1976, ΠοινΧρ ΚΖ, 149
- ΑΠ 813 / 2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 131/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 394/1982, ΠοινΧρ ΛΒ, 929
- ΣυμβΔΣΘεσ 401/1986 ΠοινΧρ ΛΣΤ, 774
- ΤρΕφΑθ 1904/1991 ΠοινΧρ 1992, 196
- ΔιαρκΣτρατΑθ 2897/1994, ΠοινΧρ 1994, 1465
- ΕφΔυτΣτερΕλλ 68/2014, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ